This volume was donated to LLMC
to enrich its on-line offerings and
for purposes of long-term preservation by

Hawaii State Archives

KE

KUMU KANAWAI,

A ME

NA KANAWAI

O KO

Hawaii Pae Aina.

Ua kauia i ke kau ia KAMEHAMEHA III.

HONOLULU, OAHU.
1841.

Papa Kuhikuhi.

aoao.

He olelo hoakaka i ka pono o na kanaka a me nal'ii, 1
Hoomalu na kanaka a pau, - - - - - 2
Kumu kanawai, - - - - - - - 2
Ka hoakaka ana i ke ano o ka noho o na'lii, - 4
No ka pono o ke alii nui, - - - - 5
No ke kuhina nui o ke aupuni, - - - 6
Na kiaaina, - - - - - - - - 7
No na'lii malalo o ke alii nui, - - - - 8
No ka poe i kohoia, - - - - - - 9
No ka halawai ana o ka poe hana kanawai, - 9
No na lunaauhau, - - - - - - - 10
No na lunakanawai, - - - - - - 12
No na lunakanawai kiekie, - - - - 13
No ka hooloii hou ana i keia kumu kanawai, - 13

NA KANAWAI O KO HAWAII PAE AINA.

MOKUNA I.—He olelo hoakaka i ke ano o ka hoolaha ana i na kanawai, - - - - 16
MOKUNA II.—No ka poe e kohoia, - - - 17
MOKUNA III.—Kanawai hoakaka no ka auhau, 18

PAUKU,
1 No ka auhau o ke kino, - - - - 18
2 No ka auhau o ka aina, - - - - 19
3 No na la koele, - - - - - - 20
4 No na makua i lehulehu na keiki, a me na mea nawaliwali, - - - - - - 23
5 No ka poe palaualelo, - - - - - 25
6 No ka nonoi aina, a me ka haalele aina, a me ke pai aina, a me ka hana maluna o ka aina, 25
7 No na lihi aina, - - - - - - 27
8 No na kai noa, a me na kai kapu, - - 28
1 No ka noa ana o ke kai, - - - - 28
2 No na kai kapu, - - - - - 29
9 He olelo ao i na kiaaina a me na konohiki, - 30
10 Ka hana a na'lii i ka makahiki mua, - - 32
11 Ka hana a ka poe luna auhau. - - - 33
12 Ka hana a na wahine, - - - - 34
13 No ka hana ana i na mea hou, - - - 34
14 Na ka ili ana aku o ka aina i ka hooilina, - 37
15 No ka mahele wai, - - - - - 38
16 No ke kike o ka auhau, - - - - 39
17 Ka hana a na'lii,- - - - - - 39
18 No na konohiki, - - - - - - 39

,aoao.
19 No na luna i koho hou ia, - - - - 40
20 Na mea kapu o ke kuahiwi, - - - - 41
21 No ka pili ana o ke kanawai, - - - 41
22 Ahaolelo na na'lii, - - - - - 42

MOKUNA,
IV. No na kanawai pili ole i ke aupuni, - - 43
V. No na luna kulanakauhale a me na makai, - 44
VI. Kanawai hooponopono mai, - - - 46
VII. Kanawai hooponopono kula, ua noa nae, - 47
VIII. Kanawai no ka hana ana o na alanui, - - 52
IX. Kanawai no na mea ana ma Hawaii nei, - 53
X. No ka mare a me ka hemo, - - - - 54
Na mea kapu maole ke mare, - - - 55
No ka noho pu ana o ke kane me kana wahine, a me ko laua hemo ana, - - - - 59
XI. Kanawai hoomalu i ka la Sabati, - - - 61
XII. Kanawai hookapu i ke kuamuamu a me ka hailiili, a me ke aki wahahee, - - - 63

NA HUA I HOOKOMO HOU IA ILOKO O NA KANAWAI MUA.

PAUKU,
1 No ke kanawai auhau, - - - - 65
2 No ke kanaka i pili i ke kanawai, - - - 65
3 No na malama hookupu, - - - - 66
4 No na kuewa hana, - - - - - 66
5 No na ia ku, - - - - - - 66
6 No ka ohi ana o na konohiki i ka ia o na makaainana, - - - - - - 67
7 No ka hana i ka la ua, - - - - 67
8 No na keiki lehulehu, - - - - - 67
9 No ka ka hoopai i na lawaia, - - - 67
10 No na konohiki lehulehu, - - - - 68
11 No ka auhau o ka makahiki 1841, - - 68
12 No na mea kapu o na kuahiwi, - - - 69
13 No ka poe noho i na la koele - - - 69
14 No ke kike ana o na hebedoma hana, - - 70
15 No ke kuamuamu, - - - - - 70
16 No ke kanaka hele i ka la koele, - - - 70
17 No ka hapaumi o ka waiwai o ka la koele o na konohiki, - - - - - - 70
18 No na keiki hanau hou, - - - - 70
19 No na lunakanawai hewa, - - - - 71
20 No na kanaka hoole i ka na lunakanawai - 71
21 No ka hoomalu ana i na ia, - - - - 72
22 No ka auhau o na aina lako ole, - - - 72
23 No ka hoopau ana i na la koele, - - - 72

aoao.
21 No ke kau ana i na kanawai hou, - - 72
MOK. VII.—Kanawai hou no ka hooponopo kula, 73
MOKUNA XIII.—Kanawai no ke ka o ka hololio, 81
XIV.—Kanawai no na holoholona kolohe, - - 73
XV.—Kanawai no na aipuupuu, a me na kauwa a me na kanaka huna, - - - - - 88
XVI.—Kanawai no ke kuai hoaie, a me ka uku hoopaie, - - - - - - - 91
XVII.—Kanawai no na kanaka palaualelo, - - 92
XVIII.—Kanawai no ke ao ana i na mea hou, - 94
XIX.—Kanawai no ka waiwai haule, a me ka waiwai i aa wale, - - - - - - - 95
XX.—Kanawai no ka malama ana i ka waiwai - 98
XXI.—Kanawai no ka pono o na makua, - - 100
XXII.—Kanawai no ke kanaka hookaa ole i kona aie, - - - - - - - - - 103
XXIII.—Kanawai no ka hoolimalima, - - - 104
XXIV.—Kanawai no ka poe hui, - - - 107
XXV.—Kanawai no na hewa i hoakaka ole ia ma na kanawai, - - - - - - - - 108
XXVI.—Kanawai no ka hana o ka poe hewa, a me ka waiwai loaa mai, - - - - - - 109
XXVII.—Kanawai hoop nopono i na moku a me na waa, a me na awa, - - - - - 111
XXVIII.—Kanawai hoomalu po, - - - 125
XXIX.—Kanawai no ka pili waiwai, - - - 126
XXX.—Kanawai no ka epa, - - - - 127
XXXI.—Kanawai no ke dala hoopunipuni, - - 129
XXXII.—Kanawai no ka hoike wahahee, - - 130
XXXIII.—Kanawai no ka hakaka, - - - 132
XXXIV.—Kanawai no ka moe kolohe, - - 134
XXXV.—Kanawai no ka holoholo malu i na lio, - 141
XXXVI.—Kanawai hookapu i ka aihue, - - 142
XXXVII.—Kanawai hookapu i ka wawahi hale, - 145
XXXVIII.—Kanawai no ka pepehi kanaka, - 146
XXXIX.—Kanawai no ka ona rama i kauia i ka makahiki 1835, - - - - - - - 149
XL.—Kanawai no ka hooponopono i ke kuai rama, 150
XLI.—Kanawai hookapu i ka hana ana a me ka inu ana i na mea ona, - - - - - - 151
XLII.—Kanawai no ka o pahi, a me ka lawe wale i na mea eha e make ai ke kanaka, - - 153
XLIII.—Kanawai no ka uku o na makai i ko lakou hopu ana i na haole, - - - - - 154

ARCHIVES OF HAWAII

HE OLELO HOAKAKA

i ka pono o na kanaka a me na'lii.

Ua hana mai ke Akua i na lahuikanaka a pau i ke koko hookahi, e noho like lakou ma ka honua nei me ke kuikahi, a me ka pomaikai. Ua haawi mai no hoi ke Akua i kekahi mau waiwai like, no na kanaka a pau, me na'lii a pau o na aina a pau loa.

Eia kekahi mau waiwai ana i haawi mai ai i kela kanaka keia kanaka, i kela alii keia alii i noho pono; o ke ola, o na lala o ke kino; o ka noho hoopaa ole ia, a me ke keakea ole ia, o na mea a kona lima i hana pono ai, a me na mea a kona manao i hooponopono ai. Aole nae na mea i papaia e na kanawai a pau.

Na ke Akua mai no hoi ka oihana alii, a me ka noho alii ana i mea e malu ai; aka, i ka hana ana i na kanawai o ka aina, aole pono e hanaia kekahi kanawai hoomalu alii wale no, a hoomalu ole i na makaainana. Aole hoi e pono ke kau i ke kanawai hoowaiwai i na'lii wale no, a waiwai ole na makaainana; a mahope aku nei, aole loa e kauia kekahi kanawai ku e i keia mau olelo i oleloia maluna, aole hoi e auhau wale ia, aole e hookauwaia, aole e hoohana wale ia kekahi kanaka ma ke ano ku e i ua mau olelo la.

Hoomalu na Kanaka a pau.

Nolaila, e hoolaha'i aku ai keia olelo, i mea hoomalu like i na kanaka a pau, a me na'lii a pau o keia pae aina, i ko lakou noho pono ana, i keakea ole ai kekahi alii i kekahi o na maka-ainana, i like hoi ka malu o na'lii, a me na kanaka malalo o ke kanawai hookahi.

Ua hoomaluia ke kino o na kanaka a pau, a me ko lakou aina, a me ko lakou mau pahale, a me ko lakou waiwai a pau; ke malama lakou i na kanawai o ke aupuni, aole hoi e laweia kekahi mea, ke olelo ole ia kela mea ma ke kanawai. O ke alii e hana i kekahi mea ku e i keia Kumu kanawai, e pau kona noho alii ana ma keia pae aina o Hawaii nei, ke hoomau ia malaila, pela na kiaaina, a me na luna a me na konohiki a pau.

Aka, ina huli hou ka mea i hewa, a hooponopono e like me na kanawai, alaila, hiki no i na'lii ke hooku hou ia ia i kona wahi ku ai mamua aku o kana hana hewa ana.

Kumu Kanawai.

Mamuli o ia pono i oleloia maluna, ke manao nei makou e hooponopono i keia aupuni, e imi hoi i ka maikai no na'lii a pau, a me na maka-ainana a pau o keia pae aina o Hawaii nei.

Ua maopopo ia makou, aole loa makou e hiki, o makou wale; o ke Akua ka mea e hiki ai, no ka mea, oia ke alii maluna o na aupuni a pau,

a oia wale no ka mea e malu ai, a e pomaikai ai: nolaila ke nonoi mua aku nei makou ia ia, e kuhikuhi mai ia makou i mea e pono ai, a e kokua hoi mamuli o ka makou hana ana.

Nolaila, ua paa ko makou manao:

I. Aole loa e hanaia kekahi kanawai ku e i ka olelo a ka Haku, a Iehova, aole hoi i ku e i ke ano nui o ia olelo. E ku like no na kanawai a pau o keia pae aina me ke ano nui o ko ke Akua kanawai.

II. E hoomaluia no na kanaka a pau o kela pule o keia pule, i ko lakou hoomana ana ia Iehova, a me ko lakou malama ana ia ia; e like me ko lakou manao, aole nae e hoopaiia ke kanaka no kona malama ole ana i ke Akua, ke hana ino ole oia i kekahi kanaka, a hoopoino i ke aupuni paha.

III. E kokua no ke kanawai i kela kanaka i keia kanaka i hoopoinoia e kekahi, me kona hewa ole, a e hoomaluia na kanaka a pau ma na hana pono a pau; a e hoopaiia na kanaka a pau i hoopoino i ke aupuni, a i kekahi kanaka paha. Aole hoi e kauia kekahi kanawai paewaewa e hoopomaikai ai i kekahi ma ka poino o kekahi.

IV. Aole e hoopaiia kekahi kanaka ke hoakaka ole ia kona hewa mamua, aole hoi e hoopaiia ke hookolokolo ole ia imua o ke alo o ka mea nana i hoopii, a halawai laua, he maka no, he

maka, a hookolokoloia e like me ke kanawai, a ku ka hewa imua o laua, alaila hoopai.

V. Aole pono i kekahi kanaka, aole hoi i kekahi alii ke noho lunakanawai, a i juri hoi e hookolokolo i kona makamaka ponoi, a me ka mea i pili pono ia ia. Nolaila, ina hoahewaia kekahi kanaka, a hooponoia paha, a mahope iho, ikeia, ua hana paewaewa kekahi o ka poe hookolokolo, i mea e kokua wale i kona mea aloha, a i mea e waiwai ai paha, alaila, hookolokolo hou imua o ka poe paewaewa ole.

Ka hoakaka ana i ke Ano o ka Noho o na'lii.

Eia ke ano o ka noho ana o na'lii a me ka hooponopono ana i ka aina. *O Kamehameha I.*, oia ke poo o keia aupuni, a nona no na aina a pau mai Hawaii a Niihau, aole nae nona ponoi, no na kanaka no, a me na'lii, a o Kamehameha no ko lakou poo nana e olelo i ka aina. Nolaila, aohe mea pono mamua, aohe hoi mea pono i keia manawa ke hoolilo aku i kekahi lihi iki o keia mau aina me ka ae ole o ka mea ia ia ka olelo o ke aupuni.

Eia ka poe nana ka olelo mai ia manawa mai, O Kamehameha II., o Kaahumanu I., a i keia wa hoi, o Kamehameha III. Na keia poe wale no e olelo o ke aupuni, a hiki i keia wa, a o na palapala a pau a lakou i kakau ai, oia wale no na palapala o ke aupuni.

E mau loa aku hoi ke aupuni ia Kamehameha

III., a me kona hooilina aku. Eia hoi kona hooilina, o ka mea ana e olelo pu ai me na'lii i kona wa e ola ana, a i ole ia e olelo, alaila lilo ka olelo i na'lii wale no, a me ka poe i kohoia no hoi.

Na Pono o ke Alii nui.

Eia hoi ko ke alii nui wahi. Oia ka mea maluna o na kanaka a pau, a me na'lii a pau. Nona no ke aupuni. Ia ia na koa, a me na mea kaua o ke aupuni, na pu, na pa kaua, a me na mea kaua a pau. Ia ia ka waiwai o ke aupuni, ke kala o ke kino, ka auhau o ka aina, a me na la hana ekolu o ka malama, e like nae me ka olelo o ke kanawai. Nona no kona mau aina ponoi, a me na aina heimo i ka makahiki.

Oia ka mea nui o na lunakanawai kiekie, a ia ia no ka hooko i na kanawai o ka aina, a me na olelo kupaa, a me na kuikahi o ko na aina e, e like hoi me ka olelo o koonei kanawai.

Nana no e hana i na kuikahi me na'lii o na aupuni e a pau, a oia ka mea olelo pu me na lunakiekie i hoounaia mai, mai na aina e mai, a nana no e hooholo i ka olelo.

Nana no ka olelo o ke kaua, ke hiki i ka manawa pilikia, a pono ole i na'lii a pau ke akoakoa mai, a oia hoi ka alihikaua. Nana no hoi na olelo nui a pau o ke aupuni, ke haawi ole ia kela olelo ia hai ma ke kanawai.

No ke Kuhina nui o ke Aupuni.

He mea pono i ke alii nui ke koho i kekahi alii akamai, i alii nui hoi, a e lilo oia i kanaka ponoi nona, a e kapaia oia ke kuhina nui o ke aupuni. A e like no kona noho ana a me kana hana me ka Kaahumanu I., a me ka Kaahumanu II. No ka mea i ka wa e ola ana o Kamehameha I., ia Kaahumanu no ke ola a me ka make, ka hewa, a me ka pono. A i kona wa i make ai, kauoha mai oia "No Liholiho ke aupuni, a o Kaahumanu ke kanaka." A o kela pono a Kamehameha I., i imi ai i kuhina, e hoomauia kela pono ma Hawaii nei, e like nae me ka olelo o ke kanawai.

Eia ka hana a ke Kuhina nui. O na mea i pili i ke aupuni a ke alii e manao ai e hana, na ke Kuhina no e hana ma ka inoa o ke alii; a o na olelo, a me na hana o ke aupuni a ke Kuhina e hana'i, na ke alii ia olelo a me ia hana. E like no hoi oia i ka waiwai a pau o ke aupuni, a nona no e haawi i ke alii nui. O ke Kuhina nui ka mea olelo pu me ke alii ma na mea nui o ke aupuni. Aole hoi e hana wale ke alii me ka lohe ole o ke Kuhina, aole hana wale ke Kuhina me ka lohe ole o ke alii; a ina hoole ke alii i kana, o ka ole no ia. A o na hana nui a pau a ke alii e manao ai nana ponoi e hana, e hana no oia, me ka lohe nae o ke Kuhina.

Na Kiaaina.

Eha no Kiaaina ma Hawaii nei. No Hawaii kekahi. No Maui a me na moku e pili ana kekahi, no Oahu kekahi, a no Kauai a me na moku e pili ana kekahi. Malalo o ke alii nui ka noho ana o na Kiaaina a pau mai Hawaii a Kauai. Eia hoi ke ano o ko ke Kiaaina noho ana, a me kana hana hoi.

E noho luna no oia maluna o na luna auhau a pau o kona moku, a nana no e hooko i ka lakou olelo a pau, ke ike oia he pono, e hooko nae e like me ka olelo o ke kanawai, aole ma kona manao wale. Oia hoi ka luna maluna o na lunakanawai a pau o kona moku, a nana no e hooko i ka lakou olelo, e like me ka olelo maluna. Nana no e koho i na Lunakanawai, a haawi ia lakou i ka palapala hoolilo.

O ke Kiaaina, oia ke alii nui o kona moku, a o kona mau moku paha. Ia ia hoi na mea kaua o ka moku. Ia ia na pakaua, a me na koa, a me na pu, a me na mea kaua a pau. Malalo o ke alii nui laua o ke Kuhina nui ka noho ana o na kiaaina a pau, mai Hawaii a Kauai. Ia ia ka waiwai auhau o ka moku, a nana no e haawi i ke Kuhina nui. Ia ia no hoi ka olelo i ka manawa pilikia, ke ole ke alii nui, a o ke Kuhina nui paha. Ia ia no hoi ka ke alii hana a pau o ka moku, ka auhau, a me na hana hou, a me na mea e waiwai ai, a e noho no na luna a

pau malalo ona. Ia ia hoi na olelo, a me na hana a pau o ka moku i haawi ole ia ia hai ma ke kanawai.

I ka manawa e make ai ke Kiaaina, alaila, e akoakoa na'lii a pau, i kahi a ke alii nui e olelo ai, a e imi pu lakou i hope no ke Kiaaina i make, a o ka mea a lakou e koho like ai, a ae ke alii nui ma ka palapala, oia ke Kiaaina hou.

No na'lii malalo o ke Alii nui.

I ka ahaolelo ana a na'lii, eia ka poe olelo i keia manawa, o Kamehameha III., o Kekauluohi, o Hoapili wahine, o Kuakini, o Kekauonohi, o Kahekili, o Paki, o Konia, o Keohokalole, o Leleiohoku, o Kekuanaoa, o Kealiiahonui, o Kanaina, o Ii, o Keoniana, a me Haalilio, a ina komo ka mea hou na ke kanawai e hoakaka ia. Na lakou nei kekahi olelo o ke aupuni. Aka, ina manao lakou e komo wale mai kekahi mea e ae e olelo pu, pono no. O keia poe nae ka poe hooholo i ka olelo. Aole e hana ia kekahi kanawai no ka aina me ko lakou lohe ole.

Penei hoi ka lakou hana ana. E akoakoa lakou i kela makahiki i keia makahiki, e imi i na mea e pono ai ka aina, i kanawai hoi no ke aupuni. I ka malama o Aperila e akoakoa'i, i ka la, a i kahi a ke alii nui e olelo ai.

He mea pono no hoi i ke alii nui ke olelo pu me lakou nei ma na mea nui a pau o ke aupuni, i mea e kuikahi ai, a i mea hoi e pono ai. A

e hana no hoi lakou i na hana a pau a ke alii nui e haawi ai ia lakou.

No lakou hoi ko lakou mau aina ponoi, ina he moku, oia, ina he kalana, oia no, a ina he mea e, oia no hoi; a e hana no lakou ma ko lakou aina e like me ko lakou manao, aole nae e ku e i ke kanawai o ke aupuni.

No ka Poe i Kohoia.

I kela makahiki i keia makahiki e kohoia kekahi mau kanaka e ahaolelo pu me na'lii, a e imi pu i kanawai no ka aina. No Hawaii kekahi, a no Maui kekahi, a no Oahu kekahi, a no Kauai kekahi. Na na makaainana e koho, e like me ko lakou makemake. E hoakaka no ke kanawai i ke ano o ke koho ana a me ka nui o ka poe e kohoia'i. Na keia poe i kohoia kekahi olelo o ke aupuni. Aole kanawai e kauia ke ae ole ka nui o lakou.

No ka Halawai ana o ka Poe Hana Kanawai.

Hookahi no halawai ana o ka makahiki, e like me ka olelo maluna. Aka, ina e manao na'lii e halawai e i kekahi manawa, e halawai no, e like me ko lakou manao.

I ka akoakoa ana, pono e kaawale na'lii maoli, a me ka poe i kohoia. Aka, ina manao lakou e olelo pu i kekahi manawa, aia no e like me ko lakou manao.

Penei hoi lakou e hana'i: E koho na'lii maoli i kakauolelo na lakou, a i ka la e akoakoa'i,

nana no e kakau i ka lakou olelo a pau, o na olelo hoi i hooholoia, a e malama mau loa ia kela buke i ole ai e nalowale na olelo a lakou e imi ai no ke aupuni. Pela no hoi ka poe i kohoia: E koho no lakou i kakauolelo na lakou, a i ko lakou la e akoakoa'i e imi i ka pono no ke aupuni, a holo kekahi olelo ia lakou, alaila e kakauia kela olelo iloko o kekahi buke, a e malama loa ia buke i mea e nalowale ole ai na pono i imiia no ke aupuni. Aole hoi e kauia kekahi kanawai hou ke ae ole ka nui o na'lii maoli, a me ka poe i kohoia.

A ina holo kekahi olelo ia lakou, alaila e laweia kela olelo ma ka pepa, a i ke alii nui, a ina i pono i kona manao, a kakauia kona inoa malalo, a me ko ke Kuhina nui, alaila lilo ia i kanawai no ke aupuni. Aole hoi e noa ia kanawai, a na ka poe nana i kau e hoonoa.

No na Lunaauhau.

Na ke alii laua o kona Kuhina nui e koho i mau luna auhau, a e haawi ia lakou i palapala hoolilo. Okoa na lunaauhau o kekahi moku, okoa na lunaauhau o kekahi moku. Ina ekolu luna o ka moku hookahi, oia no. Ina i oi aku a emi mai paha, aia no i ka manao o ke alii, laua o ke Kuhina nui.

A loaa i kekahi luna ka palapala hoolilo, alaila, aole ia e hemo me ka hookolokolo ole ia mamua; a maopopo kona hewa, alaila, hemo.

Aka, ina i hai mua ia ma ke kanawai na makahiki o ko lakou noho luna ana, pono no ia.

Eia ka hana maopopo a na lunaauhau. Na lakou e hoike aku i na kanaka a pau i ka nui o ka hookupu, i lohe mua ia i ka manawa pono. E hoike aku na luna e like me ka olelo a na'lii kiaaina, e like hoi me ka olelo o ke kanawai. A hiki i ka manawa e hookupu ai, na lakou no e hoiliili i ka waiwai, a haawi i ke kiaaina, a na ke kiaaina e haawi aku i ke Kuhina nui, a na ke Kuhina nui aku, a i ke alii nui. E malama no hoi na lunaauhau i ka paahao o ke alii, a ina manao lakou e haawi i na konohiki e hana, pono loa ia, e noho nae na luna maluna o na konohiki ma ia hana. E malama no hoi na lunaauhau i na hana hou a ke alii e manao ai e hoolaha ae maluna o ke aupuni. E hana nae lakou malalo o na kiaaina.

Aia no i na lunaauhau ka olelo no ke kanawai auhau. Ia lakou na olelo a pau no ka hookaumaha ana o na konohiki a me na hakuaina, i na makaainana, a me na hihia a pau iwaena o na konohiki, a me na hoaaina, a me na mea a pau i oleloia iloko o ke kanawai auhau i kauia i ka malama o Iune, i ka la ehiku i ka makahiki o ka Haku, 1839.

Penei hoi ka lakou hana ana: E hana no kela lunaauhau keia lunaauhau ma kona wahi iho. Ina ku ka hihia mawaena o na konohiki a me na hoa-

aina, na ka lunaauhau e hookolokolo, a i hewa ka hoaaina na ka luna a me ke konohiki e hooko i ke kanawai maluna ona. Aka, ina i hewa ke konohiki i ko ka luna manao, alaila e kii aku ka luna i na lunaauhau a pau o ia moku, a ina i like ko lakou manao a pau, alaila, ua hewa ke konohiki, a na ke kiaaina e hooko i ke kanawai maluna ona. Aka i na hookolokolo ana a pau, ina manao kekahi ua hewa ka na luna hana ana, pono e hoike aku i ke Kiaaina, a nana e hookolokolo hou. A ina e manaoia ua hewa ka ke Kiaaina hana ana, e hoikeia'ku ia i na lunakanawai kiekie, a na lakou e hookolokolo hou.

No na Lunakanawai.

E koho no kela Kiaaina keia Kiaaina i mau Lunakanawai no ka moku, e like me kona manao, ina elua oia, a ina i nui aku, oia no, e like hoi me kona manao, a e haawi no hoi oia ia lakou i palapala hoolilo. A loaa ia lakou ia, aole lakou e hemo me ka hookolokolo ole, aka ina hoakaka ke kanawai i na makahiki o ko lakou noho lunakanawai ana, ua pono ia.

Penei hoi lakou e hana'i: E hai mua ia na la hookolokolo. A hiki i ka la i oleloia, alaila, e hookolokolo lakou e like me ka olelo o ke kanawai. Eia na kanawai i haawiia ia lakou, o na kanawai a pau loa i pili ole i ka auhau, a me na hihia iwaena o na konohiki a me na hakuaina

a me na hoaaina. O ke Kiaaina hoi ko lakou kokua nana e hooko i ka lakou olelo. Aka, ina i manaoia ua hewa ka lakou hana ana, o ka mea manao pela, pono no ia ia e hoopii i na Lunakanawai Kiekie.

No na Lunakanawai Kiekie.

O ka poe i kohoia, e koho lakou i mau lunaha, e kokua i ke alii nui, laua o kona Kuhina nui. A o keia poe eono, o lakou na lunakanawai kiekie no ke aupuni.

Eia ka lakou hana, o na hihia pono ole i na lunaauhau a me na lunakanawai, na lakou e hookolokolo hou e like me ka olelo o ke kanawai. E hai mua ia no hoi na la hookolokolo i mea e hiki ai ka poe pilikia ke hoopii. A o ka olelo a keia poe, ua ko. Aohe olelo i koe mahope o ka lakou. O ke ola, a me ka make, o ka hoopaa, a me ka wehe, o ka uku a me ka uku ole, aia no ia lakou ia, a ia lakou ua pau ka olelo ana.

No ka Hoololi hou ana i keia Kumu Kanawai.

Aole e manaoia ua paa loa keia olelo, a lohe na kanaka a pau mai o a o, a kohoia kekahi mau mea e like me ka olelo maloko, a ae lakou alaila, ua paa loa keia Kumu Kanawai.

A mahope aku, ina e manaoia e hoololi hou, E hai muaia a lohe na kanaka a pau i ke ano o kela olelo hou i manaoia e hookomo, a ia makahiki iho i ka halawai ana o na'lii, a me ka

poe i kohoia, ina i manao like lakou e hookomo hou i kekahi olelo, a e hoole i kekahi olelo paha, pono no ia hana ana.

O keia olelo i oleloia maluna, ua hooholoia i na'lii, a ua kauia ko maua inoa, i keia la 8 o Okatoba, i ka makahiki o ka Haku, 1840, ma Honolulu, Oahu.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

NA

KANAWAI

O ko Hawaii Pae Aina.

NA

KANAWAI

O KO HAWAII PAE AINA.

MOKUNA I.

HE OLELO HOAKAKA I KE ANO O KA HOOLAHA ANA I NA KANAWAI.

O ke ano o ka noho ana o na kanaka malalo o na'lii mai ka wa kahiko mai, ua akaka no ia, a me kekahi mau kanawai kahiko. Aole i hoole wale ia kela noho ana, a me ia mau kanawai, aka, ua nui na kanawai hou i keia wa, a he mea pono e ike na kanaka a pau ia mau kanawai. Aohe mea e ae e akaka'i e like me ka palapala; nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii, ua hooholoia keia mau olelo paa.

1. Ma keia hope aku aole e kauia kekahi kanawai no ke aupuni, ke pai ole ia ka olelo o ke kanawai mamua, a hoolahaia mai o a o.

2. E haawiia ke kanawai no keia poe a pau. O na'lii a pau i komo i ka ahaolelo. O ka poe i kohola a pau. O na lunakanawai a pau. O na lunaahuhau a pau. O na makai a pau. A ina e paiia ke Kumu Hawaii, e paiia no malaila. E haawiia no hoi i na kanikela o na aina e, pa umi na kanawai ia lakou.

3. Ina i maopopo ole ke ano o kekahi kanawai, a kanalua na luna no ka maopopo ole, alaila, e ninau lakou i na lunakanawai kiekie, a na lakou e hai i ke ano. Ina i ku e kekahi kanawai i kekahi kanawai, alaila, o ke kanawai hou ka mea paa.

Ua hooholoia keia olelo paa e na'lii, a ua kau hoi maua i ko maua inoa, i keia la elua o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku, 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA II.

NO KA POE E KOHOIA.

Mamuli o ka olelo ma ke kumu kanawai, e kohoia no kekahi mau mea e ahaolelo pu me na'lii. Penei lakou e kohoia'i i keia manawa, a mahope aku, e mahuahua paha ke koho ana, e like nae me keia olelo i keia wa.

1. Ma Hawaii, elua mea e kohoia, ma Maui a me na moku e pili ana, elua, ma Oahu elua, ma Kauai hookahi.

2. Penei lakou e kohoia'i. O na mea ma Hawaii i makemake e palapala mai i ke alii nui, e palapala no lakou, me ka hai mai i na inoa o na kanaka akamai elua a lakou e makemake ai e ahaolelo pu me na'lii. Penei lakou e palapala'i,

Na ke Alii nui,

Na KAMEHAMEHA III.,

Aloha maikai oe,

Ke palapala aku nei makou, e hai aku ia oe i na Kanaka o Hawaii nei, a makou i ike ai, he mau Kanaka akamai, he mau Kanaka pono, o , ka inoa o kekahi, a o ka inoa o ka 'lua. Ua makemake makou e ahaolelo pu lava me na'lii i keia makahiki.

Na makou, na

Pono e laweia ua palapala nei i na kanaka, a o ka poe a pau i makemake ia laua, e kau no lakou i ko lakou inoa. A ina i nui loa ka poe i palapala pela, ua pono no, a o na kanaka i lokahiia iloko oia mau palapala, o laua no na kanaka o Hawaii. Ma kela mau palapala koho, pono e kakau nui na kanaka i ko lakou inoa malalo, a e heluia na inoa a pau o ka poe koho, a o na mea i koho nuiia, o laua na kanaka. A pela no ko Maui, a me ko Oahu, a me ko Kauai.

3. Ina i kakau wahahee ia kekahi palapala me ia i oleloia maluna, a ina i kakau papalua ke kanaka i

kona inoa, a ina kakau wale kekahi i ka inoa o kekahi, alaila, eia ka uku, he umi dala no kela inoa keia inoa i kakau hewa ia.

4. A maopopo i ke alii nui ka inoa o ka poe i kohoia, alaila, e palapala aku ke kuhina nui, a hai aku ia lakou i ka la a me kahi e ahaolelo ai, i lohe lakou a noho makaukau.

5. O na dala a pau a ia poe e lilo aku i ko lakou holo ana i ka ahaolelo, na ke aupuni e uku ia, a pela no ko lakou hoi ana i ko lakou wahi, na ke aupuni no e uku i ko lakou lilo a pau.

Ua koo'oloia keia olelo paa e na'lii, a ua kakau maua i ko maua inoa i keia la elua o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840, i ka Lahaina Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA III.

KANAWAI HOAKAKA NO KA AUHAU.

Maloko o keia kanawai, ua nui na olelo i pili ole i ka auhau a me ka hookupu. He mau olelo hoakaka. Ua pili kekahi i ka auhau. Ua pili kekahi i ka hana. Ua pili kekahi i na kapu kahiko, he olelo ao no hoi kekahi, aole kanawai maoli.

Ina i papa wale ia na mea hewa, he olelo ao ia, aka, ina i haiia ka uku, he kanawai maoli ia.

1. No ka Auhau o ke Kino.

Elua no auhau ma ke aupuni o Hawaii nei, o ke dala ma ke kino, o ka puaa ma ka aina, o laua ke ana o ka hookupu, he waiwai e ae no kekahi ke ole laua. Penei ka auhau ana:

O ke kane, ...	$1,00,
O ka wahine, ...	50,
O ke keikikane, ...	25,
O ke kaikamahine, . . .	12½,

Oia ka auhau ma ke kino o na kanaka, a me na keiki i hala na makahiki 14, aole na elemakule nawaliwali a me na luahine.

Aka, ma ke kuaaina, kahi loaa ole ke dala, o ka pia ka waiwai pono. Ina he kanakolukumamakolu paona, ua like ia me ke kala hookahi, ina he pia maikai. O ka pulupulu no hoi kekahi waiwai pono. Ina he umikumamaono paona, ua like ia me ke kala. O ke ko no hoi kekahi mea pono, a me ka upena. Ina i loaa ole mai ke dala a kekahi i ka wa e haawi mai ai kela mea keia mea i ka lakou hookupu, aole hoi i loaa ka pia, a me ka pulupulu, a me ke ko, a me ka upena paha, a hala na malama i oleloia'i ka hookupu, mai ka la makamua o Dekemaba a i ka la hope loa o Feberuari, a i hala mawaho o ua la hope loa la o Feberuari, alaila, e hoonkuia'i ke kane e like me ke ano o na dala elua, pela no hoi ka oi ana aku o ka hookupu a na mea malalo iho o ke kane, ma ka waiwai ku pono i ka makemakeia e ke dala, aole na mea popopo wale, a make wale paha.

2. No ka Auhau o ka Aina.

Eia ka auhau o na iliaina iloko o na Ahupuaa, a me na Ahupuaa; aole auhau moku; aole auhau Kalana, aole auhau Okana, aole no hoi he Poko. Eia wale no na auhau:

O ka iliaina nui,	1	Puaa anana,
O ka ili uuku iho,	1	Puaa i ka muku,
O ka ili uuku loa,	1	Puaa i ka iwilei,
Ina i ole ka puaa anana	10	Dala,
Ina i ole ka puaa muku	7½	Dala,
Ina i ole ka puaa iwilei	5	Dala.

A i loaa ole ka puaa anana, a me ka 10 dala, i elua puaa iwilei, i ole ia, eha puaa hailima, a i ole ia, i waiwai e ae e like me ke ana o ka puaa anana, a i ole ia, alaila, e ninauia ke konohiki, a me na hoaaina, a akaka ka mea nona ka hewa, oia no ke hemo, ina hoi i like pu ka hewa o ke konohiki me na hoaaina a pau, eia ka uku, e hana lakou i na wahi ino o ka aina a maikai i na malama ekolu, alaila hemo, no ka mea, he waiwai no ka aina, na ke konohiki a me na hoaaina ka nele o ka hookupu.

He hoino maoli no ia, a me ka palaualelo. No ia hoi, e like me kela uku ana, a me ia hemo ana, pela no hoi ka uku ana a me ka hemo ana o na iliaina malalo o ua ili nui la.

Aka, o na ahupuaa i aikupono ole ia mamuli o na'lii mai ka wa kahiko loa mai, aole kekahi mea i ike e ola ana; i keia auhau hou ana o ka aina, ina he ahupuaa nui, elua puaa anana, ina uuku iho hookahi puaa anana, a ina uuku loa, hookahi puaa muku. Ua like no me ia ke emi ana o ka auhau a me ka hemo ana o ko na iliaina.

Eia ka mea e akaka pono ai, a e like ai hoi ka auhau. Ina i like ole ka manao o ka luna me ko ke kanaka nana ka puaa, alaila, e kauia ka puaa hookupu ma ka paona, o ke anana, 333 paona ke kaumaha; o ka muku, 250 paona; o ka iwilei, 167 paona. Oia ke ana kupono o na puaa auhau a pau. Ina i oi aku na paona o ka puaa anana, a me ko ka muku, a me ko ka iwilei mamua o ke anapono o lakou a pau; alaila, e haawi aku ka loa i na keneta o na paona i oi aku mamua o na paona i anaia'i; pela no hoi e haawi aku ai na konohiki i na keneta i emi mai ke kaumaha o ka puaa mahope o na paona i haiia'i ma ke kanawai.

Eia keia, o na aina a pau i hemo i ka makahiki mai Hawaii a Kauai, e hai mai na kiaaina i ke alii nui ia mau aina, a nana ia e haawi aku e like me kona makemake, e hoolimalima paha, no ka poe nele aina ole paha, aia no i kona manao ia.

3. No na La Koele.

Ma keia hope aku, aole koele na hebedoma a pau o ka malama. Elua hebedoma no ke alii a me na konohiki, elua hoi hebedoma no na makaainana.

O na la koele o ka hebedoma koele o ka malama, i ka hebedoma mua, elua la koele o ke alii nui, hookahi o na konohiki; a i ka lua o ka hebedoma koele, hookahi hoi o ke alii nui la koele, elua hoi la koele o na konohiki. Aia no i na makaainana ko

lakou mau hebedoma elua. Aka, ina he hana nui no ke aupuni, a he mea hoi e pono ai na kanaka, he 12 hoi la hana o ka malama, e pa koluia na la hana o ko na makaainana mau hebedoma, a paa ia hana, a pau paha; alaila pau. Aka, ina he hana e waiwai ai na'lii wale no, a me na konohiki, ai moku, ai okana, ai kalana, ai ahupuaa, ai ili, ma ko lakou mau la wale no i loaa aku i ke alii nui, o na poalima o na hebedoma koele me kekahi poaha, ma ia mau la wale no e hana'i na makaainana i waiwai no na konohiki; e hoopololei loa ka hana a na konohiki ma ko lakou mau la. Pela no hoi e hana'i na luna hooponopono auhau i waiwai no ke alii nui ma kona mau la. Ina he hana na na konohiki, a me na'lii i ae ai e hana na ke alii nui, e huiia ko lakou mau la me ko ke alii mau la no ia hana; (aole ko na makaainana) pela no hoi e lilo aku ai kekahi mau la o ke alii nui no na konohiki. Ua like pela ke kuai ana aku i ko ka makaainana mau la.

Ina i pilikia nui ke alii, a o na konohiki paha, alaila, aole pono i na makaainana ke hoole i ke kuai. E kuai no e like me ka olelo maluna. Aka, o ka makaainana i pilikia no kana hana iho, aole ia e kuai.

A pela no hoi na makaainana a pau, ina pilikia lakou, a makemake lakou e noho i ka poalua, a i ka poalima paha, pono no e kuai me ka luna, a me ke konohiki paha, aole pono ia lakou ke hoole. Aka, ina wahahee maoli kekahi, aole hoi i pilikia io, ua like ia me ka noho wale i ka la hana.

Eia ka uku o na konohiki, a me na'lii i hana i kekahi mau la o na makaainana, a haawi ole aku i kekahi mau la o lakou; eono malama e hana ole ai na hoaaina i ka hana a na hakuaina i hana pela.

Eia hoi ka uku o ka mea hele ole i na la koele o ke alii, a me ko na konohiki, i hookahi hapalua, a ke kanaka hookahi. Ina i hiki mai ke kanaka i ka aina awakea, he hapaha ka uku, ina hoi mahope iho o ka hina ana o ka lepa a ka poe luna, i ka

hiku o ka hora, alaila hiki mai ke kanaka e uku i ka hapawalu. Ina i ko ke alii nui la ka noho ana, e uku i ke alii nui, ina i ko na konohiki mau la, i na konohiki no hoi e uku ai; o na hoaaina a me na lopa a me na mahi kihapai, o lakou no ke uku i na konohiki o ko lakou iliaina iho no, a o ke ahupuaa paha. Pela no e hoouku ai na konohiki o ka moku, a o ka okana, o ke kalana, a o ka poko paha, ma ko lakou mau hoaaina, mau lopa, mau mahi kihapai ponoi iho. Aole i ko na kupono; o lakou no ke uku i ko ke alii nui la hana ke hele ole i koele. Ina he hana no ke aupuni, a he mea hoi e pono like ai na makaainana, a me na'lii, a i 12 ai hoi la hana o ka malama; oia ka hana e pau loa'i na kuewa, a me na hoopiliwale i ka uku i ka hapalua ke hele ole ia hana.

E hele no hoi ka poe a pau i kuuia no ko lakou uku ana i na dala eiwa o ka makahiki, a me na kanaka i kuuia no ka uku ana o ko lakou haku i ka hapawalu o ka la.

Aole nae lakou e hele i ko ke alii nui la a me ko na konohiki, i ko na makaainana mau la wale no. A hiki i na la hookupu a ka luna e olelo ai, alaila, aole poalua, aole hoi poalima ia mau la ma ia wahi, a hiki wale i ka la a ka luna e hookupu hou ai. Eia ka hana a na makaainana ia mau la, o ka lawe i ka hookupu, a i kahi a ka luna e olelo ai.

Aka, o ka mai a me ka mea ola i noho i ua mai la, ma ka hookolokolo ana a ka poe luna e pakele ai i ka uku ka poe i noho ai no ka mea mai; o ka mea i hele i hai ole mai, he hapalua ka uku; he hapaha ka ka mea i hai mai i kona hele. Ina i manao kekahi kanaka e kaawale loa i ka hana, pono ia ia e olelo aku i ke konohiki e, eia kana e uku ai eiwa dala no ka makahiki, 4½ na ke alii, 4½ na ke konohiki, alaila kaawale loa ke kanaka, aole ia e hele i ka hana a ke alii, aole i ka ke konohiki. Ina o na elemakule nawaliwali i hooleia ka hookupu i ka makahiki, aole no lakou e hele i na la koele o na kono-

hiki, a me ko ke alii nui, a me ko ke aupuni. E noonoo na mea a pau i kapaia he konohiki; a he kiaaina; a he luna hooponopono auhau; ma ka waiwai ku pono ia aina iho, pela no ma ia aina aku a ia aina aku a puni na moku; oia no ka lakou e olelo ai i ko lakou mau hoaaina e hana a nui, ina hoi he mea ulu, e kanu a nui loa. Ma ko na konohiki mau la e loaa'i ko lakou waiwai, a me ko lakou hemahema a pau. Ma ko ke alii nui mau la no hoi e loaa'i kona waiwai, a me kona mau hemahema a pau. Pela no hoi e waiwai ai na makaainana i ko lakou mau hebedoma, e paipai aku ke konohiki i ka hana a kona mau makaainana i waiwai ai ka aina. Eia keia, o na koele a pau, elua wale no manawa e hoomaha'i ka poe e hana ana, o ka aina kakahiaka, a me ka aina awakea; ina i noho wale ae kekahi i ka wa e hana ana kekahi poe; eia kona uku, elua la e hana'i ma ka hana e ae.

Aole nae e houku ino ia ke kanaka, o ka mea molowa a me ka palaualelo, a laua ka i uku. I ke kolu o ka hora pau ka hana. Ina manao na kanaka e hoolohe i ka heluhelu ana i ke kanawai, aia no ia lakou ia.

4. No na Makua i lehulehu na Keiki, a me na mea Nawaliwali.

Eia kekahi, o na makua i lehulehu na keiki, ekolu a keu aku paha, aole i lilo kekahi keiki i na makamaka o laua, a ua lilo paha kekahi mau keiki a koe mai ekolu, ua kaumaha loa laua, aole ia makuakane e hele i ka hana o na la hana o na la koele a pau o ke alii nui, aole laua e hookupu dala i ka makahiki hookupu hapalua. A i ka makahiki hookupu dala okoa, e hookupu hapalua mai laua, oia ka olelo o na mea keiki ekolu.

Aole nae e pono i ke kanaka ke kii aku i ka hai keiki i mea e pakele ai i ka hana. Eia ke keiki pono ke kii aku, o ke keiki a kona hoahanau a me ko-

na makamaka i make, a noho makua ole ke keiki, alaila, pono no ke kii aku.

A ina eha keiki ka kekahi makua, aole e lilo aku kekahi, aole kela makua e hele i na la hana a pau o ke alii nui, a me ko na konohiki mau la. Aole loa hoi laua e hookupu kala o ke kino.

Ina hoi elima keiki, a eono, a keu aku paha na keiki a kekahi mau makua e hanai ana, me ke kaawale ole aku o kekahi, a kaawale paha kekahi a koe mai elima, a eono a keu aku paha, aole loa ia makua e hookupu dala o ka makahiki, aole auhau puaa ma ka aina, aole hana i na la koele a pau loa, a hiki i ka wa e loaa'i ka hana a na keiki, oia ka makahiki 14 oia ke kolu o na makahiki hookupu hapaha, a hiki i ka umikumamaono o ka makahiki, pau ka hookupu hapaha ana, elua makahiki hookupu hapalua, a hiki i ka 18 pau ka hookupu hapalua ana, elua makahiki hookupu ekolu hapaha, a hiki i ka iwakalua, ua kanaka makua ia; pela no hoi ka hana ana i na kaikamahine a hiki i ka iwakalua o ka makahiki, ua wahine makua. O ka hoomahuahua hou aku i kahi aina o na makua i lehulehu na keiki, oia paha ka mea e mama iki ai kekahi kaumaha o na makua, a e noho oluolu ai lakou. Eia keia, o ke kanaka hookahi i lehulehu ka poe nawaliwali o kona hale, ua hiki paha i ka ha ka poe nawaliwali; e hai ae i ka poe luna auhau, a ike pono ia he kaumaha loa ia kanaka; aole ia e hele i ka hana i na la koele o ke alii, a me ko na konohiki, e malama pono ia i ai na lakou, e hoomahuahua hou ae i kona aina i maona lakou. E hookupu hapalua ia i ka makahiki hookupu dala okoa, aole ia e hookupu i ka makahiki hookupu hapalua, a hiki i ka wa e kaawale ai kekahi mea nawaliwali mai ona aku, ua mama ia, e hookupu no, a e hana, ke kaawale loa ia. Eia ka olelo no ka poe ikaika i ka hana o na konohiki; o na hoaaina; o na hakuaina; o na lopa, me na alo alii; o na kuewa hele wale me na kaaowe. O ka

hana hookahi wale no ka pono i keia palapala; o ka hana me ka lana o ka manao i ka mea nana e kokua i ka ua mai ka lani mai, oia ka mea e pono ai ka poe e noho hana ana ma ke aupuni o kakou.

5. No ka poe palaualelo.

Aka, o ka mea palaualelo, e hoohilahila aku ka poe hana ia ia, a e hookaulana i kona inoa ma ia wahi aku a ia wahi aku, a puni ka moku, a i manao lakou e aua i ka ai no kona palaualelo, aole e hoohewaia ka poe i hana pela no ka mea palaualelo. Ina i hookipa kekahi konohiki, a he alii paha i ua mea palaualelo la, ua hoohilahila oia i ka poe hana: ekolu malama e hana ole ai na hoaaina i ka hana a ua hookipa palaualelo la. Oia ka uku no ka hoolaka palaualelo; ma ka hana wale no e loaa'i kana ai.

6. No ka nonoi aina, a me ka haalele aina, a me ke pai aina, a me ka hana i maluna o ka aina.

O na kanaka a pau e noho ana maluna o ka aina, ua paa ko lakou mau inoa i ko lakou hakuaina aole lakou e haalele wale i ka aina o ko lakou hakuaina, aole hoi na hakuaina e pai wale i kona mau hoaaina, ua hewa ia mau mea i keia kanawai. Aka, i nahelehele ke kauwahi pono o ka aina, a ike ka hakuaina ia wahi nahelehele mahope o ka makahiki mua, a me na malama eono o ka laha ana'e o keia palapala auhau, e hana iho ka mea nona ia wahi, a maikai, i kahi ana i hoonahelehele ai no ka hakuaina ia wahi; oia ka uku o ka hoonahelehele aina a pau mai o a o. Pela no hoi ka hakumooaina i kona mau lopa.

Aka, ina manao ke kanaka e haalele i kona aina, no ka pilikia paha, a no ka loaa i ka hana ma kahi e paha, eia kana e hana'i. E hai mua oia i kona hakuaina; a lohe ia, alaila, e hana ia i ka aina a maikai e like me ka manawa i loaa ia ia ka aina, alaila pono ka haalele.

E na hakuaina, mai hookaumaha i ko oukou mau

hoaaina, mai hoohewa wale aku ia lakou me ka hewa ole, no ka pono o ka lakou hana ana. Ina i hana ke konohiki pela i kona mau hoaaina me ka hewa ole a hemo, e uku oia i hookahi puaa anana na kona mau hoaaina a me ka hemo ole o lakou. Nolaila, aole na hakuaina a me na konohiki, a me na hakumooaina e hana pela i ko oukou mau lopa; mai lawe wale i ka lakou mea kanu a me na mea hanai, aole i haawiia mai ia oukou, aole ia mau mea wale, i na mea no a pau aole i haawiia na oukou. O ka mea i loaa noloko mai o ko oukou mau la o ka oukou ia, oia ka pono o na hakuaaina e uku ole ai.

Eia keia, o kela mea aina o keia mea aina o ke aupuni a pau o Hawaii nei, e hooikaika i ka hana me ka manao e loaa mai ka waiwai nona iho, a no ka pono a me ka malu o ke aupuni. O na kanaka aina ole, aole i mahi kihapai, aole loa no he wahi mahiai: a i manao lakou e hana i loaa ko lakou makemake, e noi aku i na konohiki a i ke kiaaina a i ke alii nui paha, ma na wahi kaawale o ka aina, aole i hanaia a maikai e ke kanaka, e haawiia'ku no ia wahi no lakou. Na ka poe mea aina no e kokua i kekahi hemahema o ia poe a me ke alii nui; aole lakou e hana i na la koele o ke alii, a me ko na konohiki a hala na makahiki ekolu; alaila, e hele ai lakou e hana ia mau la. Aka, i kokua ole na mea aina, a me ke alii nui ia lakou, a maikai na aina nahelehele la, a ai paha i ka mea kanu me ke kokua ole ia; eha makahiki o lakou e hele ole ai e hana i na la koele o ke alii nui, a me ko na konohiki, mahope o ia mau makahiki e hele ai i koele, a me ka auhau ia lakou. Aka, o ke dala o ke kino, e hookupu mai no lakou.

Ina manao ka hakuaina e haawi i kekahi kula, a i kekahi aina i mahi ole ia, a ina manao e hoolimaina, a paa i ke konohiki, ua pono ia paa ana, ke manao oia nana e mahi, Aka, ina noho oia i hookahi makahiki, aole e hana, alaila, ua hewa ia paa

ana o ke konohiki, a e uku no ia e like me ka poino kona hakuaina.

Eia hoi kekahi pono. Ina e nana ke konohiki, ua nui kahi kaawale o kona aina, aole i mahiia, ua pono nae ke mahi, a ua lilo paha i ke kanaka hookahi, e pono no i ke konohiki ke puunaue like i na kanaka o kona aina iho. A i ole e pau i ka mahiia e lakou, alaila, pono e lilo ia wahi i ke konohiki, a nana no e imi i kanaka hou, a e hoolimalima paha, aia no i kona manao.

7. No na lihi aina.

Ua hoi aku na lihi aina a pau o kela aina o keia aina i lawe lihi ia e ke ahupuaa, e ka okana, e ka moku, a e na'lii paha, ua hoi aku ia no ka poe aina mea lihi mamua. E hoopololei loa ka noho, a me ka hana o ka moku, a me ka okana, a me ke ahupuaa, a me ka ili o kona iho.

Mai kii wale kekahi i ke kauwahi o kekahi, no ka mea eia ka olelo iwaena o lakou. Ina lawe wale kekahi i ke kauwahi lihi o kekahi, alaila, ua lilo aku ia aina no ka mea nona ka lihi i laweia'i e kekahi o lakou. Oia no ka uku o na lawe lihi aina a pau, o ka lilo aku o ia aina no ka mea nona ka lihi i laweia'i.

Aole nae i pili keia olelo i na apana aina i laweia i kahuahale, a i pahale paha. Aole hoi i pili i na apana aina i laweia i koele no ke alii nui, no ka mea, aole i lawe lihi ia kela mau apana aina. Aole hoi i pili i na wahi i laweia e na'lii i mea e pono ai ke aupuni. O na lihi maoli, i lawe lihi ia, oia wale no na lihi i oleloia maluna. Aole na lihi i laweia mamua aku o ka lilo ana o na aina ia Kamehameha I. Ma Hawaii, eia na lihi hoi aku, o na lihi a pau, mai Mokuohai mai. Ma Maui, o na lihi a pau, mai ke kaua ia Kauwaupali mai. Ma Oahu, mai ke kaua ia Nuuanu mai. Ma Kauai, mai ke ike ikai mai. Aka, o na pahale i like me na paaina, pono no e kokua ka mea pa i ka mea nona ka aina i ka auhau o ka makahiki.

8. No na Kai noa, a me na Kai kapu.

1. No ka noa ana o ke kai.

O ke kai o ka mea kai a puni, mai Hawaii a Kauai, na haawi ke alii nui i kekahi mau kai no na makaainana, no na konohiki mea kai no hoi kekahi, no ke alii nui kekahi. Eia na kai a ke alii nui i lawe ai, a haawi aku no na makaainana; o na kai mawaho aku o kua nalu; o ke kai o kilo hee; o ke kai lu hee; o ke kai malolo; o ka moana. O ke kai hoi mai kua nalu a hiki i kahakai no na konohiki no ia, a me na makaainana o kona aina iho no, aole ko hai mai. Aka, i komo ka ia a na konohiki i hoomalu ai iloko o na kai i haawiia ai no ka makaainana; oia ia hookahi wale no ke kapu, aole na ia e ae. Ina o ka hee, oia wale no, ina hoi he ia e ae, oia wale no, aole hoi ka hee. Pela wale no ma ia wahi aku a ia wahi aku, a puni keia pae aina. Ina o ka hee, oia wale no; ma ke kauwahi aku hoi, ina he ia e ae, oia wale no, aole hoi ka hee. Ina i lawe kekahi o na makaainana i ka ia a na konohiki i hoomalu ai; eia ka uku o ia mea, elua makahiki ona e lawaia ole ai ma na kai a pau loa; e hoolaha koke aku na konohiki i ka laweia i hoomalu ia ma na wahi a pau o na konohiki maia wahi aku a ia wahi aku; o lawaia auanei oia ma na kai e aku. Ina hoi he nui na ia e ae maloko o ke kai a na konohiki i hoomalu ai no ka lakou ia; e lawaia no na makaainana o ia aina iho no, aole na mea e aku, o laweia auanei ka ia a ko lakou konohiki i hoomalu ai e hai mai; i hookahi hapa kolu o ia ia e haawi aku ai na makaainana na ke konohiki o lakou. Eia kekahi; aole loa e ohiia ka ia a na makaainana e lawaia'i ma na kai i haawiia no lakou, aole waa hokua; aole hoi waa kapu.

Ina i ohi na konohiki mea kai i ka ia a na makaainana i lawaia'i ma na kai i haawiia no lakou; eia kona uku, i hookahi makahiki o kana ia i kapu ai na na makaainana o kona aina iho no; e hoolahaia ma na wahi a pau, i ikeia ke konohiki ohi ia a na makaainana.

Ina i hoomalu na konohiki i ka lakou ia a hiki i ka wa pono e lawaia'i, e lawaia no kela kanaka keia kanaka a loaa ka ia, penei ka mahele ana, i hookahi hapakolu o ka ia na ka lawaia, elua hapa kolu na ke konohiki; ina i komo ka waa, i hookahi hapa kolu o ka waaia na ka lawaia, elua na ke konohiki. Ina i ohi ke konohiki i ka ia a na lawaia a pau loa, aole a ka lawaia; ua like no ka uku me ka ohi ana i ka ia lawaia a na makaainana.

Ina hoi he aina kai, aole hoi he kuanalu ua hohonu ke kai, alaila, pono no i ke konohiki e hookapu i kekahi ia nana, hookahi wale no. Ina o ka uhu, oia wale, ina hoi he ia e ae, oia wale no, aole o ka uhu. Oia ka olelo no ka noa ana o kai, a me ka lawaia ana.

2. No na kai kapu.

Eia keia; o na kai i ike pono ia e na kanaka e noho nui ana na ia, a hiki i ka wa pono e kii aku ai na lawaia; e hoomalu hoi ka luna hooponopono auhau ia mau kai na ke alii nui. Eia na kai ma Oahu i hoomaluia na ke alii nui, o Kalia 1; o Keehi 2; o Kapapa 3; o Malaeakuli 4; o Pahihi 5. * Eia hoi ko Molokai, o Punalau 1; o Ooia 2; o Kawai 3; o Koholanui 4; o Kaonini 5; o Aikoolua 6; o Waiokama 7, a me Heleiki 8. Eia ko Lanai, o ke aku a me ka uhu. Eia ko Maui, o ke kuleku o Honuaula, a me na wahi e ae no o Maui. O na koa Ahi no ko Hawaii;

Eia hoi ko Kauai, o ka anae o Hulcia, a me Anehola, a me Kahili, a me Hanalei, ka hee a me ka hopewai ko Mana. O na koa ia ko Niihau, a o na ia ku no hoi ma Kauai a Niihau, i komo na waa elua i ka ia, a hiki i ka nui loa. Aole ka waa hookahi.

Aka, ina he waa na hai i kii hou ia, i mea e pau ai ka ia maloko; alaila, e ohi no.

Pela wale no na ia ku a pau o keia pae aina no ke aupuni. Oia na ia a na luna hooponpono auhau e hoomalu ai na ke alii nui; a i hiki i ka wa pono e

lawaia'i, ua like no ka mahele ana me ka ia a na konohiki i hoomalu ai.

Ina i ohi ka luna hooponopono auhau i ka ia a ka lawaia a pau loa, aole a ka lawaia; eia kona uku he 10 dala, a me ka pau o kona olelo ana i ka ke alii nui auhau. Ina hoi na ke kiaaina mai ka ohi a pau loa ka ia a ka lawaia; e pau hoi kona noho kiaaina ana; e noho konohiki hoi oia, aole hoi e pau ka noho luna ana o ka loa. Ina i hiki i ka wa e hoomalu ai ka luna auhau o ka loa i ke kai a puni ka moku, no ka ke alii nui mau ia, a no ka na konohiki ua pono ia kapu ana.

Aka, aole pono ka luna ke hookapu loihi. Eia ka pono; e hai mua ka luna i na lawaia, a lawaia na makaainana a me na konohiki i ka la hookahi. Pela e malu ai.

Aka, o na kai mawaho aku o kua nalu a hiki i ka moana, aole loa ia e kapuia. Ina o ka ia a ka loa i hoomalu ai, a me ka na konohiki iloko o ia mau kai, oia no na ia kapu; ua akaka ka uku o ka lawe-ia i hoomaluia ma na lalani maluna.

9. He olelo ao i na kiaaina a me na konohiki.

Eia ka hana a ka ke alii nui poe i haawi aku ai i ka aina, aole lakou e hoonoho konohiki hou aku malalo iho o lakou maluna aku o na makaainana, e pau ia hana ana pela. O ka lehulehu o na hakuaina maluna aku o ka hoaaina hookahi; o ka hele ana mai o na makaainana i ka hana a na konohiki mai kahi loihi mai, a haalele aku i na mea a pau ma ka aina me ka pono ole; o ka hoopau aku i ka noho nui ana mai o na kanaka palaualelo me oukou, a me na wahine noho wale. O ka maihiili a na'lii, me na konohiki i na makaainana; o ka palala ana a ka poe hanohano i lilo wale mai ai ka ka poe ilihune; o ka hoouku hala ole ana a na aimoku, a me na konohiki i na makaainana i manao e imi i ko lakou mau hakuaina. O ka hoolimalima a ke konohiki i makemake ole ia mai e na hoaaina, a onou aku ke

konohiki me ka hookaumaha wale aku; o ka hoouka like ole me ka hewa a ka poe hookolokolo kekahi. O na olelo o keia pauku, na kapaia he lalau wale; he lawe wale; he hao wale; he pakaha wale; he hooluhi wale; he hookaumaha wale; he alunu: oia no ka mawae huna waiwai i ilihune loa'i ke aupuni. E pau keia hana ana a na kiaaina, a me na aimoku, a me na'lii; aole loa e hana hou ia keia mau hewa ino loa ma keia hope aku. No ka mea, o ka mawae huna aina ka! keia. Aole loa ka ke alii nui poe konohiki a me ka lakou mau konohiki aku; e hana hou i na mea a pau i hooleia e keia kanawai. Ina i hana kekahi o ka poe i oleloia ma keia palapala i kekahi mea i hooleia e keia buke, e uku no ia e like me ka poino o ka mea ana i hoopoino aku ai, a ina e hoomau i ka hana ana pela, eia ka uku, o ka pau o ka noho konohiki ana ma keia poe aina: o ka hapalua o ka waiwai ko ka poe imi waiwai, oia ka uku o ka poe i pale i na olelo o keia pauku.

Eia ka hana a na kiaaina a me na konohiki, a me na luna auhau i koheia'i no ka loa; o ka heluhelu pinepine i keia palapala imua o na makaainana i na la koele a pau o ke alii nui; pela no hoi e heluhelu ai na konohiki imua o ko lakou mau hoaaina i ko lakou mau la koele; o ka hooponopono i kela mea i keia mea o kona aina iho, e hana hoomanawanui me ka manao no ke kino iho, ke hoakaka mai nei ka palapala Kalaiaina, "Aole e oluolu iki ka noho ana o ke kanaka hana ole. Aole e loaa ia ia kekahi mea nui maikai me ka hooikaika ole i ka hana. Aole e loaa i ke kanaka ka naauao me ka hooikaika ole i ke ao. Aole e loaa na mea e oluolu ai ke kino a e ola'i, ke hooikaika ole. Ina i manao ke kanaka i waiwai, ma ka hooikaika wale no i ka hana e loaa'i. Pela no i loaa'i ke aupuni i na'lii ma ka hooikaika wale no i ka hana." Ke hai mai nei no ke kumuao a ke Akua i na kupuna mua o kakou penei: "Me ka hou o kou maka e ai ai oe i ka ai." Oia ka hana

a ka poe i olelo nui ia ma keia kanawai, e noonoo i ke ano o na olelo e, i oleloia ma keia kanawai.

10. Ka Hana a na'lii i ka makakiki mua.

Eia ka hana a na'lii malalo iho o ke alii nui, i ka makahiki mua i hoolahaia'i keia kanawai; o ka heluhelu pinepine i keia palapala me ka noonoo i ke ano o na olelo maloko o keia Kumu kanawai hou o ke aupuni; o ka imi i ka mea e ikaika ai na makaainana ma ka hana, me ka lana o ko lakou manao e loaa ia lakou ko lakou hou; o ke kokua i na olelo o keia palapala i ano hou ae paha ka noho ana o ke aupuni; o ka noonoo i manawa no oukou e imi like ai i ka pono no na kanaka i oleloia no ke aupuni, a me ko oukou iho, a me ko na konohiki, a me ko na makaainana, a me ko na wahi e no a pau i aeia e noho ma keia pae aina, o ko lakou noho pono ana me ka oluolu, oia ka oukou hana e halawai ai me ke kukakuka i ka pono no ka poe hana, a no hai ae no hoi; O ka hoopau aku i ka noho nui ana mai o na kanaka palaualelo me oukou, he mea no ia e hooluhi hou ai i ko oukou mau makaainana; O ka imi i mau luna noonoo i ka hana e like loa me keia palapala; i luna auhau no ka loa, a no ko oukou mau aina no hoi; O ka hoonoho aku i ka oukou mau keiki i ke kulanui o ke aupuni, a me ko oukou kaikaina; O ka imi i ka pono i oi aku mamua o ka malu i lohe ia no keia pae aina, ia Kamehameha I., o ka hele o ka elemakule, a me ka luahine, a me ke keiki a moe i ke ala; O ka hoopau ae i ka noho naaupo ana o na konohiki, a me na luna auhau aku i na makaainana, nolaila mai ke kaumaha i hana ole ai ka poe hana, a i ilihune loa'i ke aupuni: O ke pale loa aku i na mea e ku e ana i keia olelo; O ka malama pono i na kokua nana e pale aku ka enemi o keia pae aina; O ka hoopau ae i ko kakou makee, nolaila paha ka lawe wale i ka ka poe ilihune; O ke aloha maoli aku no kekahi i ka poe i hooikaika loa ma ka hana, a puepuehu ae

i ka makani kahi welu ma ko lakou mau ai, o ka poe palaualelo e noho ana me kakou, ua aahu lakou i ka mea maemae a na makaainana i luhi ai. Nolaila, ea! E aloha aku oukou ia lakou e like me ka olelo a ka mea nana ka berita a oukou i hoohiki ai, "E aloha aku oukou ia hai e like me ko oukou aloha ia oukou iho." Oia ka hana a na'lii e noonoo ai a e mau ai hoi ka noho alii ana maluna o keia pae aina, e hoi nui aku ko kakou mau kanaka a pau i kuaaina e mahiai ai, a e imi i waiwai no lakou, oia ko lakou aloha ia kakou, oia paha ka mea e mama iki ae ai kekahi kaumaha o na makaainana o ke aupuni.

11. Ka Hana a ka poe luna Auhau.

Eia ka hana a ka poe luna auhau a na kiaaina i koho ai i mau luna noonoo no ka loa, i ka makahiki mua i laha aku ai keia kanawai, e olelo hoakaka-'ku ka loa i na konohiki ai moku, ai okana, ai kalana, ai ahupuaa, ai iliaina, e hana lakou me ka pololei i na la koele o ke alii nui, ma ka waiwai kupono i ko oukou mau aina iho a puni ka moku. Aka, o ka pulupulu oia ka waiwai i olelo nui ia ma keia pepa, e kanu a nui loa i waiwai hou ia no keia pae aina. Oia ke kolu o na auhau a ka luna e olelo ai a puni ka moku, e like me ka paipai ana i ke dala o ke kino a me ka puaa o ka aina, o ka pulupulu kekahi e olelo ai ka loa. Aka, o na waiwai e ae a pau, aia no ia i ka manao o na luna me na makaainana, ina e hana e loaa no ia lakou iho me ka lana o ka manao nona iho; o ka pololei o ka auhau ana e like me ke ana kupono i keia olelo; o ka helu i na kanaka me na wahine a me na keiki i hookupu i ka mahahiki; o ka helu hookaawale i na elemakule, a me na luahine, a me na keiki i hookupu ole; o ka helu i ka poe make a me ka hanau i ka makahiki hookahi, oia ka mea e akaka'i ka oi ana, a me ke'mi ana o na kanaka o ke aupuni, a he mea no ia e ikea'i ka nui a me ka uuku o ka waiwai hookupu.

Eia keia, e pau ka noho luna auhau ana, a me ka noho konohiki ana o ka poe naaupo, oia kekahi mea i kaumaha'i na makaainana, a i ilihune loa'i lakou, no ka walea i ka hooluhi wale aku a me ka loaa wale mai, nolaila paha ka palaualelo a nawaliwali ka hana a na makaainana i keia wa.

E konohiki i haawiia'ku ai na aina, e pau ko oukou noho naaupo ana maluna aku o na makaainana, o ikeia oukou e na luna auhau naauao i ke ano o keia palapala a na'lii i koho ai, na lakou e hoolilo i ko oukou noho konohiki ana i mea ole, a na makou no e haawi aku no ka poe e kokua ana i ka poe nawaliwali o ke aupuni; e loaa no i ka poe naaupo ko lakou uku, he ilihune, pela no e haawiia'i ko na konohiki e ae, mai ko na'lii a i ko na kanaka keia uku ana i ka ilihune, ke hana io lakou.

12. Ka Hana a na Wahine.

Eia ka hana a na wahine a pau o keia pae aina; o ka hoomaemae i ko ka hale; o ke ao i na keiki i ka palapala heluhelu, a me ka helu, o ke kakaulima, a me na palapala e ae a pau, o ka hoomalu pono i na keiki malalo iho o na kanawai o ka makua, a me ko ke ao ana, o ke alakai pono i na keiki ma ka pololei o ka hana ana, o ka haawi aku e komo i ke kula, a oi aku kana hana ana mamua o ka na makua. Ina hoi he ike ole na makua i ka palapala, e haawi aku i ka lakou mau keiki na ka poe ike i ke ao, e kokua aku hoi na makua i ke kumuao e like me ke aloha o na makua i ka lakou mau keiki, pela ke aloha ana i ke kumuao. A i ole e hana kekahi wahine e like me ka olelo o keia pauku, alaila, e hoi hou no ia i ka hana a ke konohiki, e like me ka wa mamua, i ka hana nae i ku pono i ka wahine. Na na luna auhau e nana a e hooponopono i keia mea.

13. No ka Hana ana i na Mea Hou.

Eia keia, o na kiaaina a pau, mai hana i ka mea kaumaha hou maluna o ka aina ma ko oukou manao iho; mai hoopili i ko oukou hoohewa ana aku i ke-

kahi ma ka mea kupono ole i ka hewa i na kanawai o ke aupuni; mai kapilipili i ko oukou hooluhi ana i na makaainana na ke alii nui, a me na kanawai, mai hana oukou pela o ku mai auanei ko ke kuaaina imua o oukou e wanana mai lakou i ke ano o keia palapala. Nolaila, ea! Mai hana oukou i kehahi mea e ma ko oukou manao, me ke kakau ole o ke alii nui i kona inoa malalo iho o ka oukou mea e olelo ai i na makaainana. Eia ka pono, ina i ike na kiaaina i kekahi hewa e ulu ana, a he mea e ae paha, he mea hoi e pono ai ke aupuni, a me na makaainana ke hoomaluia, e palapala oia ia mea a hoolaha aku i na kiaaina a pau, a ae like lakou, alaila, e haawi ae i ke alii nui, a i kakau iho oia i kona inoa, alaila, ua lilo ia olelo no ke aupuni; oia ka pono ke olelo aku me ka hoohewa ole ia mai e na olelo hope o ka pauku mua, no ka mea, ua ae like ia keia mea a oukou i imi ai no ke aupuni. Aka, o na kiaaina, a me na konohiki, a me na hakuaina, a me na'lii i pale i na olelo o keia palapala hooponopono auhau a puni ke aupuni, a hana aku e like me he lawe wale la i ka ka poe ilihune, me he hooluhi la, a hookaumaha wale aku i ka poe hana, ma na hana e waiwai ai oukou, a e nele loa'i ka poe i hooikaika i ka luhi, a me ka wela o ka la; o ka hoopili ana o ka oukou olelo hooluhi i na makaainana me ka ke Akua olelo, o ka hoopai like ole i na makaainana ma ke ano o ke kanawai i hewa; o ka hookapu i ka hana a ke kanaka i imi ai i waiwai nona iho, a nui na kanaka i hana ma ia hana, a ike oukou i ka waiwai, lawe ae la i aina me ka papa'ku i ka hana, ke hookupu ole mai ia oukou; o ka hookapu kapakahi e waiwai kekahi poe, a e ilihune kekahi poe i ka mea i manaoia e loaa like ia lakou, ke pono ka hana ana; o ka auhau a na konohiki o ka loa i ka waiwai o ka makahiki i ulu ole ma ia aina ke ole ka puaa a me ke dala; o ka hele ana mai o na makaaina o ka hana a na konohiki mai kahi loihi mai, ina i hana kekahi

o oukou i kekahi mea i hooleia ma keia pauku; e uku no ia e like me ka poino o ka mea ana i hoopoino aku ai, a ina i hoomau oia i kana hana ana pela, eia ka uku, i hookahi hapakolu o kona mau aina mai o a o. Ina e hana hou, elua hapakolu; ina e hana hou aku o ka pau no ia o kona noho waiwai ana o ka aina; e nana aku i ka pauku umikumamakahi. O keia mau aina na ke alii nui e haawi no ka poe hana, i like loa ka lakou hana me keia palapala. Oia ka uku o ka poe hanohano i pale i na olelo o keia kanawai hooponopono waiwai o ke aupuni.

Eia keia, o ka poe imi naauao ma na kuaaina a pau o keia pae aina i hiki mai ka palapala io'u nei, a io'u kuhina paha, a i ike makou ua pono, alaila, lilo ia olelo no ke aupuni, e kakau ka poe kuhina i ko lakou mau inoa ma ia palapala, a me ko ke alii nui. Na lakou hoi e hookiekie ae i ka noho ana o ia mea imi naauao ma ia wahi, e noho luna hooponopono ia maluna o ia wahi; o ka hapa umi o ko ke alii nui waiwai oia wahi, a me ka hapa umi o ko na konohiki waiwai o ia wahi, oia ka uku a ke alii nui e haawi aku ai na ka poe i hana pela a puni keia pae aina, o lakou kekahi e olelo me na'lii i ka lakou ahaolelo.

Eia keia, o ka poe hana ma na kuaaina a pau i hana ikaika loa i ka hana i hana ole ia mamua ma keia pae aina, a he hana hou hoi ia e waiwai ai ke aupuni, a me ka poe i manao e hana ma ia hana, a he hana hou ia i ka maka o na kanaka, eia kona olelo, aole ia e hele i na la koele a pau o ke alii nui, a me ko na konohiki, aole hoi i na hana e ae a pau o ke aupuni, aole ia e auhauia i ke dala o ka makahiki e haawi aku ke alii nui i umi dala na kela kanaka imi hana hou ma keia poe aina ke hoomau ka hana ana, oia no ka ke alii e haawi aku ai na ka poe imi hana hou ma ke aupuni a pau o Hawaii nei.

14. No ka ili ana aku o ka Aina i ka hooilina.

Eia kekahi, o na aina a pau o ka Kamehameha I., a me ka Kamehameha II., mau konohiki i haawi aku ai ia lakou, a i make lakou mahope mai o ka hoolaha ana o keia kanawai hooponopono auhau; e hai pono mai kona hooilina i ke alii nui i na aina o ka mea i make, oia no ka manawa e haawi mai ai ka hooilina i hookahi hapakolu o ia mau aina no ke alii nui. Pela wale no ka mahele ana o na aina a pau o ka poe i make a hiki i ka nui loa. Aka, i hiki ole mai ka hooilina o ka mea i make i ke alii nui a he palapala paha, a hala na malama elua, e mahele hapalua ia na aina o ia hooilina, pela e maheleia'i ko na hooilina a pau i lohe ole ke alii nui ma keia hope aku. Ina hookahi no aina o ka mea i make no ka hooilina no ia, ina hoi elua aina, i hookahi hapalua o kekahi aina no ke alii, pela ke kuu ha ana o ka aina i keia wa e lohe ke alii, a me kona mau kuhina, i na olelo a na hooilina a pau. Ina hoi aole loa he hooilina o ka mea i make, no ke alii nui wale no ia aina a me kona waiwai a pau. Oia ka olelo o ka ke alii nui mau konohiki, na like no pela ka olelo ana o ka lakou mau konohiki aku o na makaainana. Aka, o ka aina o ke keiki makua ole, a me ko na wahinekanemake, a me ko na elemakule, e noho maluhia lakou malalo iho o na konohiki; mai hoopoina hoi na hooilina a pau o na makaainana i ka olelo i ko lakou mau hakuaina. Ina i lawe kekahi o ka poe i oleloia ma keia palapala, i ka aina o na hooilina pono a pau i hoomaluia, eia ka uku, i elua hapakolu o ka waiwai o na aina la i loaa i na konohiki hou la, i ka makahiki hookahi no ka hooilina, pela wale no ia e haawi ai i kela makahiki i keia makahiki, a hala na makahiki eha; alaila lilo loa ia aina no na konohiki hou la. Oia ka uku o ka poe kii aina i ke alii nui i paa i ka hooilina o ka mea i make; aka, i oi ka hana pono a ka hooilina mamua o ka hana a ka mea i make. Aka, ina he keiki ponoi ka ka mea i make, aole ke alii e lawe i

kona hapakolu, aole hoi i ko ka mea i oi aku ka hana pono mamua o ka hana a ka mea i make. Aka, ina i waiwai e kela hooilina, na kekahi alii mai, hiki no ia ia ke lawe.

15. No ka Mahele Wai.

Eia kekahi, o na aina a pau o kahi wai i hooneleia i ka wai mamua, a hiki i ka wa i laha ae ai keia hooponopono hou ana o ka aina, ma keia kanawai hoopololei loa e laha like ae ai ka mea a ke kanaka i hooiele ai. E haawi like i ka wai no na aina a pau o ia wahi i hooneleia mamua i ka wai; o ka hoolikelike i na mea a pau a ke Akua i hoolako mai ai no ia wahi, i olualu like ai ka manao o ka poe hana ma ia wahi, a ia wahi aku. E like no me ke ano o ka auhau ana o ka aina, pela no hoi ka nui o ka wai, no ka mea, aole keia palapala e hooiele kapakahi i kekahi poe, a hoowaiwai kapakahi i kekahi poe e like me ka oihana kahiko a hiki i keia la, ka waiwai o na konohiki a me ka poe pakanalelo i noho me kakou, a ilihune loa na makaainana ka poe i hooikaika i ka lahi a me ka wela o ka la, aole pela ka olelo o keia pepa; ke hoohewa nei keia kanawai i ka oihana kahiko a ke alii nui a me ka na alii, i ka na konohiki a me ka na luna auhau, na pau ia mau hana aloha ole ana i na makaainana. Ina i manao ke kiaaina e hoomalu, e hoomalu like mai o a o; pela no ka hoolaha like ana o ka mea i hoomaluia, i loaa i kela kanaka i keia kanaka kona makemake e like me ko lakou ikaika i ka hana, oia paha ka pono i keia kanawai hooponopono waiwai o ke aupuni; aole e like me ka oihana kahiko o keia pae aina mamua, ka hookapu i mea e waiwai ai na'lii wale no, a me na konohiki, aole pela keia Eia na olelo hoomaopopo mahope o keia buke auhau.

O keia mau pauku ewalu mai keia pauku aku, he mau olelo paipai hou no na mea i olelo mua ia.

16. No ke Kike o ka Auhau.

I ka makahiki mua i laha ae ai keia kanawai i na moku a pau o keia pae aina a puni, he makahiki hookupu hapalua ia o ke kino; penei: kane, hapalua; wahine, hapaha; keiki i hala na makahiki 14, hapawalu. Oia ka makahiki hookupu dala okoa o ka aina; o ka makahiki hope he makahiki hookupu hapalua ia o ka aina. O ka puaa anana, he iwelei; o ka puaa muku, he poee: o ka puaa iwilei, he hailima. Ina i ole ka iwilei, elima dala; a i ole ka poee, ekolu dala me na hapaha ekolu; a i ole ka hailima, elua dala me ka hapalua. Pela no ka imi ana i ka waiwai maoli ke ole laua.

Oia hoi ka makahiki hookupu dala okoa ma ke kino, a pela e like mau ai. Ina he dala okoa ma ke kino, he hapalua ia o ka aina, a ina he dala o ka aina, he makahiki hookupu hapalua ia o ke kino.

17. Ka hana a na'lii.

E na'lii o ke aupuni, e noonoo pono i na olelo o keia kumu kanawai o ke aupuni; e hooano hou ae i ko oukou noho ana ma keia hope aku, ua oi aku no ko oukou pono a me ka pomaikai ma keia olelo, ke ano e ae ka noho ana. O ka noho nui ana o na kanaka nohowale, hana uuku a kakou i kuhi hewa ai he hana io ia, e pau ia; eia no ka uku o ko oukou noho alii kahiko ana mai no ma ka aina; o ka waiwai o na poalima koele a pau o ko oukou mau aina, no oukou no ia. O ka hapa umi o ka waiwai auhau o ka makahiki o ko oukou mau aina, no oukou no ia, aole ko ke kino. Aka, o na'lii komo ole i ka ahaolelo, aole ia, e noho konohiki no hoi lakou, ma ka oi o ko lakou pono i ka hana e like pu ai ka noho ana; o ka imi i ka pono no ka poe hana o na makaainana e noho maluhia lakou, a me ka noho oluolu ana o ka poe nawaliwali, a me na malihini o na aina e mai.

18. No na Konohiki.

E na konohiki a pau o ke aupuni, e noonoo i na

olelo a pau o keia kanawai, o haule auanei oukou i na olelo o ka pauku umikumamakahi; e imi i waiwai no oukou ma ko oukou mau la koele o na poalima: e noonoo i ka hana e waiwai ai ka aina, a me na makaainana malalo iho o oukou maluna hoi o ka aina. O ka like pu o ka noho haahaa ana o ka poe kiekie me na makaainana malalo o na kanawai a pau a na'lii i hoomalu ai no ke aupuni. I ka makahiki alua i laha ai keia palapala, oia ka makahiki hookupu dala okoa, e haawi mai na konohiki komo ole i ka ahaolelo i ka hapaumi o ko lakou waiwai a pau, o na poalima koele no ke alii nui; a i ka makahiki hookupu hapalua, i hookahi hapa lima o ka waiwai o na konohiki e haawi mai ai, oia ka mau o ka hookupu a na konohiki o ke aupuni. A pela e kike mau ai.

19. No na Luna i Koho hou ia.

E ka poe i kohoia i mau luna hooponopono no keia olelo hou o ke aupuni; o ka poe no a pau i kapaia he luna, no lakou keia olelo hoomaopopo; na kohoia oukou i poe hai aku i ka hana e like loa me keia palapala, a i ike aku oukou e hanaia ana e na'lii, a e na konohiki paha, e ka poe no a pau e hana ana i kekahi mau mea i hooleia e keia olelo, e hai pololei aku ia lakou i ka hewa o ia hana ana. O ka ohi i kela mea i keia mea a pau i kapaia na na makaainana; o ka hai aku i na makaainana i na hana pohihihi o ka olelo, a e popilikia'i ke kino; na hooukuia ka palaualelo i ka pololi a me ka ilihune; o ka hooman o ka hana ma na waiwai kupono i na aina a puni ka moku; o ka nana pono i ka helu o na kanaka a me ko na kamalii a me ko ka poe nawaliwali, a me ko ka poe i make a me ko ka hanau i ka makahiki hookahi; o ka noonoo i na olelo o na makua i lehulehu na keiki i kaawale ole aku kekahi, pela no ka noonoo ana i ko ke kanaka hookahi i lehulehu na mea nawaliwali; o ke kukakuka me na konohiki i ka waiwai pili pono ma ko lakou mau aina iho, i like loa me keia olelo; o ka noonoo i ka

hana e oi aku ai ka loaa mai mamua o na waiwai i loaa ma ka makahiki mua, i ike ia ka oi a me ke'mi o ka waiwai ma keia hope aku o na aina a puni.

20. Na Mea Kapu o ke Kuahiwi.

O na mea i hoomaluia ma na kuahiwi a pau e na konohiki, hookahi no laau a na konohiki e hoomalu ai o na laau uluwale a pau o ka nahelehele, aole na laau i hanaia e ka lima kanaka nana iho no ia. Ina i lawe kekahi o na makaainana i ka laau a ke konohiki i hoomalu ai, i elua i hookahi ana, i hookahi a ke konohiki, pela no a hiki i ka ni i loa. Eia ka ke alii nui mau laau i hoomalu ai, o ka iliahi aole na hele kuahiwi e hoopa iki aku ia laau, a hiki i ka wa a ke alii nui e olelo ai e lawe ai kela kanaka keia kanaka i ka iliahi; i hookahi hapakolu a ke kanaka, elua a ke alii nui. Eia ka lua o kana laau i hoomalu ai; o ka laau nui i puni ole i ke kanaka hookahi ke apo ae, aole loa ia e kua wale ia; e kuaia no i waa a i hoe paha, a i mea hana nui, ke pono ole ka laau liilii, e hookolo nae i ke konohiki, a i ole ia, i ka luna paha, aole ka mea e ae. Eia ka uku o ka mea i hoole i ke kapu oi i mau laau, a kua wale i ka laau nui a hahai wale i ka iliahi liilii o ke kuahiwi; i hookahi haneri ona hale e kua'i a halihali i kai; elima iwilei ka loa o ke oa. Aka, i luko na kanaka i ka pahi ololua, oia ke koi o ka poe nana e kua na laau nui o ka nahelehele, aole ka iliahi. Aka, o ka oo, a me ka mamo, o ko laua kapu kahiko no. Eia ka mea kapu loa o ke kuahiwi a pau o na aina; o ke puhi i ke ahi a pau na mea uliuli o ke kuahiwi; e houkuia oia e like me ka nui o kona hewa. Ina uuku kona hewa, e emi no ka uku, a nui ka hewa, alaila, eia kona uku e hana oia i ka hana kaumaha loa i elua makahiki me na malama eono, oia ka uku o ke puhi ahi o ke kuahiwi.

21. No ka pili ana o ke Kanawai.

Eono malama e hooponopono ai na kiaaina, a me na konohiki i ka hihia o na lihiaina, a me ka

mea pono ole i pono; e hookaawale e i na hihia o ka hana ana i pololei; o ka hoonoho e aku i na wahi kanaka ma ko oukou mau aina i pono ai lakou, o ka imi e i ka uku o ka poe hana e like me ke ano o ka nui o ka hana a ke kanaka, ua like no ka uku pela. Aka, aia no ma ka pono o ka olelo ana ka uku o ka poe a pau i kohoia'i i poe luna hana pono. Mahope o keia mau malama eono, e hoonkuia'i na'lii, a me na konohiki, a me na makaainana, e like me ka uku o na olelo i paleia o keia kumu kanawai.

22. Ahaolelo na na'lii.

I na la mua o Aperila he mau la ahaolelo ia no na'lii, e kukakuka lakou i ka pono o na mea a pau e noho ana ma keia aupuni. Oia ka hana e mau ai ka noho alii ana maluna o na makaainana malalo iho o na kanawai a pau a oukou i ae ai no ke aupuni.

Aka, o ka pakahi o ka hana a ke kanaka ka pono loa, e waiwai ai paha na aina, penei; o ka mahiai wale no ka kekahi, o ka lawaia ka kekahi; o ke kalai waa ka kekahi; o ke ako hale ka kekahi; o ke kuai ka kekahi; o kela hana o keia hana a pau o ke aupuni e pakahi i na kanaka, aia no ia i ka manao o ka poe hana maikai.

Aka, o na auhau i oleloia mamua'ku o ke kau ana o keia kanawai, a me na hana i olelo mua ia, e hanaia no ia mau hana a pau i kaawale, alaila pau ka mea kahiko.

Ua kauia keia kanawai i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani ewalu hanere me kanakolukumamaiwa, i ka malama o Iune, i ka la ehiku. I ka imi hou ana a na 'lii ua hooloiia kekahi mau hua, a ua komo hou kekahi, a na kau maua i ko maua inoa i keia la eiwa o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku, 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA IV.

NO NA KANAWAI PILI OLE I KE AUPUNI

Ma ke kumu kanawai, ua hoakaka mua ia na kanawai pili i keia aupuni; aole hiki i ke alii hookahi ke hana, aole hoi i ke alii nui, aia akoakoa na'lii e like me ka olelo ma ke kumu kanawai. Nolaila, ina kekee ka hana ana o kekahi kiaaina, aia maluna ona ka hihia, aole maluna o ke aupuni.

Aia kokua ke alii nui, a me ke kuhina nui, alaila, hihia pu ke aupuni.

Ua nui na mea liilii ma na kulanakauhale, i hiki ole i ke kanawai o ke aupuni ke hoopololei, no ka mea, ua like ole kekahi kulanakauhale me kekahi kulanakauhale, nolaila, ua hooholo like ia keia mau olelo.

1. Ina i manao na kanaka o kekahi kulanakauhale, a o kekahi ahupuaa, a o kekahi okana, a o kekahi moku paha, ua pilikia lakou ma kekahi mau mea, no ke kanawai ole, alaila, pono ia lakou ke hele i kekahi lunaauhau, a i kekahi luna kanawai paha, a i ole ia, i kekahi alii paha, a nana no e olelo aku i na kanaka a pau o ia wahi, a e akoakoa mai lakou i kahi a ka luna e olelo ai. Alaila, imi pu lakou, i kanawai e pono ai ko lakou pilikia. A ina holo ka olelo ia lakou, ua paa no ia olelo i kanawai no ia wahi, aole no kahi e aku. Aole nae e hiki ia lakou ke hana i kanawai ku e i ke kanawai nui o ke aupuni, aole hoi i kanawai pili i na mea nui.

Aka, o ke kanawai alanui, a o ke kanawai holoholona, a o ke kanawai pa, a me na mea like me ia a pau, pono ia lakou.

2. Pela no hoi na kanaka a pau. Pono no i kela kanaka i keia kanaka, ke hana i kanawai no kona wahi iho. A ina hoakaka mua ke kanaka i kanawai no kona aina, a no kona pa paha, a no kona hale paha, ua paa no ia kanawai, a o ka mea hewa, e uku no ia e like me ka olelo o ia kanawai. Aole

nae e hiki ke kanawai ku e i ke ano nui o na kanawai o ka aina, aole hoi e hiki ke kanawai hookaumaha, a me ka hoino.

Ua hooholoia keia olelo paa, e na'lii, a ua kau hoi maua i ko maua inoa, i keia la eiwa o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku, 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA V.

NO NA LUNA KULANAKAUHALE A ME NA MAKAI.

1. Pono no i na kiaaina ke hoonoho i poe makai, a i luna hoi e malu ai na kanaka a me na kauhale E hana no ke kiaaina, e like me kona ike ana he pono. Ina he kulanakauhale nui pono e nui na makai. A ina kawalawala na kanaka pono e hapa mai na makai, e like me ka manao o na kiaaina. A ina pilikia ke kiaaina a manao oia e hoonoho i lun no kekahi hana, pono no, aia no i kona manao.

Eia ka hoailona o na makai, o ka laau liilii, poepoe, me ka inoa o ke alii nui ma ke poo. A he mea pono ia ia ke lawe mau ia hoailona, i ikeia mai ia, he makai. A i ole ia e lawe pu ia hoailona, aole pono ia ia ke lalau wale i ke kanaka, o manaoia mai, aole ia he makai a hakaka. Alaila ili ka hewa maluna o ka makai. Aka, ina lawe pu oia i ka hoailona, a ku e mai kekahi ia ia, a hoeha mai, alaila, hewa ke kanaka a pakele ka makai.

2. Eia hoi ka hana a na makai, e kiai, e hoomakaakiu, e huli hoi i ka poe hewa, a lawe aku a haawi i na lunakanawai, na lakou e hookolokolo. Pono ia lakou e hopu i na mea a pau i ee maluna o ke kanawai, a ina he hakaka, a he ahahoohaunaele, pono ia lakou e hoomalu, a e uwao, a e hopu i ka mea i hewa. A ina ike kekahi makai i ka hewa, a hopu ole, a hai ole i na lunakanawai, alaila, e hoonkuia oia he hapalua kona uku o ka mea i hewa. A ina i lohe wale lakou he hakaka, a he kolo-

he e ae paha, pono ia lakou e hele a ike pono, i mea e malu ai. A ina i lawe kekahi o lakou i ke kipe a hoonalo i ka hewa, alaila e hoouknia oia, paha ke kipe ana e lawe ai, penei, ina hookahi kala ka uku kipe ana i lawe ai, alaila, eha kala ka uku no ke kanawai.

3. Ina lawe wale kekahi kanaka i ka hoailona o ka makai, aole ia he makai, eia kona uku, elima dala. A ina hopu wale ka makai i ke kanaka, aohe kumu no ka hopu ana, aole hoi he mea e pono ai kona hoohuoi ana ia ia, eia kona uku, he umi dala, a me ka poho o ka mea ana i hopu hewa'i. A ina kii aku ka makai i ke kanaka e hopu, a hakaka mai ia, eia kona uku, he umi dala, ke eha ole ka makai. Ina i eha ka makai ia ia, e uku hou no ia e like me na pepehi kanaka a pau. Ina e kokua kekahi i ka mea a ka makai i manao ai e hoopaa, eia kona uku, he umi dala, no kona ku e ana i ka makai, a ina i pakele ka mea i hewa no kona kokua ana ia ia, e uku hou no ia e like me ka manao o na luna kanawai, aole nae e oi aku mamua o ka mea i hewa ana i hoopakele ai. A ina i eha ka makai ia ia, e uku hou no ia, e like me na pepehi kanaka a pau. Eia kekahi, o ka uku o na makai no ka lakou hana ana, Ina i hopu ka makai i ke kanaka hewa, a kookolokolo, a ku ka hewa, alaila e haawiia kekahi hapaha o ka uku na ka makai. A pela no hoi na kanaka a pau. Ina ike kekahi kanaka i ka hewa o kekahi, a hele aku o ka mea ike, a hoopii i ka lunakanawai, alaila, e haawiia kekahi hapaha o ka uku i ka mea nana i hoopii.

I ka la mua o Ianuari, i ka makahiki o ko kakou Haku 1841, alaila kau keia kanawai ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Ua hooholoia keia olelo o keia kanawai, i ka ahaolelo ana a na'hi ma Lahaina, Maui, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umi o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA VI.

KANAWAI HOOPONOPONO MAI.

No ka hoomaopopoia mai ka laha ana o ka mai puupuu liilii maluna o kekahi moku, a me na moku e ae paha e holoholo ana ma ka moana Pakifika nei, a no ka manaoia e holo ana mai kekahi moku i Hawaii nei, a no ka lohe pono ia o kela mai ma na awa ma Paniolo i keia manawa, a ua nui na moku i ku ma kela mau awa i ko lakou holo ana i Hawaii nei, nolaila, ua kau keia kanawai e ke alii o Hawaii nei, a me kona mau kuhina, i ka lakou ahaolelo ana.

1. Mahope aku o ka hoolahaana i keia kanawai kapu loa na waa a pau, a me na kanaka a pau i ae ole ia e na Luna Mai, ke holo aku i kekahi moku kahiki, a huli pono ia ua moku la e ke kahunanana mai, a i ka Luna hooponopono mai paha, e like me ka olelo malalo nei, a hai mai oia, aole mai, alaila holo. A o ka mea holo wale aku i kekahi moku me ke ku e i keia kanawai, e houkuia oia i hookahi kanaha dala, na na'lii kekahi hapalua o ka uku, a na ka mea hai, kekahi hapalua.

2 O na moku a pau, i mai i ka mai puupuu liilii, a me kekahi mai lele e ae, ina aole eha malama i hala, mai ka wa mai o ka pau ana o ua mai la, ua kapu ia moku, aole ia e ku ma kekahi awa, a ma kahi lulu, a ma kahi ku moku o Hawaii nei, a huliia ua moku la e ke kahuna nana mai a e kekahi lùna hoponopono mai paha, a ua loaa kona ae, alaila ku. A ina houka mai kekahi kapena, a me kekahi alii moku, a ina i ae mai i ka pae ana iuka nei o kekahi kanaka mai i ka mai lele, a me kekahi mea haunia i ua mai la, ina i hooponoponoia mai ia, alaila, e houkuia kela alii i ke dala, aole e oi aku mamua o ke tausani, a i ole ia, e paa oia i ka hale paahao, i hookahi makahiki.

3 O na moku a pau i paumaele i ka mai lele e like ka olelo maluna, i ko lakou hiki ana mai i Hawaii nei, aía no i na luna hooponopono mai ka olelo a pau no ia mau moku, a hala na la he kanahakumamalua, a o na moku a pau i hookapuia, a i pa-

paia e ua luna hooponopono mai, e like me ka olelo maluna, e kau no kela mau moku i ka hae melemele maluna o ke kia nui. A o ka me hoopili wale aku i ua moku la i hookapuia i ka hae melemele e hoonkuia oia i hookahi kanaha dala, a aia no i na luna hooponopono mai ka olelo no ua kanaka la, no na la he kanahakumamalua.

4 No ka hooiaio i keia kanawai, e hoakakaia e na kiaaina kekahi mau luna hooponopono mai ma na awa a pau o Hawaii nei. A he mea pono i na mau luna la ke kau i na kanawai a pau, a me na olelo a pau e pono ai ke pale aku i ka mai ma ko lakou mau wahi. E hoakakaia no hoi kekahi mau kahuna nana mai, i poe huli i na moku i manaoia ua paumaele i ka mai lele; a he mea pono e holo kekahi o lakou a e huli maluna o na moku i manaoia pela, a pono i ke alii moku i huliia kona moku ke uku mai i ke kahuna nana mai, i elima dala.

Ua hanaia ma Honolulu i keia la iwakaluakumamaiwa o Mei, i ka makahiki o ka Haku 1839. KAMEHAMEHA III.

MOKUNA VII.

KANAWAI HOOPOPONO KULA.

O ka naauao, a me ka ike, oia ke kumu e pono ai ke aupuni. Aole e malu maikai ka aina, aole hoi e kuapapanui, ke ao ole ia na kanaka ma ka palapala, a me na mea e pono ai.

Ina aole e aoia na kamalii, e mau loa no ka naaupo, pono ole na keiki alii, a pono ole na keiki a pau, nolaila, ua kauia keia kanawai.

1. Ina e noho ana kekahi poe kanaka mea keiki, ua umikumamalima keiki a keu aku paha, he poe keiki pono ke hele i ke kula, a ua noho lakou ma kahi kokoke, ma ke kulanakauhale hookahi paha, a i ole ia, ma ke ahupuaa hookahi paha, pono ia lakou e imi i kumu kula no lakou. Penei hoi lakou e hana'i. E akoakoa na makuakane o lakou, a e koho i mau mea ekolu o lakou, i lunakula no ia

wahi. Ina uuku iho na kamalii o kekahi kulanakauhale i ka umikumamalima, alaila, e hui ko lakou poe makua, me kekahi poe e ae e kokoke ana.

2 Alaila, e hele kela poe luna i kekahi kumu misionari kokoke, a e imi pu lakou i kumu kula no ia wahi. Ina uuku na kamalii, hookahi na kumu, ina mahuahua na kamalii elua no kumu, a i nui loa na keiki, ekolu kumu a keu aku paha, aia no ia lakou, e like me ko lakou manao like ana.

3 A loaa ke kumu, alaila, e olelo pu lakou i ka uku, o ka misionari o ia wahi, o ke kumu, a me na lunakula, a holo ka olelo no ka uku, alaila, aia no i na lunakula ka auhau aku i na kanaka e like me ko lakou ike ana he mea e pono ai ke kumu, a o na kumu paha o ia wahi Penei hoi e hana'i na lunakula. E huli lakou i pauku aina kaawale, aole i mahiia, a e hele lakou i ke konohiki o ia wahi, a hoike aku ia ia, alaila, e lilo ia wahi i ke alii, i mea e pono ai ke kumukula.

4 Penei e mahiia'i ua aina la. Ekolu la pahao o ke alii nui e hlo i ke kumu, maloko o ka makahiki hookahi, ekolu hoi la o na konohiki, a ekolu la o na makaainana, a, aia no i ke kumu ka olelo no ka hana maluna o ua aina la.

Eia kekahi, i na la hana ma ka aina o ke kumu, a i ka hale kula paha, he hana ia e pau loa'i na kuewa a me na hoopili wale i ka uku i hapaha, ke hele ole lakou ia hana.

O na keiki kane maloko o ke kula, o lakou kekahi e hana i ka hana a ke kumu, eono hora i ka hebedoma hookahi. Aole nae na keiki uuku loa, o na keiki malalo o na makahiki ewalu, aole lakou e hana, aole hoi na keiki maimai.

5 Eia kekahi uku na na kumukula. Aole lakou e hele i ka paahao, a me ka hana a pau a na'lii, a me na konohiki. Aole hoi lakou e hookupu kala o ke kino, i ko lakou wa e malama ana i ke kula. Pela no hoi ka lakou wahine, a pau ko lakou wa mala-

mai ke kula, alaila, hookupu no lakou e like me na kanaka a pau. Ina loaa ole ka àina, alaila, e imi pu na lunakula a me ka misionari, a akaka ia lakou kahi e loaa mai ai ka uku pono, alaila, na na luna e auhau aku na kanaka, a me na konohiki, a me na lii, e like me ka pono a lakou i imi ai, i kokua like na mea a pau i ka naauao.

6 Aole pono ke uku like ia na kumu a pau. O ke kumu akamai loa a ikaika loa ka hana ana, a nui kana poe haumana, pono e uku nui ia oia. A o ka mea i emi mai kona akamai, a me ka ikaika o kana hana ana, e emi pu no me kona uku. Aole nae i kapaia kekahi i kumu ma keia kanawai, ke loaa ole ia ia ka palapala kumu, mai na kumu mai o ke Kulanui o Lahainaluna, a i ole ia mai na kahukula mai paha.

7 Ina ike aku na lunakula na nui ka waiwai o ka aina a ke alii i haawi ai i ke kumukula, na oi aku manua o ka lakou i olelo pu ai me ke kumu, alaila e malama no lakou ia waiwai, i mea uku i kekahi kula, e like me ka olelo malalo iho.

8 Ma na wahi a pau loa i hemahema na kamalii no ka pono ole o na hale kula, e olelo aku no na lunakula o ia wahi i na kanaka, a e hana no lakou i hale kula e like me ka olelo a na luna. Aole e hana ka paahao, no ka mea, aole ia he hana i pili i na'lii wale no, he hana ia e pono like ai na makaainana, a me na'lii. Ina hele ole kekahi i ka hana i ka wa a na kumu kula e olelo ai, e uku no ia, e like me ka mea hele ole i ka paahao.

9. Eia na kamalii kupono i ke kula, o na kamalii eha makahiki mai ka hanau ana, a maluna ae olaila a hiki i ka umikumamaha makahiki. A ina he keiki ka kekahi kanaka i kupono i ke kula, aole i hiki i ka walu o kona makahiki mai kona hanau ana, aole hoi i hoouna mau kona makua ia ia i ke kula, alaila, e hana kela makua i eiwa la hou maloko o ka makahiki, ma ka aina o ke kumu. Oia ka uku o ka poe hoonaaupo i ka lakou poe keiki.

Aka, ina he keiki nui, ua hala ka walu o kona mau makahiki, a hele ole i ke kula, alaila, e hana no kela keiki i ka hana a ke kumu i elua la maloko o ka hebedoma. Oia ka uku o na keiki molowa i ka hele i ke kula. Aole nae e kula i na la a pau o ka hebedoma. Elima la kula, he la hoomaha ka la hoomalolo.

10 E noho malie no na kamalii iloko o ke kula me ka hoolohe i ka ke kumu. Aka, ina i kolohe kekahi kamalii e pono no i ke kumu ke ao aku me ka hoopai maikai aku ia ia, aole hoopai hewa. Ina i pilikia ke kumu no ka malu ole o ke kula a no ke kolohe nui o kekahi kamalii paha, alaila, e imi pu ke kumu me na lunakula, a e hana e like me ko lakou manao like ana.

Aole pono i na keiki ke hele nui ma kahi e i ka manawa kula. I ka wa hoomaha, alaila hele, a kula hou, alaila hoi mai. Aka, ina i pilikia nui ke keiki no kona makua paha, no ka mai o kekahi hoahanau paha, pono no ka hele, me ka lohe nae o ke kumu.

Aole nae e pono i na kumu ke paa aku i na haumana i manao e mare, aole hoi i na haumana i hele e noho loa ma kahi e me ka makua, aka, i ka wa e hele ai lakou, e komo hou no iloko o kekahi kula.

11 Ina pono ole ka hana ana a ke kumu, ua molowa paha, ua kolohe paha, alaila, e hookolokoloia kela kumu, na na lunakula a me ka misionari o ia wahi e hookolokolo ia ia. Aia no ia lakou ka olelo nona. Ina, manao lakou e hoemi i kona uku, a manao lakou e pau kona noho kumu ana, aia no ia lakou.

A hiki i ka manawa e hewa'i kekahi kumu, a make paha, alaila, hoi aku kona aina, a me kona hale, a me kona pa i ke alii, a na na lunakula e malama, a na lakou e haawi i ke kumu hou.

12 Eia kekahi hana a na lunakula, o ka paipai i na makua, ma na mea e naauao ai ka lakou poe keiki; a o lakou kekahi e hooikaika i na keiki e he-

le i ke kula, a e ao nui i ka palapala. A e kokua no hoi lakou i ke kumu ma na mea e pono ai ke kula. E hana wale hoi na lunakula, aole lakou e ukuia, no ka mea, he wahi hana uuku ka lakou, aka. i ka wa e hele ai na kanaka a pau e hana ma ka aina i haawiia i ke kumu, aole lakou e hele, oia kahi uku iki no ka lakou hana.

13 I kela makahiki i keia makahiki e wacia kekahi mau kanaka akamai, i kahukula, penei, hookahi ma Hawaii, hookahi ma Maui, hookahi ma Molokai a me Lanai, hookahi ma Oahu, hookahi ma Kauai, a hookahi hoi luna maluna o lakou. Na na'lii no e wae i ko lakou akoakoa ana i kela makahiki i keia makahiki. O lakou hoi ka poe kahukula no ka makahiki.

14 Eia hoi ka hana a na kahukula, e hele no ke kahu o Hawaii e nana, a e ao a e paipai i na kumu a pau, a me na haumana, a e imi hoi i mea e pono ai na kula a pau. E oleló pu no hoi lakou me na kumu a me ke kiaaina, i ka hemahema o na kula, a me ka mea e pau ai. A pela no ke kahu o ko Maui mau kula, a pela no hoi ke kahu o Molokai, a me ke kahu o Oahu, a me ke kahu o Kauai, a e hoike lakou i ko lakou luna i na mea a lakou i ike ai me na mea a lakou i hana'i. A na ka luna no e hoike i na'lii i ko lakou manawa e halawai ai. Eia hoi ko lakou uku. I ka wa e hele ai lakou e ike i na kula, e malama na konohiki ia lakou i ka ai a me na mea e pono ai. A e uku maoli ia lakou he 25 dala, maloko o ka waiwai o ke aupuni, aole ke dala maoli.

15. Eia kekahi, o na haumana i hele i ke Kulanui ma Lahainaluna na kaawale lakou i ka hookupu dala a me na la hana a pau o na'lii, a o na haumana a pau i hele mau i ke kula, e ao i ka palapala aina, a me ka helu, a me na mea e ae i ao nui ia ma na kula o na lunakula, aole e hele kela poe haumana i ka paahao o ke alii nui, a me ko na konohiki, a hiki i ka umikumamawalu o ko lakou mau makahiki.

16 Ua paa no keia kanawai no keia manawa, aka,

i ka wa e halawai ai na'lii me ka poe i kohoia, ina manao lakou e hoole i kekahi hua, a e hookomo hou paha, aia no i ko lakou manao.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, o ka la mua o Ianuari, 1841, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa ma Hawaii nei.

Ua hanaia e na'lii o Hawaii nei, ma Lahaina, Maui, i keia la umikumamalima o Okatoba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA VIII.

KANAWAI NO KA HANA ANA O NA ALANUI.

Ina manao ke kiaaina e hana i alanui, pono no ia ia e hoonoho i mau luna ekolu no ia hana, na lakou e imi i kahi maikai ke hana. Pela no hoi na kanaka. Ina makemake lakou i alanui, e hana no lakou e like me ka olelo ma ka Mokuna IV. Aka, ua kauia keia kanawai no lakou i ka lakou hana ana i na alanui.

1. Ina i manaoia ke alanui hou e hana, eia ka hana mua. E koho mua ia na kanaka ekolu, nana e olelo i ka waiwai poho ma ia ala. O ka poe manao i ke alanui, na lakou e koho. Ina o na'lii, na lakou e koho. Ina na na kanaka, na lakou no e koho.

2. Ina komo ka hale o kekahi kanaka iloko o ke ala i manaoia e hana, alaila, na ia poe ekolu e nana i ka uku kupono i ke poho o ua kanaka la i kona hale. A e ukuia oia e like me ka lakou olelo. Pela no hoi ke komo ka loi, a me ka waiwai nui e uku. E ukuia no kela kanaka, e like me ka manao o kela poe akolu.

3. Ina i moku like na aina a pau i ka holo ana o ke alanui, a ua kokoke like paha, aole i moku ino ia, a ua poho pu no me ka nui o na kanaka, a ua pomaikai pu, alaila, aole e ukuia ke kanaka no kona aina

i lilo i ke ala. Aole hiki i ke kanaka mea aina ke hoole ma kona manao. E lilo no ka olelo i kela poe i koinoia.

4. Ina na na'lii ka olelo o ke ala, alaila na lakou e imi i kahi e loaa'i ka waiwai e uku aku ai i ka poe poho. Ina, na na kanaka ka manao e hana i ke ala, alaila na lakou e imi i ka waiwai e uku aku ai i ka poe poho.

Ua kauia keia kanawai i keia la mahikumamakahi o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA IX.

KANAWAI NO NA MEA ANA MA HAWAII NEI.

Eia na ana i hoomaopopoia ma ke kanawai o Hawaii nei, o na ana o Masekuseta. O ka iwilei, o ke Galini, o ke Tona, a me ka pouna, he ana Masekuseta wale no. A ina aole i kupono ke ana o kekahi me ia mau ana, aole i pono i keia kanawai.

Eia ka olelo hoakaka no ia mau mea.

1. Ina i oleloia.

1 Kapuai	he	12	iniha ia.
1 Iwilei	,,	3	Kapuai,
1 A nana	,,	2	Iwilei,
1 Kaulahao	,,	11	Anana,
1 Setadia	,,	10	Kaulahao,
1 Mile	,,	8	Setadia.

2. Ina i oleloia,

1 Pouna he 16 auneke ia.
1 Kuaka haneri weta, he 25 paona ia.
1 Haneri weta, eha kuaka haneri weta.
1 Tona, 20 haneri weta.

Oia ke ano o ke kau paona ana i na mea kaumaha, e like hoi me ko Masekuseta.

3. I ke ana ana i ka lole, a me na mea like, ina i oleloia.

1 Nela, elua iniha ia,
1 Kuaka iwilei, 4 Nela ia,
1 Iwilei, 4 Kuaka iwilei,
1 Anana 2 Iwilei,
1 Pio 3 Iwilei,

Ua like hoi ia ana me ko Masekuseta.

4. I ke ana ana i na mea wai, eia ke ano. Ina i oleloia.

1 Paina 4 Gila ia,
1 Kuata 2 Paina,
1 Galani 4 Kuata,
1 Poo 63 Galani,
1 Pipe 2 Poo,
1 Tona 2 Poo, 252 hoi galani.

Oia ke ano o na mea ana ma keia aina, aole i like me ko Beritania i keia wa, a i ka wa mamua ua like no, a ua like hoi me ko Masekuseta i keia wa.

5. Ina i ana kekehi, a kaupaona paha ma ke ano ku e i keia olelo maluna, a no kana hana ana pela, poho ka waiwai o kona hoakuai, a ua hana paha oia ma ke ano wahehee, alaila, ua hewa ka mea hana pela i keia kanawai. E hoopaiia oia e like me ka aihue.

A hiki i ka la mua o Ianuari, i ka makahiki o ko kakou Haku 1841, alaila, kau keia kanawai.

Ua holo pono na olelo o keia kanawai i na'lii o Hawaii nei, i l eia la 12 o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA X.

No ka Mare a me ka Hemo.

Mai ka wa mai o Kaahumanu, ua paa ke kanawai ana i kau ai maluna o keia aupuni no ka mare ana. Ua paa no hoi ia kanawai i keia manawa. Eia hoi kana.

"Aole pono na wahine elua i ke kane hookahi.

"Aole pono na kane elua i ka wahine hookahi.

"He mea hiki ole i ke kane ke haalele wale i kana wahine ma kona manao.

"He mea hiki ole i ka wahine ke haalele wale i kana kane ma kona manao.

"Ina i like ka manao o kekahi kane a me kekahi wahine e noho pu i kane i wahine, aole hoi he mea hihia iwaena o laua, e mare no laua e like me ka olelo a ke Akua.

"Aka o ka poe i hoao maoli mamua, e like me ke ano o ka hana ana i kela wa a noho pu hoi i keia manawa, hookahi kane, hookahi wahine, aole hoi he mea hihia e pono ole ai, ua paa no lakou i keia wa hou e like me ka poe i mareia.

"Aka, mai keia manawa aku, ua kapu ka hoao maoli e like me ka hana kahiko, o ka mare no ka pono."

Eia keia mau mea hoakaka hou.

Ina manao kekahi mau mea e mare, aole pono e hana wikiwiki, o ke akahele ka pono, i ike kekahi i ke ano o kekahi, o hihia nui mahope o ka mare ana.

Eia kekahi, aole pono nui e mare ka luawahine me ke keikikane, aole hoi ka elemakule me ke kaikamahine: ina kokoke like na makahiki, oia ka pono loa. Nohila, he mea pono i na kumu ao, a me na kahuna nana e mare, e hooikaika i na kane a me na wahine ma keia mau mea.

Eia na mea Kapu maole ke Mare.

I. O ke keikikane, aole hiki i ka umikumamaha o kona mau makahiki.

II. O ke kaikamahine aole hiki i ka umikumamalua o kona mau makahiki.

III. O ke kane e ola ana kana wahine, aole hoi i loaa ia ia ka palapala hoohemo, a me ka ae o ke Kiaaina e mare hou ia, aole no ia e mare.

IV. O ka wahine e ola ana kana kane, aole hoi i loaa ia ia ka palapala hoohemo, a me ka ae o ke Kiaaina e mare hou ia, aole no ia e mare.

V. Aole hiki i ke keikikane malalo iho o na makahiki he iwakalua ke mare me ka ae ole o kona makua, ina he makua e ola ana. A pela no ke kaikamahine malalo iho o na makahiki he umikumamawalu, aole ia e mare me ka ae ole o kona makua, ina he makua e ola ana. Aka ina he hewa maole ka paa ana o na makua alaila na na lunakanawai e hookolokolo, a ia lakou ka mare o laua, a me ka ole.

VI. Eia na hoahanau i kapu i ke kane ke mare.

1 O kona kupunawahine.

2 O ka wahine a kona kupunakane.

3 O ke kupunawahine o kana wahine.

4 O ke kaikamahine o kona makuakane.

5 O ke kaikuaana a me ke kaikina o kona makuwahine.

6 O ka wahine a ke kaikuaana a me ke kaikaina o kona makuwahine.

7 O ka wahine a ke kaikunane o ka makuwahine.

8 O ke kaikuwahine o ka makuakane o kana wahine.

9 O ke kaikuaana a me ke kaikaina o ka makuwahine o kana wahine.

10 O ka makuwahine,

11 O ka wahine a ka makuakane,

12 O ka makuwahine o kana wahine.

13 O kana kaikamahine.

14 O ke kaikamahine a kana wahine,

15 O ka wahine a kana keikikane,

16 O kona kaikuwahine.

17 O ke kaikamahine a kana keikikane.

18 O ke kaikamahine a kana kaikuwahine.

19 O ka wahine a ke keikikane a kana keikikane.

20 O ka wahine a ke keikikane a kana kaikamahine.

21 O ke kaikamahine a ke keikikane a kana wahine.

22 O ke kaikamahine a ke kaikamahine a kana wahine.

23 O ke kaikamahine a kona kaikuaana, a me kona kaikaina.

24 O ke kaikamahine a ke kaikuwahine.

25 O ka wahine a ke keikikane a kona kaikuaana, a me kona kaikaina.

26 O ka wahine a ke keikikane a kona kaikuwahine.

27 O ke kaikamahine a ke kaikunane o kana wahine.

28 O ke kaikamahine a ke kaikuaana a me ke kaikaina o kana wahine.

VII. Eia na hoahanau i kapu i ka wahine ke mare.

1 O kona kupunakane.

2 O ke kane a kona kupunawahine.

3 O ke kupunakane o kana kane.

4 O ke kaikuaana, a me ke kaikaina o kona makuakane.

5 O ke kaikunane o kona makuwahine.

6 O ke kane a ke kaikuwahine o kona makuakane.

7 O ke kane a ke kaikuaana a me ke kaikaina o kona makuwahine.

8 O ke kaikuaana, a me ke kaikaina o ka makuane o kana kane.

9 O ke kaikunane o ka makuwahine o kana kane.

10 O kona makuakane.

11 O ke kane a ka makuwahine.

12 O ka makuakane o ke kane.

13 O kana keikikane.

14 O ke keikikane a kana kane.

15 O ke kane a kana kaikamahine.

16 O ke kaikunane.

17 O ke keikikane a kana keikikane.

18 O ke keikikane a kana kaikamahine.

19 O ke kane a ke kaikamahine a kana keikikane.

20 O ke kane a ke kaikamahine a kana kaikamahine.

21 O ke keikikane a ke keikikane a kana kane.
22 O ke keikikane a ke kaikamahine a kana kane.
23 O ke keikikane a kana keikikane.
24 O ke keikikane a kona kaikuaana, a me kona kaikaina.
25 O ke kane a ke kaikamahine a ke kaikunane.
26 O ke kane a ke kaikamahine a kona kaikuaana, a me kona kaikaina.

VIII. Eia na haole kapu ke mare i ko onei wahine, i na wahine hoi o keia pae aina. O na haole mahuka wale mai a pau loa, aole loa lakou e mare i ko onei wahine. A ma keia hope aku, o na haole e pae wale mai i uka nei me ka ae ole o ke kiaaina ma ka palapala, aole ia e mare.

IX. Aole e mare kekahi haole i ko onei wahine ke hoohiki ole oia i kona manao imua o ke kiaaina, e noho loa ma Hawaii nei. a hoohiki no hoi mamuli o na'lii o keia pae aina, a loaa ka palapala mare na ke kiaaina mai.

X. Aole e mareia kekahi haole maanei, ke hoakaka ole mai oia i kona noho wahine ole ana ma ka aina e, aole hoi mamua o na makahiki elua mai ka wa mai o kona pae ana iuka nei. A ina hoopunipuni kekahi i kona wa e mare ai, a mahope, ikeia he wahine kana ma ka aina e, alaila, e haoia kana waiwai a pau a e haawiia i ka wahine ana i mare kolohe ai, a e kipakuia oia mawaho o keia aina.

XI. Eia ka poe hooko i ka mare ana ma Hawaii nei, a o lakou wale no, o na kahuna pule e noho pono ana, e like me ke kanawai o keia aina Aole nae lakou e hana wale. A hele mua na mea makemake mare i ke kiaaina, a i ka luna ana i hoonoho ai paha, a loaa ia laua ka palapala ae i ko laua mare ana, alaila pono i ke kahuna ke mare aku ia laua.

XII. O ka mea hooko i ka mare ana, e malama no oia i ka buke kahi e kakau ai i na inoa o ka poe a pau i mareia e ia. A i ka la hope loa o Dekemaba o kela makahiki, keia makahiki, e palapala mai

kela mea keia mea hooko i ka mare ana, a hai mai i ka nui o ka poe ana i mare ai i kela makahiki. A i ka manawa a ke alii e manao ai, pono no ia ia e hoouna i ke kanaka e nana i ka pono o na buke kakau a pau a ka poe hooko i ka mare ana. Ina malama ole kekahi i keia pauku, a me ka pauku XI o keia kanawai, a ina hookowale kekahi i ka mare ana ma ke ano kue i keia kanawai a pau, e houkuia oia i hookahi haneri dala.

No ka noho pu ana o ke kane me kana wahine, a me ko laua hemo ana.

O na mea a pau i mareia, e like me ke kanawai o ka aina, pono ia lakou e noho kuikahi me ka malama i ka olelo a lakou i ae like ai i ko lakou wa i mare ai. Aka, o ka poe hewa, a malama ole ia olelo, eia ke kanawai no lakou.

1 Ina hana ino kekahi, a haalele wale i kana kane, a i kana wahine paha, alaila e hookolokoloia laua, a ina i maopopo ka hewa nui o ka mea nana i haalele, alaila, e hoonkuia oia i ke kala, e like me ka manao o na lunakanawai, aole nae e oi aku i na kala he umi. Ina haalele hou mahope iho o ka hoouku ana, alaila e hoopapaluaia ka uku, i kela hana ana i keia hana ana, a hiki i ka nui loa. Aka, ina ike na lunakanawai ua pilikia loa ka wahine no ka pepehi pinipini ana o kana kane ia ia, alaila, pono no e paa kela kane i ka hao, e like me ka noonoo ana o na lunakanawai i ka nui o ka pilikia o ka wahine.

2 Ina hakaka ke kane me kana wahine, a pepehi kekahi i kekahi, a hahau kekahi i kekahi, a hana i kekahi mea e paha i mea e eha'i kekahi, alaila, e hookolokoloia laua, a e hoonkuia ka mea i hewa o laua, aole nae e oi aku mamua o ka uku o na pepehi kanaka a pau. A ina e hakaka hou mahope o ka hookolokolo ana, alaila e hoopapaluaia ka uku, a pela no e hoopapaluaia'i ka uku no ka hewa, a hiki i ka nui loa. Aka, ina ike na lunakanawai ua pilikia loa ka wahine no ka pepehi pinepine ana o kana

kane ia ia, alaila, pono no e paa kela kane i ka hao, e like me ka noonoo ana o na lunakanawai i ka nui o ka pilikia o ka wahine.

3 Ina i pono ole ka noho ana o kekahi mau mea i mareia, a hakaka nui paha, a kaulana ka pono ole o ka laua hana ana, a malama ole laua i ka olelo a laua i ae like ai, alaila, e hookolokoloia laua, a akaka ka hewa io, e like me ka olelo maluna, alaila, e paa no laua i ka hao. E paa kaawale, aole ma kahi hookahi. I ka po wale no e paa ai, a ao e weheia e hele laua i kahi hele ai, a po paa hou, a pela laua e paa ai i kela po i keia po, a pau ko laua hakaka ana.

4 Ina holo aku kekahi kane i kahiki, a noho wale kana wahine i eha makahiki me ka lohe ole i ke ola ana o kana kane, a me kona hoi mai, alaila, pono no i kela wahine ke hele i ke kiaaina, a nana e haawi mai ia ia i palapala mare, alaila, hiki no i kela wahine ke mare hou i kane nana. Aka, ina hoi mai ke kane kahiko, oia no kana kane, a e hemo no ke kane hou.

5 Ina hoohewaia kekahi kane a o kekahi wahine paha, e noho ma ka aina e, i eha makahiki a keu paha, alaila, ua like ia me ka make maoli i ka manao o keia kanawai, a e hiki no i ka mea o laua i pono ke hele i ke kiaaina, a nana no e haawi i palapala mare, alaila, pono ia ia ke mare hou i kane nana, a i wahine paha, a i ole mare hou, pono no, aia no i kona manao.

6. Ina hoi mai kekahi, mai kona aina i kipakuia'ku ai a ua mareia kana wahine, a o kana kane paha, alaila, e hele no oia i ke kiaaina, a e nana aku ke kiaaina ia ia, i hookahi makahiki, a ina i pono kona noho ana, aole hihia iki, alaila, e haawiia'ku ka palapala mare, a pono no ia ia ke mare hou.

7 Ina i kaumaha nui kekahi kane i kana wahine no kona moe kolohe ana, a o ka wahine paha i kana kane no kona moe kolohe ana, a ua paa hoi kona manao e hemo laua i ko laua ola ana, alaila e hele

no oia i ke kiaaina, a e haawi mai oia i palapala hoohemo, me ka ae mai i kona mare hou ana, alaila, pono no ia ia ke mare hou. Aka, ina i aneane like lana, aole i maopopo loa ka pono nui o kekahi, alaila, pono no i ke kiaaina ke hoole, aole laua e hemo. Ina i pono loa kekahi, a moe kolohe kona hoa, o laua wale no ke hemo.

8 Ina i huhu nui loa kekahi kane i kana wahine, a o kekahi wahine i kana kane paha, a imi ua mea huhu la i mea e make ai kona hoa, a nana na lunakanawai a maopopo ka pilikia o ke ola o ka mea pono, alaila, e haawiia ka palapala hemo na ka mea i pono, a oia ka i mare hou, a o ka mea i hewa, aole ia e mare hou a make.

9 Ina i hemo ke kane me kana wahine i ko laua ola ana, a he keiki ka laua, a like ole ko laua manao no ke keiki, a no na keiki paha, alaila, na na lunakanawai e olelo iwaena o laua, a e kokua no lakou i ka mea o laua i pono.

A hiki i ka la mua o Ianuari, i ka makahiki o ka Haku, 1841. alaila, kau keia kanawai, ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Uahanui e na'lu, a ua kau hoi maua i ko maua moa i keia la 12 o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XI.

KANAWAI HOOMALU I KA LA SABATI.

Ua maopopo keia aole e malu maikai ka aina, aole hoi e pomaikai nui na kanaka, ke ao ole ia lakou ma ka pono maoli, a me ka pono o ke Akua. Nolaila, he mea nui ka la Sabati, no ka mea, ma ia la na ao nui ia na kanaka ma ia mau mea. Ina i keakea kekahi i kekahi i kona malama ana ia la, a ina i keakea kekahi i ka pono a me ka malu o ia la, ua hewa ia, ua hana oia i ka mea e poino ai ke aupuni, a me ka poe a pau i imi i ka maikai nui. No ia mea

e pono no i ke kanawai ke hoomalu i ka la Sabati, a me ka poe a pau i malama maikai ia la, o keakea wale kekahi i ka pono nui o ka aina i kona hoolilo ana ia la i mea ole. Nolaila, ua kauia keia mau kanawai e ke alii nui, a me na'lii o Hawaii nei, i ka lakou ahaolelo ana.

1 O na hana a pau o ke kino i hanaia me ka pilikia ole, ua kapu ia mau hana ma keia kanawai. Aole pono ka mahiai, aole pono ka lawaia, aole pono kekahi hana imi waiwai, a me na hana a pau e like me ia, ke ole ka pilikia nui, aka, o na hana pilikia, i pono ole ke hana mamua, a pono ole hoi ke waiho a hala ka la Sabati, a me na hana aloha i ka poe poino, oia na hana pono. O na hana e ae a pau, ua kapu. O ka mea hana ku e i keia kanawai, e hooukuia oia i hookahi kala, a ina hana hou pela, elua dala ka uku, a pela e hoopapaluaia'i ka uku i kela hana ana i keia hana ana a hiki i ka nui loa.

2 O na hana lealea o ke kino a pau, a me na hana olioli, a me na hana paani a pau, he mau mea ia e keakea ana i ka pono o ka la Sabati, ke hanaia ia la, he mau mea hoi, i ku e i ke kuapapa nui o ke aupuni, nolaila, ua hookapuia ma keia kanawai. O ka mea hana ku e i keia kapu, e hooukuia oia i hookahi kala; a ina hana hou oia pela, elua kala ka uku, a pela e hoopapaluaia'i ka uku, a hiki i ka nui loa. O ka mea kokua ia mau hana i oleloia maloko o keia pauku, i kona ku ana e nana wale i ka hana ana, oia kekahi mea pili i keia kanawai.

3 O ka walaau nui ana a pau, a me ka holoholo ino ana o na kamalii, a me na hana hoohaunaele i na anaina pule a pau i ka la Sabati, he mau mea ia e keakea ana i ka poe pono i ko lakou malama pono ana i ka la Sabati. Nolaila; ua kapu. O ka mea hana ku e i keia kanawai, hookahi kala ka uku, a ina hana hou oia pela, elua dala ka uku, a pela e hoopapaluaia'i ka uku, a hiki i ka nui loa o ka hana ana. Ina he keiki ka mea i hewa

malalo iho o na makahiki he 14, alaila e hookolokolo pu ia oia me na makua ona, a o ka mea o lakou i hewa, oia ka i uku.

4 A hiki i ka la mua o Ianuari, i ka makahiki o ko kakou Haku 1841, alaila, kau keia kanawai, ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai, ua kau hoi maua i ko maua inoa, i keia la 13 o Novemaba, i ka makahiki o ko kakou Haku, 1840, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XII.

KANAWAI HOOKAPU I KE KUAMUAMU A ME KA HAILILI, A ME KE AKI WAHAHEE.

Ina aole i manao maikai ia kekahi kanaka, a alohaia paha, he poino nui ia nona, a he mea e pono ole ai kona noho ana, aole hoi e malu maikai, aole oluolu iki ke kanaka, ke manaoia oia he kanaka hewa, aole hoi e oluolu kekahi kanaka, aole loa e ole ka huhu a me ka hewa, ke kuamuamu wale mai kekahi ia ia i ka hua ino. Nolaila, ua kauia keia kanawai hoomalu i ka inoa maikai o ke kanaka.

1 Ina kuamuamu wale aku kekahi i kekahi me ka manao ino e hoino ai ia ia, a e hoonaukiuki paha ia ia, alaila e hoohilahilaia oia i ka hao e like me ka manao o na lunakanawai, aole nae e oi aku kona paa ana i ka malama hookahi. Pela no e hoookuia'i ka mea hailiili wale i kekahi, me ka manao ino.

2 Ina i aki wahahee kekahi i kekahi me ka manao ino, a me ka manao huhu e hewa'i ka mea hewa ole, a e hilahila ai paha ka mea pono, a i mea e huhuia mai ai e na kanaka e aku, a me na'lii paha, e hoookuia ke kanaka hana pela e like me ke aho o kona hewa. Ina he wahahee nui, nui ka uku, ina kokoke pololei ka olelo, aole uku. Ina he kuhihewa wale no, aole manao huhu, alaila, aole uku. Ina he mau mea koikoi ka mea aki a me ka mea i

akiia, e nui no ka uku, aole nae e oi aku i ka hapaha o ka waiwai o ka mea i hewa. Aka, ina he kanaka hune ka mea nana i aki, pono e hoohanaia oia, aole nae e oi aku ka manawa hana mamua o na malama eha, a ina uuku iho, oia no, e like me ka nui o ka hewa i ka nana ana o na lunakanawai.

3 A hiki ka la mua o Ianuari, i ka makahiki o ko kakou Haku 1841, alaila, e kau ai keia kanawai ma na wahi a pau o keia pae aina o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai, a ua kau hoi maua i ko maua mo i keia la 14 o Novemaba, i ka makahiki o ka Haku 1840, ma Lahaina, Maui

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI

NO KA HALAWAI HOU ANA A NA 'LII.

I ka la mua o Aperila, i ka makahiki hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, halawai na 'lii ma Luaehu, i Lahaina, Maui, e like me ka olelo ma ke Kumu Kanawai, a mahope iho, komo mai na mea ekolu i Koholia e na Makaainana, a ahaolelo pu ka hou me na 'lii.

I keia ahaolelo ana ua hookomo hou ia kekahi mau hua iloko o ke kanawai kahiko, a ua hana hou ia kekahi mau kanawai.

Eia na hua hou i hookomoia iloko o ke kanawai kahiko.

1. *No ke kanawai auhau.*

O na kanawai auhau a pau, ina ike ke kiaaina ua pilikia maoli kekahi kanaka no kekahi hua o ke kanawai, alaila, e kala ke kiaaina i ka pilikia o kela kanaka, e like me kona ike ana he pololei, aole e like me na hua o ke kanawai.

2. *No ke kanaka i pili i ke kanawai.*

Ina i hoohewaia kekahi kanaka e hana i ka hana a ke alii e like me ka olelo o ke kanawai, pono no i na konohiki ke kii mai i na kanaka o

ko lakou aina, ke hiki i na la hana o ko lakou poalima o ka aina. Aka, ina manao na mea nana ka hana, e helu i na la o ke konohiki ekolu o ka malama, a hana mua i ka ke alii a pau, alaila e hana i ka ke konohiki, pono no ia hana ana.

3. *No na malama hookupu.*

Ua hookomoia kekahi mau hua hou iloko o ka MOKUNA III, pauku 1, aoao, 19 penei, "Mai ka la mua o Okatoba a hiki i ka la hope loa o Dekemaba."

4. *No na kuewa hana.*

O na kuewa i maopopo ka lakou hana i kela la i keia la, aole lakou e hele i ka poalua o ke alii, aka, o na kuewa i maopopo ole ka lakou hana i kela la i keia la, e hele no lakou.

5. *No na ia ku.*

E holoiia kekahi mau hua iloko o ka MOKUNA III, pauku 8, aoao 29. Eia na hua holoi, "Kauai a Niihau i komo na waa elua i ka ia, a hiki i ka nui loa. Aole ka waa hookahi, aka, ina he waa na hai i kii hou ia i mea e pau ai ka ia maloko, alaila, e ohi no:" Oia na hua holoi, a eia hoi na hua hookomo hou.

Hawaii a Niihau.

Eia na ia ku i oleloia ma keia kanawai;

1 O ke Kule,
2 O ka Anae holo,
3 O ke Alalauwa,
4 O ka Uhukai,
5 O ke Kawelea,

6 O ke Kawakawa,
7 O ke Kalaku.

Oia na ia mahele hapalua ke ku mai lakou ma keia pae aina, a ke kai mai paha.

6. *No ka ohi ana o na konohiki i ka ia o na makaainana.*

Ma ka aoao 28, ma ka MOKUNA III, a ma ka pauku 8, penei e heluhelu ai, "I hookahi hapakolu o ia ia e haawi aku ai na makaainana *e aku*, na ke konohiki o *ua aina la.*"

7. *No ka hana i ka la ua.*

Ina hoi he ua nui, he ua lanipili i ko ke alii la, a i ko ke konohiki paha, he ua pono ole ke hana, ua oki no ka hana e like me ke ano o ka ua nui ana; no ke alii ia poho, a no ke konohiki paha. Aka, ina he ua uuku, he ua pono ke hana, e hana no, a o ka mea opili nawaliwáli ke hoi. Aka, ina manao na makaainana, e haalele ka hana ia la, a kuai i ko lakou la, ua maikai no ia.

8. *No na keiki lehulehu.*

Ina i lehulehu na keiki a kekahi hoaaina, a nolaila kaawale oia i ka auhau, alaila, aole e uku ka hakuaina. E hoemiia ka auhau e like me ke ano o na kanaka i noho ai.

9. *No ka hoopai i na lawaia.*

Ma ka MOKUNA III, pauku 8, aoao 28, ua holoiia keia mau hua, "elua makahiki ona e lawaia ole ai ma na kai a pau loa." Eia hoi na olelo hou no ia wahi. Ina hookahi ia ana i

lawaia kolohe ai, elima ia e uku ai, e like ke ana me ka i ana i lawaia kolohe ai; a ina hookahi waa i komo i ka ia, elima waa ia e uku ai, oia ke ana o ka uku a hiki i ka nui loa.

10. *No na konohiki lehulehu.*

Ma ka MOKUNA III, pauku 9, aoao 30, ua hookomoia keia mau hua, "a me ka lakou konohiki aku." Penei e holuhelu ai, "Eia ka hana a ka ke alii nui poe i haawi aku ai i ka aina, *a me ka lakou konohiki aku,* aole lakou e hoonoho."

11. *No ka auhau o ka makahiki* **1841.**

Eia ka auhau o ka aina i keia makahiki, i lohe na luna auhau a pau, a me na kanaka mai o a o.

1. O ke dala ke ana e maopopo ai ka auhau a pau; a me ka hookupu a pau, a ina e haawi mai na kanaka i dala, oia ka maikai loa.

2. O ke kukui kekahi waiwai maikai: ma kahi i nui ke kukui, oia ka auhau, e like me ke ana ku pono i ka aina, pela e auhau ai. Eia hoi ke ano o ke kuai; hookahi barela, hookahi dala a me ka hapalua. Ina eono pahu, elua hapakolu, ua like ia me ka puaa anana.

3. O ka pia kekahi waiwai maikai. Ma kahi nui ka pia, o ka pia ka auhau, e like me ke ana o na dala o ka aina, pela e auhau ai. Eia ke ano o ke kuai, e like me ka puaa, hookahi paona, ekolu keneta. A 333 paona pia, ua like ia me ka puaa anana.

4. O ka olena kekahi waiwai pono. Ma kahi i nui ai ka olena, oia ka auhau. Ua like ke kuai ana o ka paona me ke kuai ana o ka pia.

5. Ma kahi i loaa ole keia mau waiwai a pau, a i nui ka ia, o ka ia ka auhau. E hoohalikeia ke ana me na dala o ka aina. Ina he aina i ku pono i ka puaa anana, alaila e hoohalikeia ka nui o ka ia me ka mea ku pono i na dala he umi.

6. A loaa ole na mea a pau i oleloia maluna, alaila e imi ka luna i kekahi waiwai paa e aku, a i nele na kanaka ia mau waiwai, alaila e lawe no i ka puaa.

7. Eia kekahi, e lawe no kela kanaka keia kanaka i kana auhau i kahi pono i na moku ke kii aku, i kahi hoi a ka luna e olelo ai.

No keia makahiki hookahi keia auhau, a i ikeia he pono, hoomau; a pono ole, haalele hoi.

12. *No na mea kapu o na kuahiwi.*

Ma ka MOKUNA III, pauku 20, ma ka aoao 41, ua hookomo hou ia keia mau hua. "Aole nae e kapuia ka ohia lehua i hiki i ke kanaka ke apo, ua noa loa ia. Aole hoi e kapu na mea e waiho ana maluna o ka lepo, a me na hua o ka laau, a me na hua e ulu ana iloko o ka lepo, o ka laau maoli wale no ke pono i ke konohiki ke hookapu.

13. *No ka poe noho i na la koele.*

Ma ka MOKUNA III, pauku 3, ma ka aoao 22 ua holoiia kekahi hua, a ua hookomoia kekahi. Eia ka hua holoi "*hapaha*, a he *hapawalu* ka hua komo, a me keia mau hua kekahi," aole pono i ke konohiki a me ka luna ke hoole mai ia uku. Penei hoi e heluhelu ai, "He hapawalu ka ka mea i hai mai i kona hele; aole pono i ke konohiki, a me ka luna ke hoole mai a uku."

14. *No ke kikt ana o na hebedoma hana.*

Ua olelo no hoi na'lli no na hebedoma hana elua o ke alii a me ke konohiki, ina i holo ka olelo no ka hui ana o na hebedoma, ua pono no, a ina i holo ka olelo no ke kike, oia no, a me ke kuai hoi.

15. *No ke kuamuamu.*

Ma ka MOKUNA XII, ma ka hope o ka pauku 1, ma ka ao 63, ua hookomoia keia mau hua hou, pene, "Aka, ina manao ka mea i hewa e uku i ke alii, a i ka waiwai paha, a waiho ka hao, pono e ia, aia nae o ko laua ae like ana me ka mea i kuamuamuia'i, a me ka nana ana o ka lui kanawai i ke ku pono i ke ano o ke kuamuamu ana, he nui paha, he liilii paha."

16. *No ke kanaka hele i ka la kele.*

Ua hookomoia keia mau hua iloko o ka pauku 3, ma ka ao 21, "Aka, ina hele ke kanaka i kabi e hele ai, a hana ka la hana o ke alii, a o ke aupuni paha, ina hana ua kanaka malihini la, alaila he mea pono i ka luna auhau ke haawi ia ia i palua la, alaila, aole ia e uku, ke hoi aku i kona wahi ilo."

17. *No ka lapaumi o ka waiwai o na la kele o na konohiki.*

Eia na hua hemo hou ma ka hope o ka pauku 18, ma ka ao 20.

-Na na luna auhau e lawe ia waiwai i ke alii.

18. *No na keiki hanau hou.*

-I ka wa e hanau ai Lekahi keiki, e hai koke

aku ka makuakane, a o ka makuwahine paha i ka luna auhau, a nana no e malama i ka papa inoa no na keiki, a me na makua, a me ka aina, a me ka la, a me ka makahiki i hanau ai.

Ina aole e hai ka makuakane a me ka makuwahine paha, alaila, hewa kela makua, aole ia e kuuia i ka la koele, ke lehulehu kana mau keiki.

19. *No na lunakanawai hewa.*

Ina i hana ino maoli ka lunakanawai, a hoopai hewa i ke kanaka, a hoopakele wale paha i ke kanaka hewa, no kona manao ino, a no kona manao paewaewa paha, alaila, e hookolokoloia oia imua o na lunakanawai kiekie, a ku ka hewa imua ona, alaila, e pau kona noho lunakanawai ana, aole hoi e loaa kona uku no ia makahiki ana i hana hewa'i.

20. *No na kanaka hoole i ka na lunakanawai.*

O na kanaka a pau i hoohewaia e na lunakanawai, e uku, a e hana paha, a hoole lakou i ka olelo a ka lunakanawai, aia ka hope o ka hao, a i ke kaula e paa loa no, a ae mai oia i ka uku. Aka, ina hai aku ke kanaka hewa i kona manao e hoopii i ke kiaaina, a i na lunakanawai kiekie paha, ua pono no ia hoopii ana. Aole e paa kela kanaka, e hoopii no. Aka, ina hookolokolo ke kiaaina, a o na lunakanawai kiekie paha, a hewa io ke kanaka, e like me ka olelo mua, alaila, e hoopaneeia ka uku. Ina he umi dala ka uku, hookahi dala e panee hou ai; ina he hana ka hoopai, elua malama, elima la hou e hoopanee ai, a oia hoi ke ana o ka panee ana o ka uku o ka poe a pau i hoopii wale.

21. *No ka hoomalu ana i na ia.*

Ua hookomoia kekahi mau hua hou iloko o ka pauku 8, o ka MOKUNA III, ma ka aoao 30, penei. E hoomalu no ka luna o ka loa i ka ke alii ia, a me ka na konohiki, aka, o ka ia kapu a ke konohiki, e ai mau no ia i kana ia, a me ka ke alii no hoi, a hiki i ka wa a ka luna e hoonoa'i.

22. *No ka auhau o na aina lako ole.*

Ma ka MOKUNA III, pauku elua, ua hookomoia keia mau hua. Ina ike ka luna, aole i lako ka aina, ua uuku na kanaka, alaila, pono ia ia e hoemi i ka auhau e like me ka mea ku pono. Aole ia e nana i ka nui o ka aina wale no, aole hoi i na kanaka wale no e nana'i. E nana pu, a e hoopololei i ka auhau, i kaumaha like, a i mama like na kanaka a pau mai o a o.

23. *No ka hoopau ana i na la koele.*

Ma ka MOKUNA III, pauku 3, aoao 23, ua hookomoia keia mau hua hou Ina manao ke alii e hoopau i ka la koele, ma ke kauwahi o keia pae aina, a e auhau maoli i na kanaka, ua pono no, aole nae e oi aku ka auhau o ke kanaka hookahi mamua o na dala eha a me ka hapalua i oleloia ma ke kanawai. A ina e auhauia kekahi kanaka e like me na olelo maluna, a kaa ole, alaila e hoohanaia kela kanaka e like me na la i haule ia ia. A pela no hoi ke konohiki i hana pela.

24. *No ke kau ana i na kanawai hou.*

Ua olelo ke kumu kanawai, "aole e kauia kekahi kanawai hou ke ae ole ka nui o na'lii,

a me ka poe i kohoia." Ua pono no ia i ka manao o na'lii, aka, eia na hua hou no ia.

Ina ike ke alii nui, a me ke kuhina nui, a me na'lii e noho ana, ua pono ole kekahi mea, a nolaila, makemake lakou e keu i kanawai hou, pono no, a e paa no ia kanawai, a hiki i ka la e halawai hou ai na'lii, alaila, aia no ia lakou, a me ka poe i kohoia, ka hoomau, a me ka ole.

O na olelo a pau i kakauia maloko o keia mau pauku he iwakaluakumamaha, ua hoohole pono ia e na'lii a me ka poe i kohoia, a nolaila, ua ae aku maua, a ua kakau hoi i ko maua mau inoa i keia la kanakolukumamakahi, o Mei i ka u akahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakani, ma Lahaina Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

O ke kanawai kula, ua hana hou ia, mai ka mua a ka hope. Eia hoi ke kanawai hou e komo ma ka

MOKUNA VII.

KANAWAI HOOPONOPONO KULA.

O ka naauao, a me ka ike, oia ke kumu e pono ai ke aupuni. Aole e malu maikai ka aina, aole hoi e kuapapanui, ke ao ole ia na kanaka ma ka palapala, a me na mea e pono ai.

Ina aole e aoia na kamalii, e mau loa no ka naaupo, pono ole na keiki alii, a pono ole na keiki a pau, nolaila, ua kauia keia kanawai.

1. Ina e noho ana kekahi poe kanaka mea keiki, ua umikumamalima keiki a keu aku paha, he poe keiki pono ke hele i ke kula, a ua

noho lakou ma kahi kokoke, ma ke kulanakauhale hookahi paha, a i ole ia, ma ke ahupuaa hookahi paha, pono ia lakou e imi i kumu kula no lakou. Penei hoi lakou e hana'i.

E kula aku ka lunaauhau o ia wahi, a e hai hoi i ka manawa, a me kahi e akoakoa'i na makuakane a pau o ia ahupuaa, a oia okana paha, a oia kulanakauhale paha a na lakou e koho i mau mea ekolu o lakou, i lunakula no ia wahi. Ina uuku iho na kamalii o kekahi kulanakauhale i ka umikumamalima, alaila, hui ko lakou poe makua, me kekahi poe e ae e kokoke ana.

2 Alaila, e hele kela poe luna i ke kahu kula i oleloia malalo, a e imi pu lakou i kumu kula no ia wahi. Ina uuku na kamalii, hookahi no kumu, ina mahuahua na kamalii elua no kumu, a i nui loa na keiki, ekolu kumu a keu aku paha, aia no ia lakou, e like me ko lakou manao like ana.

3 A loaa ke kumu, alaila, e olelo pu lakou i ka uku, o ke kahu kula o ia wahi, o ke kumu a me na luna kula. Ina i nele ke kumu i ka aina, a manao like lakou, o ka aina kekahi mea e pono ai, alaila e imi ke kahu kula i aina kaawale, a e haawiia kela aina i ke kumu, aole no e haawi lilo loa. I ka wa e pau ai kona noho kumu ana, alaila, hoi mai ka aina i ke alii. A ina lako ole ke kumu ma ka aina wale no, alaila, e imi lakou i kekahi uku e aku, è like me ko lakou ike ana he pono. E imi lakou maloko o ka waiwai o ka poalua, a o ka waiwai o ka makahiki paha kekahi, aole o ke dala o ke kino.

E hiki no i ke kahu kula ke lawe i ka aina o

na konohiki, o ka aina kaawale hoi, e olelo pu nae me na konohiki, a holo ka olelo ia laua.

4 Eia kekahi pono, e lokomaikai aku na keiki i ka lakou kumu kula, a e kokua lakou ia ia i ka hana maluna o kona aina, e like me ko lakou ohuolu like, a me ko lakou manao maikai ana.

5 Eia kekahi uku na na kumu kula. Aole lakou e hole i ka paahao, a me ka hana a pau a na'lii, a me na konohiki. Aole hoi lakou e hookupu dala o ke kino, i ko lakou wa e malama ana i ke kula. Pela no hoi ka lakou wahine.

6 Aole pono ke uku like ia na kumu a pau. O ke kumu akamai loa a ikaika loa ka hana ana, a nui ka poe haumana, pono e uku nui ia oia. A o ka mea i emi mai kona akamai, a me ka ikaika o kana hana ana, e emi pu no me kona uku. Aole nae i kapaia kekahi i kumu ma keia kanawai, ke loaa ole ia ia ka palapala kumu, mai ke kahukula mai.

7 Ina ike aku na lunakula ua nui ka waiwai o ka aina a ke alii i haawi ai i ke kumu kula, ua oi aku mamua o ka lakou i olelo pu ai me ke kumu, alaila e malama no lakou ia waiwai, i mea e uku ai i kekahi kula, a ina he waiwai kaumaha i ka malama ana, alaila, e lilo kekahi hapaumi o ia waiwai i ka luna kula nana e malama.

8 Ma na wahi a pau loa i hemahema na kamalii no ka pono ole o na hale kula, e olelo aku no ka lunaauhau o ia wahi i na kanaka, a e hana no lakou i hale kula e like me ka olelo a na luna. E hana pu no hoi na kuewa, no ka

mea, aole ia he hana i pili i na'lii wale no, he hana ia e pono like ai na makaainana, a me na'lii, he hana aupuni no hoi ia, e pau loa'i na kuewa a me na hoopili wale i ka hana.

9 Eia na kamalii kupono i ke kula, o na kamalii eha makahiki mai ka hanau ana, a maluna ae olaila a hiki i ka umikumamaha makahiki. A ina he keiki ka kekahi kanaka i kupono i ke kula, aole i hiki i ka walu o kona makahiki mai kona hanau ana, aole hoi i hoouna mau kona makua ia ia i ke kula, alaila, aole e kuuia kela makua i ka hana o ka poalua o ke alii, a me ko ke konohiki ke lelulehu kana mau keiki, aole hoi e hoomahuahuala kona aina, aole hoi e kii kela makua i ka laau ma ke kuahiwi, i ka laau hoi a ke alii i haawi iho nei i na makaainana. Ua kapu ia laau i na makua hoouna ola i ka lakou keiki i ke kula. Aole hoi e lawaia kela makua ma na kai a ke alii i haawi ai no na makaainana. Ua makemake kela makua i ka naaupo, noi ila, e pili no ia ia kela mau kapu o ka wa naaupo.

Aka, ina he keiki nui, ua hala ka walu o kona mau makahiki, a hele ole oia i ke kula, alaila, aole o ka makua wale no ke hewa, o ke keiki no hoi kekahi; e hele no ia keiki i na la paahao a pau loa o ke alii nui, a me ko ke konohiki. Aole e kuuia na keiki a pau i hele ole i ke kula, e hele no lakou i ka hana.

10 E noho malie no na kamalii iloko o ke kula me ka hoolohe i ka ke kumu. Aka, ina i kolohe kekahi kamalii e pono no i ke kumu ke ao aku me ka hoopai maikai aku ia ia, aole

hoopai hewa. Ina i pilikia ke kumu no ka malu ole o ke kula a no ke kolohe nui o kekahi kamalii paha, alaila, e imi pu ke kumu me na lunakula, a e hana e like me ko lakou manao like ana.

Aole pono i na keiki ke hele nui ma kahi e i ka manawa kula. I ka wa hoomaha, alaila hele, a kula hou, alaila hoi mai. Aka, ina i pilikia nui ke keiki no kona makua paha, no ka mai o kekahi hoohanau paha, pono no ka hele, me ka lohe nae o ke kumu.

Aole nae e pono i na kumu ke pau aku i na haumana i manao e mare, aole hoi i na haumana i hele e noho loa ma kahi e me ka makua, aka, i ka wa e hele ai lakou, e komo hou no iloko o kekahi kula.

11. Ina pono ole ka hana ana a ke kumu, ua molowa paha, ua kolohe paha, alaila, e hookolokoloia ke'a kumu, na na lunakula a me ke kahu kula o ia wahi e hookolokolo ia ia. Aia no ia lakou ka olelo nona. Ina, manao lakou e hoemi i kona uku, a manao lakou e pau kona noho kumu ana, aia no ia lakou.

A hiki i ka manawa e hewa'i kekahi kumu, a make paha, alaila, hoi aku kona aina, a me kona hale, a me kona pa i ke alii, a na na lunakula e malama, a na lakou e haawi i ke kumu hou.

Aka, ina nana no i hana i kona hale, a lilo kona waiwai no ia hale, a komo pu paha ka hale iloko o kona uku, alaila, aole e hoihoiia ka hale. Nona no ia. O na mea a ke kahu kula i haawi wale ai ia ia, a o na luna kula, oia ka i hoihoiia.

12. Eia kekahi hana a na lunakula, o ka pai-

pai i na makua, ma na mea e naauao ai ka lakou poe keiki; a o lakou kekahi e hooikaika i na keiki e hele i ke kula, a e ao nui i ka palapala. A e kokua no hoi lakou i ke kumu ma na mea e pono ai ke kula. E hana wale hoi na lunakula, aole lakou e ukuia, no ka mea, he wahi hana uuku ka lakou.

13. I kela makahiki i keia makahiki e waeia kekahi mau kanaka akamai, i kahukula, penei, hookahi ma Hawaii, hookahi ma Maui, a me Lanai, hookahi ma Molokai, hookahi ma Oahu, hookahi ma Kauai, a hookahi hoi luna maluna o lakou. Na na'lii no e wae i ko lakou akoakoa ana i kela makahiki i keia makahiki. O lakou hoi ka poe kahukula no ka makahiki.

14. Eia hoi ka hana a na kahukula, e imi pu lakou me na lunakula, i kumu, e like me na olelo maluna, a e imi pu lakou i ka uku. E hele no hoi na kahukula e nana, e hooponopono, a e hoolako i na kumu, a e paipai aku i na kumu a me na haumana. E noho lunakanawai no hoi lakou ma na mea a pau i pili i ke kanawaikula. O na lunakanawai kiekie ka i olelo maluna o lakou. A e hoike lakou i ko lakou luna i na mea a lakou i ike ai me na mea a lakou i hana'i. A na ka luna no e hoike i na'lii i ko lakou manawa e halawai ai. Eia hoi ko lakou uku. I ka wa e hele ai lakou e ike i na kula, e malama na konohiki ia lakou i ka ai a me na mea e pono ai. A e uku maoli ia lakou he 25 dala, maloko o ka waiwai o ke aupuni, aole ke dala maoli.

15. Eia kekahi, o na haumana i hele i ke Kulanui ma Lahainaluna ua kaawale lakou i ka hookupu dala a me na la hana a pau o na'lii, a

o na haumana a pau i hele mau i ke kula, e ao i ka palapala aina, a me ka helu, a me na mea e ae i ao nui ia ma na kula o na lunakula, aole e hele kela poe haumana i ka paahao o ke aliinui, a me ko na konohiki, a hiki i ka umikumamawalu o ko lakou mau makahiki.

16. Eia kekahi olelo pili i na keiki i hanau i ke kau ia Liholiho, a i keia kau hoi ia Kauikeaouli, aole pili i na mea i hanau mamua aku.

O na kanaka a pau i hanau, mai ke kau ia Liholiho mai, ina aole lakou ike i ka heluhelu, a me ke kakau lima, a me ka palapala aina, a me ka helu, aole lakou e noho i kiaaina, aole i lunakanawai, aole i lunaahau, aole noho konohiki, aole hoi noho i luna maluna o kekahi kanaka. A o ke kane ike ole i ka heluhelu, a me ke kakau lima, aole ia e mare i wahine, a pela no hoi ka wahine i ike ole i ka heluhelu, a me ke kakau lima aole ia e mare i kane. Aole nae i pili keia mau olelo a pau i ka poe i hanau e mamua aku o ke kau ia Liholiho.

17. Ina i poino maoli kekahi, a nolaila kona ike ole, ua powehiwehi paha ka ike ana, a i ole ia, ua noho ma kahi mehameha paha, ma kahi kula ole, a i ole ia, he poino e aku paha, a nolaila ka ike ole, ua paa nae kona manao e mare, i wahine, i kane paha, alaila, pono ia ia ke hele i ke kiaaina, a nana no e hookolokolo, a maopopo ia ia, aole no ka molowa ka ike ole, ua poino maoli, alaila, pono no i ke kiaaina ke haawi ia ia i palapala mare.

18. Eia kekahi, aole pono i ke kahukula ke haawi i ka palapala kumu no ka mea ike ole, a

me ka mea i ikeia he kanaka kolohe, a pono ole kona noho ana. A ina ike kanaka i ka heluhelu, a me ka palapala aina a me ke kakau lima, a me ka helu, a he kanaka noho malie, kolohe ole, a makemake ia kanaka i ka palapala kumu, pono i ke kahu ke haawi, aole hoole.

19. Eia kekahi olelo no na lunaauhau a pau. Pono ia lakou e hoolohe i ka olelo a na kahukula, ke olelo lakou i waiwai no ke kumu, a no na kumu paha, e like me ka olelo maloko o keia kanawai, a ke olelo lakou i ka hale kula, e hana hou. E hana no na lunaauhau e like me na olelo iloko o keia kanawai. E hai aku nae lakou i ke kuhina nui i ka waiwai a pau a lakou i haawi ai i na kahukula, a i na kumu paha.

20. Ma keia kanawai ua hooleia kela kanawai kula i kauia i ka la 15 o Okatoba 1840, a laha aku keia kanawai, a hiki hoi i ka la e kau ai keia, alaila, pau ka manao ana i kela. Aka, o na lunakula i koho pono ia, ua paa no lakou a hala ka makahiki mua, alaila, ina manao na kanaka e koho hou, ua pono no. Eia hoi kekahi. O na aina i haawi pono ia i na kumu e like me na olelo ma kela kanawai, ua paa no ma keia kanawai hou, e like me na aina a na kahukula e haawi ai.

Eia hoi ka la e kau ai keia kanawai. Ina e kukalaia ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, o ka la mua o Sepatemaba, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i

keia la iwakaluakumamakahi o Mei i ka makahiki o ka Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XIII.

KANAWAI NO KE KA O KA HOLO LIO.

No ke ka nui ana o na kanaka i ka holo lio ma na alanui iloko o na kulanakauhale nui ma Hawaii nei, a no ka pilikia ilaila o na kamalii, a me kekahi kanaka makua, a pakele ke ola i kekahi manawa; a no ka loaa ole o kekahi maikai i kela hana ino ana, nolaila, i ka aha olelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, na holo na olelo a pau o keia kanawai.

1. Ma keia kanawai na hookapuia ke ka i ka holo o ka lio, a me ka holo ino ana o na lio ma na alanui, a me na ala loa, ma kela ala keia ala maloko o na kulanakauhale, a me na wahi kanaka, a me na wahi ahookoa, a me na wahi i nui ai ka poe hele. O ke mea e ae maluna o keia kanawai, a hana i ka mea i pepeia maloko o keia pauku, e hoohalekoleia oia, a ku ka hewa imua ona, alaila, e hoohaiia oia i elima dala, o kekahi hapaha na ka mea nana e hoopii, a ekolu hapaha no ke aupuni, a na ka mea hewa e uku i ka poino a pau o ke kanaka i poho no kona holo ino ana. Ma kahi mawaho, i kaawale, aohe kanaka e kele ana, malaila wale no e ka i ka holo.

2. Eia hoi kekahi, o na kanaka a pau i holo lio, a holo ma ke kaa ma na alanui e hele nui ana na kanaka, e holo no lakou mawaena pono o ke ala, a i ole ia, kokoke no mawaena, i ma-

lu ka hele ana o ka poe hele ma kapa alanui. O ka mea hana kue i keia kanawai, me kona manao mua, a i ole ia, me ka manao ino paha, a no kana hana ana pela, ua pilikia kekahi a poino paha, e hookolokoloia kela kanaka, a maopopo kona hewa, e hooukuia oia, elima dala, o kekahi hapaha no ka mea nana e hoopii, a ekolu hapaha no ke aupuni.

3. Ua hookapuia no hoi ka hooholo, a me ke ao ana i na lio hihiu, laka ole, ma na wahi e hele nui ana na kanaka. Ua kapu no hoi ka hui ana o na kanaka he nui ma kahi hookahi e holo lio i mea e lealea'i maloko o na kulanakauhale, a me kahi e hele nui ana ka poe hele i ko lakou hele pono ana i ka lakou hana. O ka mea hana ku e i na olelo o keia pauku, eia kona uku, ke ku ka hewa imua ona, elima dala, hookahi hapaha no ka mea nana e hoopii, a ekolu hapaha no ke aupuni. A e uku hou aku no hoi oia i ka poino o ka mea i hoopoinoia e ia.

4. Eia hoi kekahi mea kapu, o ke kuu wale aku, a me ka waiho wale, a me ke alakai hemahema i na bipi hihiu ma na alaloa, a me na alanui ma na kulanakauhale, a me na wahi kanaka nui. O ka mea hana pela, me ke kue i keia kanawai, e uku no oia e like me ka nui o ka eha, a me ka poino paha o ka mea i poino ia ia; a elima dala kona uku maoli, no ke kanawai, o kekahi hapaha no ka mea nana e hoopii, a e kolu hapaha no ke aupuni.

5. O ka mea i hoopaiia no kona ae ana maluna o keia kanawai, a me kekahi hua i kakauia

ma kekahi pauku, a mahope iho, hana hou oia pela, e hoopapaluaia kona uku, a pela no i kela hoopai ana i keia hoopai ana a hiki i ka nui loa.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua holo keia mau olelo a pau i na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua inoa ma Lahaina, Maui, i keia la 20 o Aperila, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XIV.

KANAWAI NO NA HOLOHOLONA KOLOHE.

No ka pilikia nui o kekahi poe kanaka i keia manawa i ka hoopaa wale ia o ka lakou holoholona, a no ka pono ole o ke kanawai kahiko o keia aina i pili i na holoholona kolohe, a no ka pilikia maoli o kekahi poe i ka pau wale ana o ka lakou mea kanu, a no ke kolohe nui o kekahi holoholona, nolaila, i ka ahaolelo ana a ke alii nui, a me na kuhina ona, a me ka poe i kohoia, ua holo na olelo a pau o keia kanawai.

1. Ma na wahi a pau i nui ka ai, aole i pono ke hele wale na holoholona ma ia mau aina a pau, ke paa ole ka aina i ka pa. Ina i kuuia na holoholona e hele wale ma ia mau aina, a ai ka holoholona i ka ai a kekahi, alaila, e uku

ka mea holoholona, i ka mea nana ka ai, e like me ka nui o ka ai i pau. A ina i paa ka holoholona a hemo wale, a pau ka ai ia ia, e uku no ka mea holoholona e like me ka olelo maluna.

2. Ma na wahi i paa ai ka aina i ka pa, pono i na holoholona ke hele wale, aka, ina kolohe maoli ka holoholona, a wawahi i ka pa, a lele ino paha maluna o ka pa, alaila, e uku no ka mea holoholona, e like me ka nui o ka ai i pau, a me ka poino o ka mea ana i hoopoino aku ai. Aka, aole pono e hooholo wale ia na kao, a me na hipa ma kahi o ka ai, no ka mea, aole lakou e paa i ka pa, pii no. Nolaila ua kapu ko lakou hele wale ana ma kahi o ka ai.

3. Ina popo wale ka pa, a hina paha ka pa lepo, a me ka pa pohaku, a nolaila, aole paa pono ka aina, alaila, aole no ka holoholona ia hewa, a me ia kolohe, aole ia e uku. Aka, ina i ike nui ia, aole i pono ka pa, ua ino, a nolaila malama ka nui o na kanaka i ka lakou holoholona, a i ole ia, ua hoolaha aku paha ka luna i ka olelo e malama na kanaka i ka lakou mau holoholona, a hoole kekahi, aole malama i kana, alaila nana no e uku i ka hewa o kana mau holoholona e hana'i.

4. Eia nae ka mea e pono ai, ina i ikeia ua pono ole ka pa, alaila, e hana koke ka luna. A i ka hana ana i ka pa, e hana ko ke alii mau la a me ko na konohiki, a me ko na makaainana, i umikumamalua la o ka malama e hana'i a paa ka pa, no ka mea, aole ia he mea e waiwai ai na'lii, o na kanaka pu no hoi kekahi. Aole

nae e hana na kuewa a me na hoapiliwale, ke hanai ole lakou i holoholona.

5. Eia kekahi, i ka hana ana i ka pa o ka aina, e oi aku ka hana o ka mea bipi, a me ka mea lio, mamua o ka ka mea bipi ole, a lio ole. Ina elima bipi, ua like ia me ke kanaka hookahi. A i ka hana ana i ka pa, ina manao ka luna e hawi pauku, ua pono loa ia, a ina i haawi kaawale ia ka pauku o ka mea bipi ua pono no. E like nae me ka olelo maluna ka helu ana i na bipi a me na lio. Aka, ina i paa na bipi a me na lio i ke kaula, aole hele wale, a hele paha i ka pa okoa, alaila, aole e heluia kela mau holoholona.

6. Ina i komo hewa ka holoholona iloko o ka mahina ai a kekahi kanaka, a iloko o kona pa paha, pono no i ke kanaka nona ka pa, ke hoopaa ia holoholona, a e hoihoi maikai aku i ke kahu, a i ole ia, e hai aku paha i ka paa ana, a nana no e kii mai. A ina e paa wale ke kanaka i ka holoholona a hai, aole hoihoi aku, aole hoi e ae aku ia ia e lawe, aole hoi e hai aku, paa malu wale no, alaila e uku ka mea nana i hoopaa, e like me ka poino o ka mea nana ka holoholona.

7. Ina i paa ka holoholona, aole i ikeia ka mea nana ka holoholona, alaila e malama no ke kanaka ia ia i hookahi malama, me ka hanai maikai aku, a me ka ninaninau aku, i ka mea nana ia waiwai, a ina aole ia e kii mai, aole hoi e lohe ia, alaila, e hana no ke kanaka nana i hoopaa e like me kona manao, a me kona makemake. E hoolaha nae oia i ka olelo e

hai ana i ka loaa ia ia ua holoholona la, i lohe nui ia Ina huna oia, ua like ia me ka aihue, aka, ina hai aku oia, a kii ole ia mai, alaila, aole ia e hewa. Ina kii mai ka mea nana ka holoholona mahope iho o ka pau ana o ka malama i oleloia'i, e uku no oia i ka mea nana i malama a e hoihoiia no.

8. Ina i like ole ka manao o ka mea nana ka holoholona, a me ko ka mea nana i hoopaa, alaila, lilo ka olelo i na lunakanawai. E hoihoi koke ia nae ka holoholona, a na na lunakanawai e olelo i ka uku e like me keia mau olelo i oleloia maluna.

9. Ua pili keia mau olelo a pau i na pahale, a me na mahinaai a na kanaka e hana'i, aka, ina i hamama ka puka o ka pa, alaila, aole i hewa ka holoholona i kona komo wale ana. A ina waiho hamama ke kanaka i ka puka o kona pa, i mea e komo mai ai ka holoholona, a ina paha e kii aku oia i ka holoholona a hai e hookomo, a ina hoowalewale oia i ka holoholona e komo, a mahope kii aku i ka uku, alaila, e hookolokoloia oia, a akaka kana hana ana pela, alaila, e hooukuia oia e like me ke kanaka aihue, penei: Ina hookahi dala ka uku ana i kii aku ai, alaila, eha dala ka uku. Ina kii aku oia i elua dala, e hooukuia'ku oia i ewalu dala. Pela wale no ke ano o ka hoouku ana i ka poe i kii kolohe i ka uku no na holoholona hewa ole.

10. Ina i paa ka holoholona i ke kaula, a hele kolohe kekahi a wehe, a uhuki i ka pahu paha, alaila, e uku aku oia i ka mea nana ka

holoholona, e like me kona poino, a e uku aku no hoi no ko ka holoholona kolohe, a e haawi hou oia i elima dala no ke kanawai.

11. Aole e kuu wale ia na bipi a me na lio maloko o na alanui o na kulanakauhale kahi e hele nui ana na kanaka, aole hoi e hoopaaia malaila e hanai, a ina e paa ka lio malihini ma ke alanui, ma kapa alanui wale no e paa ai, me ke kaula pokole, aole mawaena pono, ma kahi e hele ai na kanaka.

12. Ina komo kolohe ka holoholona o kekahi iloko o ko hai pa, aole pono ka mea nana ka pa ke pepehi wale aku ia holoholona, a hoeha aku paha, a hai na iwi paha. Eia ka pono e hopu ia holoholona a paa, aole pepehi. Ina pepehi kekahi i ka holoholona a hai, a hoeha aku paha me ka manao kolohe, e hooukuia oia e like me ka poho o ka mea nana ka holoholona. Aka, ina i eha, a make paha ka holoholona i ka hopu ana, aole i pepehi maoli ia, aole hoi i manao ke kanaka e hana ino, alaila, aole ia e hewa.

13. Ua pili keia mau olelo i na holoholona a pau. O na holoholona a pau i komo iloko o ko hai pa e kolohe ai, e uku no ka mea holoholona, e like me ka nui o ke kolohe, ina o ka popoki, oia, ina o ka ilio, oia no, ua pili no i na holoholona a pau. A pela no hoi na ilio i holo wale ia wahi aku, ia wahi aku, e pepehi i na holoholona e holo ana ma ke kula. E uku no ka mea nana ka ilio.

14. Eia kekahi, ina e hele ana ke kanaka ma ke alanui, a ma kahi e ae e pono ai ke kanaka

ke hele, a holo aku ka ilio hae a nahu ia ia, alaila, e uku aku ka mea nana ka ilio i ka mea i eha e like me ka nui o kona eha. Aka, ina komo malu ke kanaka iloko o ko hai pa i ka po, a nahuia mai oia, alaila, aole hewa ka mea nana ka ilio, aole ia e uku.

15 Ina e holo lio ana kekahi kanaka ma ke alanui, aole pono e holo aku na ilio e hae wale i ka lio, o puiwa ka lio, a haule ke kanaka. O ka ilio i ikeia e hana pinepine ana pela, e make no ia ilio. A ina e hae ka ilio i ka lio, a makau ia, a puiwa, a holo ino, a haule ke kanaka, alaila, e uku mai no ka mea nana ka ilio i ke kanaka i haule. Ina i nui ka eha, nui ka uku, aia i ka noonoo ana o na lunakanawai.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua holo keia mau olelo a pau i na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa ma Lahaina nei i keia la iwakaluakumamakolu o Aperila, i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanaha kumamakahi.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XX.

KANAWAI NO NA AIPUUPUU, A ME NA KAUWA A ME NA KANAKA HANA.

He mea nui i kekahi poe ke imi i ko lakou ola i ka noho hooaipuupuu i kekahi. Ua pono maoli no ia noho ana, ke maikai ka hana. Aka,

ina i hewa ka hana ana, ua hewa. Nolaila i ka noonoo ana o na'lii a me ka poe i kohoia, ua manao lakou he mea pono ke hoomalu ia noho ana, a i ka lakou ahaolelo ana ua kauia keia kanawai.

1. He mea pono i kela kanaka i keia kanaka ke imi i kona wahi noho ai e like me kona makemake, a e noho hoolimalima hoi, ke manao oia pela. Ina holo mua ka olelo o ke kanaka me kona wahi i noho ai, alaila, ua lilo ia olelo i olelo hoolimalima, a ua paa hoi ia olelo e like me na olelo hoolimalima a pau.

2. Ina i loihi ka noho ana o kekahi kanaka mamuli o kekahi me ka lawelawe nana, aole hoi i ukuia mai ua kanaka lawelawe la, o ka ai, a me ka ia, a me ke kapa, oia wale no, e like me ka hana nui ana o na kanaka o keia aina mai kela wa mai, ua pono no ia, aole e hooleia kela hana ma keia kanawai. Aka, eia ka hewa, ina i loihi ka noho ana o ke kanaka pela, a loaa ia ia ka mai, a me ka poino paha, a i ole ia o ka nawaliwali elemakule paha, alaila, aole pono i kona wahi noho ai ke kipaku ia ia me ka hewa ole. Ina hana kekahi pela, pono e hookolokoloia oia, a e uku no hoi oia i kona kanaka ana i kipaku aku ai e like me ka manao o na lunakanawai, i ko lakou noonoo ana i ka poino o ke kanaka.

3. Ina noho kekahi kanaka mamuli o kekahi, e like me ka manao mau, a me ka hana mau ana a na kanaka, a haawi kona wahi noho ai i ka hana ia ia, alaila, pono ia ia ke hana maikai, e malama hoi i ka olelo a kona wahi noho ai, ma na mea ana e olelo pono ai ia ia, a i

ole oia e hana pela, a kolohe maoli paha oia, alaila, e hooukuia oia, e like me ka poino o kona wahi noho ai, i kona malama ole ana i kana.

4 Ina i loihi ka noho ana o kekahi kanaka mamuli o kekahi, e like me ka hana mau ana ma keia aina, alaila, aole pono i kona wahi noho ai, ke kipaku ia ia me ka olelo ole mamua, aole hoi e pono i ke kanaka ke haalele wale i kona wahi noho ai me ka olelo ole mamua, o pilikia auanei. O ka lohe mua ka pono. Ina hana kekahi i ka mea ku e i keia kanawai, e hookolokoloia oia, a e hooukuia e like me ka poino o ka mea ana i hoopoino aku ai.

5 Ina i pilikia ke kanaka no ka loaa ole ia ia ka ai, a nolaila kona hana ole ana i ka hana a kona wahi noho ai, aole e hewa ke kanaka ilaila. Pono nae e hai koke aku, i lohe kona wahi noho ai. Aka, o ka olelo mua a holo ka olelo, oia ka pono loa, oia ka mea e ole ai ka hihia mahope iho.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia keia mau olelo a pau e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la iwakalua o Aperila, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XVI.

KANAWAI NO KE KUAI HOAIE, A ME KA UKU HOOPANEE.

I ke kuai ana o na kanaka i kekahi manawa, loaa i kekahi kanaka ka waiwai, aole nae e hiki ke uku koke aku. I ka manao o keia kanawai, aole maikai ke kuai hoaie. Aole nae i hookapu loa ia, no ka mea, pilikia maoli kekahi kanaka, ke hiki ole ia ia ke kuai hoaie i kekahi manawa, nolaila ua kauia keia kanawai hoomalu.

1. Ina kuai kekahi mau mea, a hoolimalima paha, a aie kekahi i kekahi, a holo ka laua olelo no ia aie, alaila, e uku ia no ia ke hiki i ka manawa a laua i olelo ai e hookaa, a i ole ia e hookaa, alaila, e uku hoopanee, i hookahi hapahaneri, no ka malama hookahi, pela e hoopaneeia'i na aie a pau, ke hookaa ole ia i ka manawa i oleloia'i. Ua pili keia olelo i na aie i olelo wale ia, a palapala wale ia paha me ke kau ole o ka inoa o ka mea nana i aie aku. Aka, o na palapala a pau i kauia ka inoa o ka mea nana i aie aku, ua paa ia palapala e like me na olelo maloko. Ina olelo ka palapala e panee ka uku, e panee no, a i hai ole ka palapala i ka panee ana o ka uku, aole no e panee, a hiki i ka manawa i oleloia'i ma ka palapala e hookaa, a i kaa ole ia manawa, alaila, panee no ka uku, e like me ka olelo maluna.

2. O na aie i olelo wale ia, a i palapalaia paha me ke kau ole o ka inoa o ka mea nana i aie aku, ina aole i hookaa, a hala ka makahiki hookahi, mai ka manawa mai o ka panee ana o

ka uku, alaila, e palapala ka mea nana i aie aku, a e kau i kona inoa i ka palapala hoaie. Maloko o ia palapala e haiia'i ka nui o ka uku hoopanee, aia no i ko lakou manao like ana, aole a ke kanawai olelo ma ia wahi. A i ole he palapala hoaie me ka inoa malalo, aole uku hoopanee mahope iho o ka pau ana o ka makahiki mua. Aka, ina hoole ka mea nana i aie, a i ole ia, ua hala ma kahi e paha, a nolaila, aole haawi i palapala hoaie, alaila, e hai ia i na lunakanawai, a mai ka lohe ana o ka lunakanawai, e panee hou aku no ka uku.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la iwakaluakumamaono o Aperila, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanaha kumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XVII.

KANAWAI NO NA KANAKA PALAUALELO.

He mea ino e poino ai ke aupuni i ka palaualelo. Ua manaoia i ka wa kahiko, he mea ino; ua akaka hoi i keia wa, he mea ino maoli no. O ka poe noho hana ole, ua ku e lakou i ka olelo a ke Akua, ua ku e no hoi lakou i ka manao o na kanaka. Nolaila, i ka aha olelo

ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua kauia keia kanawai.

1. Ina i ike nui ia kekahi kanaka e holoholo wale ana, a e noho wale ana me ka hana ole, a ua lilo paha i ka paani, a me na mea lapuwale, alaila, e laweia oia imua o na lunakanawai, a ina aole hiki ia ia ke hoomaopopo mai i kana hana i ku pono i kana ai, a me kana ia, a me kona kapa, alaila e hoohanaia oia i ekolu malama.

2. Ina i ike hou ia oia e noho palaualelo ana pela, mahope iho o kona hoopaiia, alaila, e hoohanaia oia i hookahi makahiki.

3. Ina no ka aina ole ka noho wale ana o ke kanaka; alaila, e nanaia ke kumu o kona noho nele ana, a ina aole ona hewa, aole ia e hoopaiia. Aka, e haawiia ka aina nona, e like me ka olelo maloko o ke kanawai.

4. Ma keia kanawai, ua hookapuia ka lulumi ino ana a na kanaka, a me na kamalii i na malihini a me na mea hou. O ka poe hana pela me ke ano kolohe, e hoookuia lakou penei, e laweia i ka hale paahao, a uku mai i ka hapawalu, alaila hemo. Pela no hoi ka poe a pau loa i malama ole i ka olelo a ka luna i kona wa e papa'i ia lakou. Nolaila, he mea pono i na makai a pau loa, ke nana pono ma na pa kuai, a ma na wahi kanaka nui no hoi, i maopopo ia lakou ka poe lulumi wale i na malihini, no ka mea, o lakou ka poe molowa, a me ka palaualelo, a e laweia kela poe imua o na lunakanawai e hookolokolo, a akaka ka hewa, e hoopaiia e like me na olelo o keia pauku.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la iwakaluakumamakolu o Aperila, i ka makahiki hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XVIII.

KANAWAI NO KE AO ANA I NA MEA HOU.

He mea nui e pono ai ka aina ke ao ana o na kanaka a me na kamalii i na hana akamai, a me na hana hou, a me na hana e pono ai, a e pau ai hoi ka hemahema nui. Nolaila, he mea pono i ka makua e haawi i kana keiki i ka mea nana e ao ia mau hana akamai, a he mea pono no hoi i ke kanaka makua ke hele ma kona manao e ao i na hana. I ka noonoo ana o na'lii, a me ka poe i kohoia, ua manao lakou he mea pono ke hoomalu ia poe ma ke kanawai, nolaila, ua hooholoia keia mau olelo.

1. Ina manao ka makua e haawi i kana keiki e ao i kekahi hana, pono i ua makua nei, a me ka mea nana e ao mai i kana keiki, e palapala i olelo ae like, a e haiia maloko o ua palapala la na makahiki e ao ai ua keiki la, a me ke ano o ka noho ana, a me ke ano o ka uku ana.

2. Ina i molowa ke keiki, a malama ole paha

i ka olelo a kona wahi noho ai, a haalele wale paha i ka hana, a i ole ia, ua hana ino maoli paha, alaila, e hookolokoloia kela keiki, a maopopo, ua hana oia e like me keia mau olelo maluna, a i ole ia, ua ku e paha i ka palapala a laua i ae like ai, alaila, e uku no kela keiki e like me ka poino o kona wahi noho ai. O ka hana ka uku, a e like ka loihi o kana hana ana me ka mea ku pono i ka uku, na na lunakanawai ka olelo no ia wahi.

3. Pela no hoi ka mea nana i ao aku i ke keiki, ina hana ino oia, a ao ole aku paha e like me ka olelo ae like a laua, a ina hana ku e oia i kela olelo, alaila, e uku aku oia e like me ka poino o ke keiki, a o ka makua paha, na na lunakanawai ka olelo no ia wahi.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamahiku o Mei, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XIX.

KANAWAI NO KA WAIWAI HAULE, A ME KA WAIWAI LOAA WALE.

Ua nui ka poino i loaa i na kanaka i kekahi manawa me ko lakou hewa ole, nolaila, he mea

pono maoli i ke kanawai ke kokua i ka poe poino pela. O na poino a pau o na kanaka e hiki ai i na kanawai ke kokua, pono no e kokua. Ina lilo ka waiwai o kekahi kanaka me kona ike ole, pono e kokua ke kanawai ia ia i mea e loaa ai. A ina i loaa wale i kekahi ka waiwai o hai me kona ike ole, pono e hoakaka ia ma ke kanawai ka pono o ia mea, i pilikia ole ai kekahi. Nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii me ka poe i kohoia, ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai.

1. Ina i haule ke dala a kekahi kanaka ma ke alanui, a ma kahi e ae paha, a nalowale, alaila, pono i ka mea nana ka waiwai ke kala aku, a i ole ia e palapala paha, a e hoike nui aku i lohe nui ia ka lilo ana o kona waiwai. A ina he waiwai nui, pono loa ke paiia ma ke Kumu Hawaii, ke paiia kela pepa.

2. Ina i kalaia ka waiwai lilo, a hai nui ia paha, a lohe nui na kanaka, a ua loaa i kekahi kela waiwai haule, a ina huna oia aole hoike aku, ua hewa oia i keia kanawai, a i ka wa e hoikeia'i kana hana ana pela, e uku aku no oia i ka mea nona ka waiwai, e like ka nui o ka uku me ka nui o ka waiwai i loaa ia ia. Ina hookahi dala i loaa, hookahi dala ka uku a me ke kumupaa, e hoihoi aku no ia; no ke kanawai hoi kekahi hapalua o ka uku, aole o ke kumupaa.

3. Ina i loaa i kekahi ka waiwai haule, pono ia ia ke hoihoi aku, ke lohe oia i ka mea nona ka waiwai Eia hoi ka pono ke ike ole oia i ka mea nona ka waiwai, e kala aku, a e hai ma ke akea, i lohe na kanaka mai o a o. Ina e hana ke-

kahi e like me keia olelo, alaila e uku mai ka mea nana ka waiwai e like me ke ano ku pono i ka waiwai i loaa. Ina i ku e ko laua manao, aole holo ka laua olelo, na na lunakanawai e hooponopono iwaena o laua, aole nae e oi aku ka uku mamua o ka hapakolu o ka waiwai i loaa, a e emi mai no ka uku, ke manao na lunakanawai, oia ka pono.

4. Ina i holo ka waa i ka moana a make, a haaleleia, a mahope loaa wale i kekahi, e ukuia no oia e like me ka olelo maluna, a e hoihoiia ka waa. Aka, ina i nui kona hooikaika ana i mea e loaa'i, alaila, pono no e oi aku kona uku, e like me ka ike ana o na lunakanawai he ku pono.

5. Ina ike kekahi i ka holoholona a kekahi e hele hewa ana, a e ai hewa ana i ka ai a hai, alaila, pono ia ia e hoihoi aku ia holoholona, a i ole ia e paa no, a hai aku i ka mea nana ka holoholona, a nana no e uku maikai mai i ka mea nana i hoopaa, a hoihoi paha, e like me ka nui o kana hana.

6. Ina pae wale iuka nei kekahi waiwai i ike ole ia ka mea nana ka waiwai, he laau paha, he ia pae paha, a i ole ia, he waiwai e ae, he waiwai nui, aole na mea liilii, alaila na ke alii nui kekahi hapalua o ia waiwai, a na na mea i loaa'i kekahi hapalua o ia waiwai.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua inoa i keia la umikumamahiku o Mei i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani ewalu haneri me kanahakumamakahi ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XX.

KANAWAI NO KA MALAMA ANA I KA WAIWAI.

I ka noho pu ana a me ka hana pu ana o na kanaka, he mea mau no ka hanawi ana o kekahi kanaka i kona waiwai na hai e malama. Ma ka malama ana i ka hai waiwai ka loaa ana i kekahi poe ka lakou ai, a me ko lakou waiwai a pau. No ka nui loa o ka waiwai i lilo ia hai ka malama, pono e hoomaluia kela waiwai ma ke kanawai o ke aupuni. Nolaila i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua kau lakou i keia kanawai.

1. Ina haawi kekahi kanaka i kana waiwai na hai e malama, a lawe oia, alaila e malama no ia e like me ka laua olelo ae like. A i ole e holo ka laua olelo mamua, e malama no ke kanaka e like me ke ano kupono i ka malama ana o ka poe pono a pau. A e uku mai no ka mea nana ka waiwai, e like me ka laua i ae like ai, a i ole i holo ka laua olelo, e uku no e like me ka uku kupono i ka hana nui ana o ka poe maikai.

2. Ina lawe kekahi i ka waiwai o kekahi a malama ole e like me ka olelo ana i ae ai mamua, alaila e uku aku oia e like me ka poino o

ka mea nana ka waiwai. A i ole e holo ka laua olelo, e hana no oia e like me ka olelo maluna. Ua pili no keia kanawai i na waiwai a pau, i ka aina, i ka waa, i ka holoholona, i kela waiwai, i keia waiwai.

3. Ina kii aku kekahi i na mea hana a kekahi, i ka bipi kauo paha, i ka lio paha, a i ka mea e ae paha, a holo ka laua olelo no ia waiwai, e hoihoi i ka wa e pau ai ka hana a laua i olelo ai, alaila, e hana no laua e like me ka laua i ae like ai. Ina i ino kela mea hana a me ka holoholona paha, ma ka lima o ka mea nana i lawe, alaila, e uku no oia e like me ka poino o ka mea nana ka waiwai. Ina kii aku kekahi i ka mea hana a kekahi, a i waiwai e ae paha, a hoihoi ole i ka wa i oleloia'i, a i ka wa kupono ke hoihoi aku, a hoihoi ole ia, a nolaila, poino ka mea nana ka waiwai, alaila, e uku ka mea i pau wale i ka waiwai me ka malama maikai ole, e like me ka poino o ka mea nana ka waiwai.

4. Ina no ke Akua mai ka pau ana o ka waiwai, a o ka ino ana paha, ina he ahi, a he moku kahuli, a he makani ino paha, alaila, aole e uku ke kanaka no ia mau mea, no kona hewa iho e uku ai ke kanaka.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, alaila, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hoohololoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia i keia la iwakaluakumamakolu o Ape-

rila,i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXI.

KANAWAI NO KA PONO O NA MAKUA.

Ina aole i malama pono ia na keiki, ua poino lakou, aole nae o lakou wale, o ke aupuni no hoi kekahi, no ka mea, aole nui na makahiki i koe, pau na makua i ka hele, a lilo ka hana a pau i na keiki, aole o ka mahiai wale no, o ka hana nui a na'lii kekahi. Nolaila, he mea nui keia, a he mea pono i na makua ke noonoo, a e malama aku i ka lakou poe keiki, me ka hoonaauao aku. He mea pono no hoi i ke kanawai ke kokua i na makua i ko lakou malama ana i ka lakou keiki, nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii me ka poe i kohoia, ua holo maikai na olelo o keia kanawai.

1. Aia no i na makua ponoi ka olelo no ka laua keiki, aole na hai mai, aole na na makua e aku, na laua wale no. A ina i keakea kekahi ia laua i ko laua malama ana i ka laua keiki, e kokua no ke kanawai ia laua, a e hoopaiia ka mea keakea e like me ka nui o kona hewa, i ka nana ana o na lunakanawai.

2. Ina manao na makua e haawi lilo loa i ka laua keiki na hai e malama, pono ia laua, ke hele imua o kekahi luna, a e palapala laua e like me ko laua manao ae like, a ike ka luna, ua pono, a kau ka luna i kona inoa i hoike, alaila, ua paa ia palapala. Ina aole palapala, a kau ole paha ka lunaauhau a me ka lunakanawai i kona inoa, alaila aole lilo ke keiki, aia no i na makua ponoi ka olelo no ua keiki la.

3. Ina ike ka makua i ka hewa o kana keiki, pono ia ia e ao aku, a e hoopai, e like me ke ano ku pono i kona hewa, a pela no hoi ka makua hanai. Aole lakou e hewa, ke eha ke keiki kolohe ia lakou. Aka, ina hoopai ino maoli hewa no, a e uku no oia e like me ka mea pepehi kanaka.

4. Ina hana ino kekahi makua i kana keiki, malama ole paha i ka ai, a me ka ia, a me ke kapa, a me na mea e pono ai, a pepehi ino ia ia paha, alaila, pono i ka mea ike, ke hai aku i ka lunakanawai. A pono no hoi i ka lunakanawai ke hookolokolo ia ia, a ike oia ua hewa io, pono e lawe i kela keiki a haawi aku i ke kanaka pono, a e hooukuia kela makua, e like me ka uku ku pono i ka malama ana i ke keiki, a e haawiia kela waiwai i ka mea nana e malama i ke keiki.

5. Ina kii kolohe kekahi kanaka i ke keiki a kekahi, a hoowalewale ia ia ma ka hewa, e hooukuia oia e like me ka uku o ka mea hana ia hewa. A ina he hewa i pili ole i ke kanawai, he mea hewa nae i ko ka makua manao, a ua ku e i kana olelo, alaila e nana pono ka luna i ke ano o ka hewa, a e hoouku i ke kanaka hoowalewale keiki ma ke ano ku e i ka olelo a kona makua, e like ka uku me ka nui o ka hewa i ka nana ana o na lunakanawai.

6. Ina i like ole ka manao o na makua no ke keiki, alaila, o ka manao o ka makuakane ke ko ma ke kanawai. Aka, ina i oi aku ke alii ana o ka makuwahine, alaila, o kana olelo ke ko, aole ka olelo a ka makuakane. Aole nae e pili keia mau olelo i na keiki alii i haawiia'ku

mamua o ke kau ana o keia kanawai, a mahope iho make ka makua.

7. Ina makua ole kekahi keiki, no ka pau ana o lakou i ka make, a i ka hele paha, alaila, na ka makua hanai ka olelo no ia keiki. Ina he keiki na ka mare ole ia, alaila, na ka makuwahine ka olelo nona, aka, ina manao na lunakanawai e lawe, no ka pono ole o ka makua, aia no ia lakou ia.

8. I ka wa e make ai ka makua, o ke keiki ka hooilina, ina he keiki e ola'na. E hiki no i ka makua i kona wa e ola'na ke kuai i kona waiwai lewa a e haawi wale aku i ka mea ana e makemake ai. Aka, o ka aina, a me ka waiwai paa maluna o ka aina, e ili aku no ia na ke keiki. Ina i nui kana mau keiki, no lakou pu a pau. Aka, ina palapala ka makua i kana kauoha i kona wa e ola maikai ana, hiki no ia ia ke hooili aku i kona aina i kona mea e makemake ai. I kona wa e make ai, e hoike mai ka hooilina i kana palapala i ke alii nui, a ina i ike na lunakanawai kiekie, ua hewa maoli ke kauoha, na lakou e hooponopono, o nele auanei ka poe pono, a waiwai ka poe ku pono ole i ka waiwai.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, alaila o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hoopaaia na olelo o keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i

keia la 24 o Aperila, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXII.

KANAWAI NO KE KANAKA HOOKAA OLE I KONA AIE.

I ke kuai ana o na kanaka, hookahi wale no mea e pono ai ka laua hana, o ka hooko kekahi, a me kekahi i ka olelo a laua i ae like ai. Ina hana ole kekahi pela, ua ino ke kuai ana, a ua poino ke kanaka, nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii, me ka poe i kohoia, ua kauia keia kanawai.

1. Ina i aie kekahi kanaka i kekahi, a hookaa ole, i ka manawa i oleloia'i, a nolaila, pono ole ka manao o ka mea nana ka aie, a makau paha o loaa ole, alaila, e hele oia i kekahi lunakanawai, a nana no e kii aku i ka waiwai o ka mea aie, aole nae e lawe, e kau wale no kona malu maluna o ia waiwai. Alaila, aole pono i kekahi mea ke lawe ia waiwai me ka ae ole o ka lunakanawai.

2. Ina aole e hookaaia ka aie, a hala na la he kanakolu, alaila, e ku dala ia kela waiwai, i mea e hookaa'i i ka aie. A aia hoi maloko o ia waiwai ka uku o ka lunakanawai, aole maloko o ke dala i aieia. Aka, ina i poino maoli ke kanaka i aie aku, na ke Akua mai, alaila, e haawiia ia ia kekahi makahiki hou; aole e ku dala ia kela waiwai, a hala ia makahiki. Alaila, ina aole e hookaaia ka aie e ku dala no. A

ian i oi aku ke dala, i loaa mai mamua o ka nui o ka aie, a me ka uku o ka lunakanawai, alaila e hoihoiia ke keu. Aole e lawe wale ia, aole hoi e hoomaunaunaia.

3. Ina aie kolohe kekahi i ka kekahi, aole hoi e hookaa, a ina i kaulana kekahi no ka aie pinepine me ka hookaa ole, aohe hoi waiwai e kaa ai, alaila e hoohanaia kela kanaka, e like me ka hana ku pono i ka nui o kona aie. Na na lunakanawai e olelo no ia wahi.

No ka panee ana o ka uku e nana i ke "kanawai no ke kuai hooaie, a me ka uku hoopanee."

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau, ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamawalu o Mei, i ka makahiki hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXIII.

KANAWAI NO KA HOOLIMALIMA.

He mea nui i keia manawa ka hoolimalima hana, a me ka hoolimalima e aku no hoi. O kekahi poe, ua loaa ka lakou ai, a me ka lakou waiwai ma ka hoolimalima. Aole hoole keia kanawai i kela hana, ua maikai no, O ka hoo-

malu ko ke kanawai. Ina aole i malu ka hoolimalima ana, ua poino na kanaka. Nolaila i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua kauia keia kanawai.

1. Ina hoolimalima kekahi kanaka me kekahi kanaka i ka hana, alaila, e hana no laua elua, e like me ka laua i ae like ai. Ina ma ka la ka hoolimalima ana, alaila, e hana ka mea hana me kona ikaika, e like hoi me ka olelo mua ana a laua. Ina molowa oia, a noho wale, a no kana hana nawaliwali ana, uuku ka hana i pau, alaila, pono e hoemiia kona uku, aole uku e like me ka olelo mua, no ka mea, aole i hana ka mea hana, e like me ka laua i ae like ai.

2. Ina ma ka pau o ka hana ka hoolimalima ana, aole ma ka la, alaila, e hoopau pono ke kanaka i ka hana e like me ka laua olelo mua ana. E hana maikai no hoi ke kanaka: Ina hana kapulu kekahi, a hana ino maoli paha, aole hana maikai e like me ka olelo mua ana, alaila, e hoemiia ka uku, a uku ole loa paha, ke hewa loa ka hana ana a ka mea hana. A ina i poino ka mea nana ka hana, no ka hewa o ka mea i ae mai e hana, alaila, e uku no ia i ka poino o ka mea ana i hoopoino aku ai.

3. Ina hoolimalima kekahi kanaka e hana i ka hana a kekahi, a olelo pono ia ka manawa e hana'i, a e pau ai ka hana, e hooko io no oia i ka olelo ana i ae ai, i ka laua olelo like ana. Ina paa ole ka hana i ka manawa i olelo mua ia, a poino ka mea nana ka hana, ua hewa, a e uku mai ka mea hewa i ka mea poino, e like me ka nui o kona hoopoino ana ia ia.

4. O na mea hoolimalima a pau, o kela kanaka keia kanaka i hoolimalima i ka hana, a me ka mea hoolimalima i ka waiwai, e hana no lakou a pau, e like me ka lakou i ae like ai. O ka mea hana ole pela, ua hewa ia, a e uku aku ia i kekahi e like me kona poino.

5. Ina no ka mai o ke kanaka, a no ka poino paha na ke Akua mai, ina nolaila ka malama ole ana i ka olelo ae like, alaila, ua poino pu laua me ka mea nana ka hana, aole ia e uku, no ka hewa o ke kanaka wale no e uku ai, aole no ka poino na ke Akua mai. Na na lunakanawai e hooponopono i na hihia iwaena o ka poe hoolimalima.

6. Aole pili keia olelo i na aina i hoolimalimaia, ke hoakaka ole ia ma ka palapala, no ka mea, o ka palapala wale no ka olelo paa no na aina hoolimalima, a me na pa hale, aole nae e paa ia palapala, no ka manawa loihi, ke ole ke alii a me ke kuhina nui, a kau ko laua inoa, e like me ka olelo ma ke kumu kanawai. E hiki nae i ke kanaka ke hoolilo wale i kona pa no ka makahiki hookahi, e like me ka olelo kahiko a na'lii.

Aole i pili nui keia olelo i ke kuai maoli, no ka mea, ua paa ka olelo no ia ma ke kanawai okoa.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau

inoa i keia la umikumamawalu o Mei, i ka makahiki o ka Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXIV.

KANAWAI NO KA POE HUI.

Ina i makemake kekahi mau mea e hui ko lakou waiwai, a o ko laua paha, i mea e hiki ai ka hana nui, a me ke kuai paha, ua pono no ia hui ana. E hoomaluia kela hana ma ke kanawai. Penei lakou e hana'i.

1. Ina manao kekahi mau mea e hui ko lakou waiwai, i mea e hiki ai ke kuai a o kekahi hana nui paha, alaila, pono ia lakou e olelo pu, a holo ka lakou olelo no ka hui ana, alaila e kakau i kela olelo ma ka papa, a kau i ko lakou inoa malalo. Aole pono hookahi palapala wale no; ina elua kanaka hui, elua no palapala ka pono; ina ekolu kanaka hui, ekolu no palapala, e like ka nui o na palapala me ka nui o ka poe hui, a e like loa no kekahi palapala me kekahi palapala, a e malama kela mea keia mea o lakou i kana palapala iho.

2. A holo like ka lakou olelo no ko lakou hui ana, alaila, pono e haiia, a lohe na kanaka. Ina i paiia, oia ka pono loa, a i ole ia e paiia, e palapala maoli no a e hoike nui ia kela palapala, alaila, ua lilo lakou a pau i mea hookahi ma ke kanawai.

3. A lohe na kanaka ia olelo no ko lakou hui ana, a ike paha i kela palapala i paiia, alaila, ina olelo ka mea hookahi o lakou i ke-

kahi kanaka e aku, ua lilo ia olelo i olelo na lakou a pau. Penei, ina aie kekahi o lakou a make, alaila, na na mea i koe o lakou e hookaa i kana aie a pau. A ina aie kekahi o lakou, a kaa ole ia ia, alaila, e huiia ko lakou waiwai i mea e kaa ai. A ina aie o hai i kekahi o lakou, a make ka mea o lakou nana ka aie, alaila, e uku mai ka mea aie i na mea o lakou i koe. Oia ke ano o ka poe hui i ka hooponopono ana o keia kanawai.

O ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai keia kanawai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei. A o ka poe hui mamua, a mau ko lakou hui ana mahope o ia la, ua pili no keia kanawai ia lakou.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamawalu o Mei, i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXV.

KANAWAI NO NA HEWA I HOAKAKA OLE IA MA NA KANAWAI.

Ua nui loa na hewa i hanaia e na kanaka i hoomaopopo ole ia mamua ma ke kanawai, a he mea hiki ole i ke kanawai ke hoakaka i na hewa a pau, nolaila, ua hooholoia keia mau olelo e na'lii, a me ka poe i kohoia.

1. Ina i hana kekahi kanaka i ka mea hewa a maopopo ole ke kanawai i pili i kela hewa, alaila, e noonoo ka lunakanawai i ke ano o ke-

la hewa, a me ke ano o ka hoopai ana i ka wa kahiko, a e noonoo oia i ke ano nui o na kanawai hou i kauia, a e hoopai oia i ka mea i hewa, e like me kona manao ana ua ku pono maoli i keia aoao hou.

2. Eia kekahi, o na mea a pau i kokua i ka hewa, e hoopaiia lakou e like loa no me ka mea nana i hana, ke hoakaka ole ia kona uku ma kahi e o ke kanawai.

A paiia keia kanawai, a lohe na lunakanawai, alaila, ua kau no ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hoohoia keia, e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamawalu o Mei, i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXVI.

KANAWAI NO KA HANA O KA POE HEWA A ME KA WAIWAI LOAA MAI.

I keia manawa, ua nui ka poe i hoohana pu ia ma kahi hookahi, a nui ka hewa i ulu hou no ia hana ana. Ua lilo ka poe hewa i mea e waiwai ai kekahi, a no ka hana pu ana o ka poe hewa he nui loa, he manao lanakila ko lakou, a nui ka ino i puka mai ma ia hana ana.

Nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua kauia keia kanawai.

1. Ina i hoohanaia kekahi kanaka no ka hewa, aole loa ia e hana i ka hana a kekahi alii, i ka hana o ke aupuni wale no. Eia na hana

pono i pili i ke aupuni, o na alanui, a na pa alanui, o na hale paahao, o na hana e pono ai na papu, a me na hana e ae i pili ole i kekahi alii, a me kekahi kanaka.

2. Ina i hoohanaia kekahi kanaka ma ka hana e puka'i ka waiwai, ua pono no, aka, i ka wa e loaa mai ai ka waiwai, e hooliloia kela waiwai i mea e pono ai ke aupuni. Eia na mea pono e lilo ai ia waiwai, i mea uku i ka aie o ke aupuni, i mea uku i na luna, i mea kuai pu, kuai paoda, i mea hana alanui, a i mea hoi e pono ai na hale paahao.

3. Aole loa e hoohana pu ia na kane a me na wahine hewa, aole lakou e moe ma ka hale hookahi, aole ma ka pa hookahi, e kaawale loa aku no.

4. Aole loa e hoohanaia ka wahine ma ka hana a ke kane, a me na hana ku pono ole i ka wahine. O ke kukukapa, o ka ulana moena, o ka ulana eke, ulana papale, o ka humuhumu, o ka hilo aho, ka upena, a me na hana like i ku pono i ka wahine. Oia hoi na hana a na wahine hewa i hoohanaia. Aole nae e hoohanaia kekahi wahine, i kona wa e hapai ana.

5. Ina ku e ka hana ana a kekahi luna i na olelo o keia kanawai, a hoohana pu i na kane me na wahine, a hoomoe pu paha ma ka pa hookahi, a hoohana paha i ka wahine ma ka hana ku pono ole ia ia, a hoohana paha i kekahi ma kana hana iho, a ma ka kekahi alii, o ka luna hana i kekahi o keia mau mea, nana ponoi no e hookaa i ka uku o kela kane, a o kela wahine paha.

A paiia keia kanawai a haawiia i na lima o na luna, alaila, ua kau no ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamawalu o Mei, i ka makahiki o ka Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXVII.

KANAWAI HOOPONOPONO I NA MOKU, A ME NA WAA, A ME NA AWA.

1. He mea pono i na moku a me na waa o na aina a pau e noho kuikahi ana me ko keia aina, ke holo mai, a ku ma na wahi ku moku, a me na wahi lulu, a me na awa a pau o Hawaii nei, o na moku hoi e hana pono ana, aole lakou e keakeaia e na kiaaina, a me na luna o ia wahi aku ia wahi aku, aole uku, aole duti, aole auhau, ke hoakaka ole ia ma ke kanawai.

2. E hoonohoia ka pailota ma kela awa ma keia awa o Hawaii nei, ma na awa hoi i mehamcha ke pailota ole. Na ke alii nui a me ke kuhina, a me ke kiaaina e hoonoho, a haawi ia ia i palapala hoolilo. A maloko o ia palapala e hoakakaia'i kona uku.

3. Ina i holo hoopunipuni kekahi kanaka, a hoike ia ia iho he pailota, a hana hoi e like me ke pailota ma kekahi awa o keia pae aina, a ina lawe oia i ka uku o ka pailota me ka loaa ole ia ia ka palapala hoolilo, na ke alii mai, o ka mea hana pela, ua hewa oia i keia kanawai.

E hookolokoloia oia, a ku i ka hewa, alaila e hooukuia oia i umi dala, a e hoihoi ia ka waiwai a pau ana i lawe hewa'i. A ina i hewa ka moku ia ia, alaila, e uku no ia i ke alii moku e like me ka nui o kona poino. A i ole oia e uku pela, e paa no oia i ka hao i hookahi makahiki.

4. Ina hoopunipuni kekahi pailota, a lawe nui i ka uku ua oi aku mamua o ka mea i hoakakaia iloko o kana palapala hoolilo, eia kona uku, ke hoakakaia ka oiaio o kona hewa, paha ka waiwai ana i lawe hewa'i. Penei, ina hookahi dala ana i lawe hewa'i, eha dala ka uku. A ina he umi dala i lawe hewaia, hookahi kanaha dala ka uku.

5. He mea pono i na pailota a pau, a i na luna awa paha, e haawi i kela kapena, keia kapena o na moku kahiki i na kanawai o ke awa, kahi e ku ai kona moku, a e haawi mai ke alii moku i palapala ae i ka loaa ana i ia kela kanawai. Ina i haawi ole kekahi pailota, a o kekahi luna awa paha, i ke kanawai o ia awa, a, ina i hihia ke alii moku no kona ike ole i ke kanawai, alaila e ili no ia hewa ma luna o ke pailota, a o ka luna awa paha, a nana no e uku aku i ke alii moku, e like me kona poino. I ka wa e paiia'i na kanawai o na awa, e haawi nui ia ia mea i na pailota a pau, a i na luna awa, i lako lakou.

6. Ina hiki mai kekahi moku kalepa i kekahi awa, a i kahi ku moku o Hawaii nei, aole e laweia mai iuka nei kekahi waiwai o na aina e mai, ke haawi ole ia mai mamua, iloko o ka lima o ka luna awa, ka palapala pololei, e hoa-

kaka ai i kela waiwai kuai. Ina o ke alii moku ka mea ia ia ke kuai, nana no e haawi mai ia palapala. Ina aole ia ia, na kekahi mea e aku e noho ana iuka nei, alaila, na kela mea nona ka waiwai e haawi mai i ka palapala hoakaka. A loaa i ka luna awa ua palapala la, alaila, haawi aku ka luna awa i palapala ae i ka pae ana o ia waiwai iuka nei. A ina aole haawiia kela palapala, aole e laweia mai ka waiwai. O ka mea ku e i keia kanawai, a pale ae paha me ka manao hewa, a me ka mea palapala hoopunipuni, e hookolokoloia oia, a akaka kona hewa, alaila, e hooukuia oia i hookahi hapaha o ka waiwai ana i lawe kolohe mai ai.

7. Ina i laweia mai kekahi waiwai iuka nei, a paa kela waiwai ma ka palapala hoakaka, alaila, aole pono i kekahi alii moku e lawe hou i kela waiwai maluna o kona moku, aole hoi e pono ke lawe i kekahi waiwai e ae, me ka haawi ole mai i ka palapala hoakaka ia waiwai mamua o kona holo ana aku. O ka mea hana ku e i keia kanawai a pale ae paha, e hooukuia oia i hookahi hapaha o kona waiwai a pau ana i lawe hewa aku ai.

8. E malama pono ia na palapala a pau i oleloia iloko o ka pauku eono, a me ka hiku, na ka luna awa no e malama, a hiki i ka la hope loa o Sepatemaba, o kela makahiki, keia makahiki, alaila, e haawi mai na luna awa i na mau palapala la a pau iloko o na lima o na kiaaina, a na lakou e haawi mai i ke kuhina nui o ke aupuni.

9. O na moku i holo mai i keia pae aina e loaa ka ai maka, a e kapili paha, e hoike mai

no lakou ma ka palapala pololei, a akaka ke ano a me ka nui o na mea ana e manao ai e kuai, a e haawi mai oia i ua palapala la iloko o ka lima o ka luna awa o ia wahi, a ina makemake oia e uku mai i ka waiwai, aole ke dala no kela ai, e hoike mai no oia i ke ano o kela waiwai. A, ina kuai oia i na mea e ae aole i oleloia iloko o kela palapala, a ina haawi mai oia i kekahi waiwai e ae, aole i hoikeia mai ma ka palapala mua, alaila, pono ia ia e haawi hou mai i palapala pololei mamua o kona holo ana mai keia awa aku. O ka mea hana ku e i keia kanawai, a pale ae paha, a haawi mai i ka palapala hoopunipuni, e hookolokoloia oia, a akaka kona hewa, e hoonkuia oia i elua haneri dala.

A e malamaia keia mau palapala, e like me na palapala, i oleloia ma ka pauku ewalu.

10. Ina e holo mai kekahi moku mai ka aina e mai, a he e moku malana, alaila, pono i kela alii o kela moku e hai koke mai ma ka palapala, i ka inoa, a me ka aina a me na makahiki, a me ka hana a ua e moku la. Aole hoi ia e kuu mai, aole haalele mai i ia, aole hoi e kuu mai i kona waiwai e pae iuka nei, a ike mua ka luna awa i kela palapala.

O ka mea hana ku e i keia kanawai, e uku no oia, hookahi tausani dala.

11. Aole e kuu wale mai, aole e haalele wale mai kekahi alii moku i kekahi kanaka o kona moku, e noho mauka nei ke ae ole ke kiaaina ia ia ma ka palapala, a i ole ke kiaaina, o kona luna paha. O ka mea hana ku e i keia kanawai, e uku no oia i kanaono dala; a o ka mea i kuuia mai pela, e haalele oia i keia aina

ma ka moku mua e pono ai ke holo. A i ole ia e holo e like me keia olelo, alaila, e hana like ia oia me ke kanaka mahuka, i oleloia malalo.

12. Ina i mahuka wale mai kekahi haole no kekahi moku kahiki, e pono i ke kapena o ia moku e hoike koke mai i ka luna awa, a nana no e imi ia ia. Ina i loaa ua mahuka la ma kahi kokoke i ke awa kahi e ku ai ka moku, alaila, e uku mai ke alii moku i ka luna awa i eono dala, a e hoihoiia ua mahuka la iluna o ka moku. Ina i loaa ma kahi loihi aku, aole kokoke i kahi ku ai ka moku, a maluna o ke kuahiwi paha, a ua hala na mile he umi paha, alaila, he umikumamalua dala ka uku. A ina ma ka moku okoa kahi e loaa'i, alaila, he iwakaluakumamaha dala ka uku.

Ina e malamaia ka mahuka i ka ai mauka nei, me ka paa, he hapalua ka uku no ka la hookahi. Aole nae i hooleia ma keia pauku ka olelo ae like iwaena o ke alii moku, a me ka luna awa, ke holo mua ka laua olelo no ke kanaka mahuka.

Ina i mahuka mai kekahi haole, a holo aku kona moku, aole hoike mai ke alii moku i ka mahuka ana, a ina noho wale oia i hookahi kanahakumamawalu hora, mahope o ka mahuka ana o kekahi kanaka ona, aole hoike mai, alaila, e manaoia ua kuu wale mai oia i kela kanaka, a e hooukuia oia e like me ka olelo ma ka pauku umikumamakahi.

13. O kela haole keia haole luina i mahuka wale mai iuka nei, a pae malu paha me ka lohe ole o ke kiaaina, a me kona luna, ua hewa oia

i keia kanawai. O ka mea hana pela, e hoohana kaumaha ia oia, aole ia e kuu hou ia a haalele oia i keia aina. A ina manao na'lii e lawe i kona waiwai a pau, aia no i ko lakou manao.

A ina manao na'lii e waiho ka waiwai, a e uhau kaula, ua pono no ia, aole nae e oi aku na kaula mamua o ke kanakolu.

14. Ina e hoowalewale kekahi kanaka maoli, a o ka haole paha e noho ana mauka nei i kekahi kanaka o ka moku kahiki, e haalele i kona moku, a ina i huna kekahi i ka haole mauka nei, a ina i ike kekahi i ka mahuka, a maopopo ia ia he mahuka no, a hai ole mai i ka luna awa, a i na'lii paha, alaila, e manaoia oia he kokua ia no ka mea mahuka, a eia hoi kona uku, he kanaono dala, o kekahi hapalua na ke alii moku nona ke kanaka mahuka, a o kekahi hapalua no ke aupuni.

15. He mea pono i na kiaaina a pau, a me na luna, a me na makaainana, a me na konohiki, e makaala, a ike lakou i ka haole mahuka, e hopu ia ia a paa, a e haawi aku ia ia i ka luna o ke awa. A na ka mea nana e hopu i ka mahuka kekahi hapalua o ka uku.

16. Ina i poino kekahi moku kahiki, a ili paha, pilikia paha i ka ino nui, a i ole ia, he poino e ae, alaila, he mea pono i na kiaaina, a me na luna a pau o na wahi, a me na kanaka a pau loa, e kokua i kela mea poino, me ko lakou ikaika a pau. A e ukuia mai lakou maloko o ka waiwai a lakou i hoopakele ai. Ina aole holo mua ka olelo, a like ole na manao o ka mea nana ka waiwai, a me ka mea nana i hoo-

pakele, alaila, e kohoia kekahi mau mea nana e olelo i ka uku.

17. Ina holo mai kekahi moku kahiki i kahi ku moku, a i kekahi awa o Hawaii nei, a ua kue na kanaka o ia moku, a i ole ia, ua kolohe nui paha kekahi, a ua pilikia ke alii moku, alaila, e kokua na kiaaina, a me na luna awa, a me na luna e ae i kela alii moku, a ina makemake oia e paa na kanaka ona i hewa mauka nei, pono no e paa wale no. Aole lakou e hoopaiia i kekahi mea e ae, i ka paa wale no. Aka, ina i haki ke kanawai o Hawaii nei ia lakou, alaila, e hoopaiia lakou e like me ka olelo o ia kanawai.

18. Ina makemake kekahi alii moku e kuu mai i kekahi kanaka ona mauka nei e like me ke kanawai o kona aina iho, a me ke kanikele o kona aina nana e malama, a hoihoi aku ia ia i kona aina, ua pono no ia hana ana. Aole e keakeaia na 'lii moku, a me na kanikele ma ia hana ana. E lohe nae ke kiaaina.

19. Aole e hoee kekahi alii moku o ka moku kahiki i ke kanaka maoli maluna o kona moku e holo ma ka moana, aole hoi e holo ke kanaka maoli maluna o ka moku kahiki ke loaa ole i ua kanaka la ka palapala ae na ke kiaaina aku, a i ole nana, na kana luna. Aole hoi e oi aku ka loihi o kona lawe ana i ke kanaka mamua o ka olelo o ia palapala. O ka mea malama ole i keia kanawai, a pale ae paha, e hooukuia oia i eha haneri dala.

20. Ina makemake ke alii o ka moku kahiki e holo kekahi kanaka maoli maluna o kona mo-

ku, alaila, pono i ua 'lii moku la ke hele i ka luna awa me na kanaka ana e makemake ai; a i loaa ole ia ia na kanaka, na ka luna awa no e imi. Aole nae e holo ke kanaka a loaa ia ia ka palapala ae na ke kiaaina mai. A loaa ia, alaila, e hookomo ke kapena i na hua pono iloko o na hakahaka ma keia palapala malalo, a kau i kona inoa, alaila, pono ia ia ke lawe i ke kanaka. Eia ka palapala.

Owau, o ke alii o ka moku o
ka inoa, no
ke hai aku nei au, ua holo ka maua olelo me
he kanaka no Hawaii nei, e lawelawe ma ka moku malalo o'u. Nolaila, ke hoohiki nei au ia'u iho a me ka moku malalo o'u no na dala elua haneri e hoihoi aku i kela kanaka i Hawaii maloko o keia mau makahiki elua ke ola oia a e uku aku no hoi au ia ia e like me ka olelo ma ka palapala moku. A pono ua palapala nei, a loaa i ka lima o ka luna awa, alaila, pono i ke kanaka ke holo.

Ina i lawe kekahi alii moku i ke kanaka ma ke ano kue i keia pauku, e hooukuia oia i eha haneri dala.

21. Ina i mahuka wale ke kanaka maoli, a nolaila, aole hiki i ke alii moku ke hoihoi mai ia ia e like me ka olelo ma ka palapala, alaila, pono ia ia ke hoike mai i ke kumu o kona hoihoi ole mai ia ia mamua o ka manawa i oleloia ma ka palapala, a ina maopopo i na hoike, aole no ke alii moku kekahi hewa, alaila, na na lunakanawai e hoopakele ia ia i ka uku ana i hoohiki ai.

22. Ina i aie ka luina o kekahi moku kahiki mauka nei, a hookaa ole, aole e kiiia kela aie i ke kapena ke ae ole oia mamua o ka aie ana, aole hoi e paa wale ke kanaka o ka moku no kona aie. Aka, ina he aie kolohe, pono no ke paa. Ina he waiwai ko ka mea aie maluna o ka moku, maloko olaila e hookaaia mai kona aie. Maloko o keia pauku aole i hooleia ka paa o ka poe i haki i ke kanawai i ka lakou hana hewa ana.

23. Ina i hewa maoli kekahi haole o ka moku kahiki mauka nei, a holo ua mea hewa la maluna o ka moku, a kii aku na makai ia mea hewa, a paa oia i kona alii moku, aole kuu mai ia ia, alaila, ili kela hewa maluna o ke alii, a me ka moku.

24. Ina i lawe malu kekahi moku i ke kanaka pio, eia ka uku, eha haneri dala a me ka hoihoi mai i ke pio. A i ole e hoihoi mai, alaila, e ili no ka hewa o ke pio maluna o ke alii moku, a nana no e uku mai i kona hewa, e like me ka olelo o ke kanawai.

25. Ina i ike ke kiaaina, ua malama ole ia na kanawai e kekahi moku, pono no ia ia, e hoopaa i ka moku, a i ke alii moku paha a i ka waiwai o ka moku paha, e like me kona ike ana he pono, i mea e hooko ai i ke kanawai.

26. He mea pono i na luna awa, o kela awa keia awa, e noi aku e nana i na pepa o na moku e ku mai ma keia pae aina. A ina i noiia, a haawi ole ia mai, alaila, aole loa e kuai iki kela moku ma keia pae aina, aole hoi e loaa ia ia kekahi pono maanei, a aia no i ke kiaaina ka

hana aku e like me kona manao. Aka, ina i hoikeia mai na pepa, aole loa e lawe ka luna awa ia mau pepa mai ka moku aku.

27. O na kapena, a me na 'lii a pau o na moku kahiki i holo pono mai i keia aina, a malama i ko onei kanawai, a me ko lakou kanaka no hoi, e hoomalu maikai ia lakou, a e kokua pono ia no hoi e like me na kanaka maoli i hanauia ma Hawaii nei.

28. Ina i ikeia kekahi kapena o ka moku kahiki, ua ae maluna o ke kanawai o kekahi awa, a holo aku oia i kekahi awa e aku, aole loa ia e aeia e kuai malaila, aole hoi e haawiia kekahi pono ia ia, a hooponopono oia i kona hihia e like me ka olelo o ke kanawai.

A pela no hoi na moku hihia, a holo aku, a mahope iho hoi hou mai, a ina he alii okoa oia no, aole e haawiia kekahi pono a kaawale ka hewa i hanaia mamua, a e hana aku hoi ke kiaaina e like me ka mea ana e ike ai he mea pono i ko ai na kanawai.

29. Ina holo mai kekahi moku a kalewa mawaho, a ku paha ma ke kau wahi o Hawaii nei, a hana koke i kekahi mea ku e i keia kanawai, mamua o ka hiki ana o ka luna awa, a o ka pailota paha, alaila, maluna o ke alii moku ia hewa, aole maluna o ka pailota.

KANAWAI I PILI I KE AWA O HONOLULU WALE NO.

30. Ina holo mai ka moku i Honolulu nei a makemake i ka pailota, pono ia ia e kau i ka hae o kona aina a hoike i ka hoailona no ka pailota, a e holo koke aku no ia. Eia hoi ka uku no ke alakai ana.

I ka hookomo ana mai, hookahi kapuai 1 dala.
I ka hoopuka ana iwaho, hookahi kapuai 1 dala.

31. A komo ka moku iloko o ke awa, alaila, e holo koke ka luna awa iluna o ka moku, a lawe i ke kanawai o ke awa e like me ka olelo ma ka pauku elima. Alaila, e hoike mai ke kapena i na pepa o ka moku, a e hai mai hoi oia i ke kuleana i holo mai ai kona moku. I ua luna nei no hoi oia e haawi mai ai i na palapala i oleloia maluna.

32. O na moku i komo i ke awa no ka ai hou, a no ke kapili hou paha, aole komo mai e kalepa; e uku mai lakou no ke awa, penei.

No ke awa mawaho, akahi tona 6 keneta.
No ke awa maloko, akahi tona 10 keneta.
No ka mouo . . . . . 2 dala.

Aka, ina he waiwai kuai ko luna o ka moku, e kuai ana e like me ke kuai maoli, ua like no ka uku ana me ko na moku kuai maoli.

33. O na moku i komo i ke awa e kuai maoli, e uku mai lakou i ke awa, penei,

No ke awa mawaho, hookahi tona 50 keneta.
No ke awa maloko, hookahi tona 60 keneta.
No ka mouo . . . . . 2 dala.

Ina i ku mai ka moku kahiki iloko o keia awa, a holo aku i kekahi awa o Hawaii nei, a hoi mai, aole e uku hou ia moku no ke awa. Aka, ina holo aku i ka aina e, a holo i ka moana, no kona mea e holo ai, a hoi hou mai, alaila, e uku hou no ia moku e like me kona uku ana mamua. Aka, ina komo ka moku kalepa, no ka ino, a no ka poino maoli paha, aole no ke kuai, alaila, e uku no ia moku, e like me na moku i komo no ka ai maka. Ina kuai iki

oia mahope iho o ke komo ana mai, aole oi aku mamua o ke tausani dala hookahi, ua pono no. Aka, o na moku a pau i hoolei nui i ka waiwai mauka nei, a lawe nui aku i ka waiwai, e uku no i 50 keneta, a kanaono paha ma ke tona, e like me ka olelo maluna.

34. Ina no Hawaii nei ka moku, a no Hawaii nei ka palapala o ka moku, aole e uku ia moku no ke awa. Ina he haole kamaaina ka mea nona ka moku, ua hoohiki mamuli o ke alii o keia aina, aole loa e uku ia moku no ke awa. Ina he haole kamaaina ka mea nona ka moku, a ua ku kona hale mauka nei, a o kona hale kuai paha, a ua mau kona noho ana maanei, aole nae ia i hoohiki, e uku hapalua wale no ka moku o ia haole. Aka, ina elua mea nona ka moku, a keu aku paha, a noho loa kekahi ma ka aina e, aole e hoemiia ka uku o ia moku.

35. O na moku a pau e ku ana iloko o ke awa, mai hoolei i ka pohaku, a me ka lepo kaumaha iloko o ke awa, e pono e hoolei mauka.

Ina o ka moku e hoolei i kona lepo iloko o ke awa, e uku mai penei, i umi dala no ka hana mua. Ina hoolei hou, iwakalua dala ka uku, a pela e hoopapaluaia'i ka uku o ka moku i hoolei i kona lepo ma ke awa.

36. Eia kekahi, i ka hiku o ka hora o ka po, a me ka hapalua iho, e kani ka pu ma ka pa, alaila, e holo na waapa a pau i kai, a me na luina a pau; e pau loa no lakou i ka hoi; a i ka walu o ka hora kani hou ka pu. A loheia ka lua o ka pu, alaila e hopuia na luina a pau, a e laweia i ko lakou kanikele, a nana no ia e

hoihoi i kai, a e uku mai ke kanikele i ka makai nana i hopu i ua luina la, i elua dala no kona hopu ana ia ia. A he mea pono i na makai ke huli, a e imi hoi ma na hale ahaaina, a me na wahi e hele nui ai ia poe. A o ke kanaka a me ke kamaaina i kokua, a i huna paha a hoomoe i ka luina mauka nei ma ke ano ku e i keia kanawai, he umi dala ka uku. O ka mea hoi i ku e me ka ikaika i ka makai i kona huli ana i na malihini, he umi dala ka uku.

37. Aole loa e holo aku ka moku noloko aku o ke awa, ke loaa ole ka palapala a ka luna awa, e hoakaka ana i ka pau o na kanawai o ke awa i ka malamaia; he pono hoi e loaa ia ia hookahi dala no ua palapala la. O ka moku holo wale me ka loaa ole o ua palapala la, hookahi haneri dala ka uku. Ua papaia no hoi na pailota, mai alakai wale aku i kekahi moku me ko lakou ike ole ia palapala. O na kanikele hoi i malama i na pepa o na moku o ko lakou aina, ua noiia'ku lakou, mai haawi aku i na palapala o ka moku a hookoia na olelo o keia pauku.

HE MAU OLELO PILI I KE AWA O LAHAINA WALE NO.

1. I ke ku ana mai o ka moku kahiki ma Lahaina, e holo koke aku no ka lunakuai, o ka luna o ke awa hoi ia, a e hoike aku i ke alii moku i ka palapala hoike na ke alii ai moku mai.

2. O kela kapena keia kapena o ka moku kahiki i makemake e kuai i ka ai maka ma Lahaina nei no kona moku, e haawi mai no oia i umi dala na ka lunakuai, a no kela haawi ana, pono ke haawiia'ku i ua kapena la, i elima pahu uwala,

a pono no hoi ia e pae iuka e kuai ma ka pakuai me kela kanaka keia kanaka, i kela waiwai i keia waiwai, mamuli nae o ke kanawai o keia wahi. Pono no hoi e hoomaluia ua kapena nei, a me kona poe kanaka, a me kona waiwai a pau, ke malama lakou i ke kanawai o ka aina.

3. He mea pono ole i na kapena ke hoonoho mai i ko lakou kanaka iuka nei i ka po, a napoo ka la, alaila hoi lakou a pau i ka moku, a o ka mea i loaa mauka nei i ka wa poeleele, e paa no oia a kakahiaka, alaila e hoihoiia oia i ke alii moku, a nana no e uku mai i ka lunakuai i eono dala no kela kanaka keia kanaka i hoihoiia pela.

4. Ina mai kekahi, a he mea e paha, a makemake kona alii e noho mai oia mauka nei i ka po, e hai mua mai ke kapena i ke alii; a loaa kona ae, alaila e noho mai oia, ma kahi nae a ke alii e olelo ai, a ina hele oia ma kahi e, alaila ua pili oia i ke kanawai ehiku, a e hooukuia oia pela.

5. Mai keia manawa aku, e a mau i ka po na kukui elua, o kekahi maluna o kekahi, ma kahi ku pono i ke awa e komo ai na waapa, a o na moku a pau e ku mai i Lahaina nei e kuai i kekahi mea, e uku pakahi mai lakou i hookahi dala no ia mau kukui.

Ina i paiia keia mau kanawai a haawiia i kekahi alii moku, alaila ua pili pono no ke kanawai ia moku. A hiki i ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, alaila, ua kau no ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

O na olelo a pau o keia mau kanawai no na awa, ua holo maikai i na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la eha o Mei, i ka makahiki o ka Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXVIII.

KANAWAI HOOMALU PO.

Ua hewa maoli ka hana ana a kekahi poe kanaka i ko lakou walaau nui ana i ka po, i mea e hiki ole ai ka poe pono ke hiamoe. I keia hana ino ana, ua hoopoino kekahi kanaka i kekahi kanaka Eia kekahi pono nui o ke kanawai, o ka wehe i na pilikia o na kanaka, a kokua i ka poe i hoopoinoia e kekahi, nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii a me ka poe i kohoia, ua kauia keia kanawai.

1. Ua kapu ka walaau nui ana i ka po; a me ke kani o na mea e ae. Ina i kuhea nui kekahi i i ka po mahope iho o ka hora eiwa, aohe kumu no ke kuhea ana a walaau paha, aohe kumu o ka walaau ana a hookani i na mea kani e ae, me ke kumu ole, ua hewa no kela kanaka, a e hoouku-ia oia, ina hookahi dala, oia, ina elima oia no, e like me ka nui o kona hewa. A ina manao ka makai, a ina manao ka luna kanawai e paa ma ka hale paahao a kakahiaka, oia no hoi kekahi.

2. Ua pili keia olelo i ka poe a pau e hele hokai ana, a me ka poe hele uhauha i ka po, a me kela walaau a me keia walaau e pono ole ai ka hiamoe ana o ka poe hiamoe. Aka, ina pilikia ke kanaka, pono no ia ia ke kahea, a ina

he ahi, pono ka walaau, a ina loaa kekahi kumu pono e ae no ka walaau ana, pono no ka walaau, aole nae walaau wale, a kani wale paha me ke kumu ole.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua holo maikai keia mau olelo a pau i na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la eono o Mei, i ka makahiki o ka Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXIX.

KANAWAI NO KA PILIWAIWAI.

No ka mea, ua nui poe kanaka i haalele i ka hana pono e pono ai, a e pomaikai ai ko lakou kino iho, a me ka lakou keiki, a me ka aina no hoi, a lilo lakou i ka hana e pau ai ka waiwai, a e poino ai ka lakou keiki, nolaila he mea pono i ke kanawai, ke pale aku ia mau mea ino, a e imi i ka mea e malu ai, oia ke kumu o ke kau ana o keia kanawai.

1. Ina i piliwaiwai kekahi mau mea, a eo kekahi i kekahi, ina he waiwai i ike maka ia ko laua i eo, e uku mai laua i kela waiwai a pau. Aka, ina i olelo wale laua ma ke aka o ka waiwai, me he kuhi wale la, e uku palima mai laua, elima dala a kekahi, elima a kekahi. Aka, ina i uuku ka waiwai i kuhi wale ia, alaila e

hoemiia ka uku, e like me ke imi ana o ua waiwai kuhi wale la. A ina aole dala maoli, he waiwai e ae, e like ke kuai ana me na dala i oleloia.

2. Ina i ka la Sabati ka piliwaiwai ana, alaila, e hoopapaluaia ka uku i oleloia i ka pauku akahi.

3. Ina i piliwaiwai na keiki malalo iho o na makahiki he umi a me kumamaha, alaila, na na makua e hoopai, a i ole e hoopaiia e ka makua, alaila, ua pili no ke kanawai.

4. Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, alaila, ua paa ke kanawai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba ka la e kau ai.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a na kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamakahi o Mei, i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXX.

KANAWAI NO KA EPA.

Mai ka wa kahiko loa mai, ua akaka i na kanaka a pau, he mea hewa loa ka epa. I kela wa he mea make, i keia manawa hoi, aole oolea loa ke kanawai e like me ka wa mamua, he mea pono nae ke hookapu, a e hoopai i kela hewa nui. Nolaila i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai.

1. Ina i kakau wahahee kekahi i ka inoa o kekahi ma ka palapala, i mea e lilo ai kona waiwai ia ia, a i kekahi mea e aku paha, alaila, e hooukuia oia e like me ka mea aihue. Ina i lilo ka waiwai, a ina i lilo ole, ua like. Ina aole i lilo, paha no ka uku, a ina e lilo, e uku paha, a me ka hoihoi i ke kumupaa. Ina nui loa ka waiwai i hoopunipuniia, e hiki no ke kipaku i ka aina e, e like loa no me ka aihue, pela e hoopai ai.

2. Ina i kakau wahahee kekahi i ka inoa o kekahi ma ka palapala, aole nae he mea e lilo ai ka waiwai, alaila, e hooukuia oia e like me ke ano o kona hewa. Ina poino kekahi i kela palapala, e ukuia ka mea poino, na ka mea i hewa e uku, e like me ka manao o na lunakanawai i ko lakou ike ana i ka nui o ka hewa.

3. Ina hana hou kekahi mahope iho o kona hoopaiia, alaila, e lele no oia i ka aina e, e like nae me ka manao o na lunakanawai i ko lakou ike ana i ke ano o ka hewa.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, alaila, o ka la e kukalaia'i oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i ole ia e kukalaia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba, o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua aeia keia mau olelo e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la umikumamamaiwa o Mei, i ka makahiki hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXI.

KANAWAI NO KE DALA HOOPUNIPUNI.

O ke dala ka mea e pono ai ke kuai ana o na kanaka. Oia ke ana e maopopo ai, oia hoi ke kumu i olelo nui ia, a oia hoi ka mea e kaa ai na aie a pau. Nolaila, ina i hana ino i ke dala, a lilo ia i mea maopopo ole, alaila, ua poino loa na kanaka, ua pono ole ke kuai, a malu ole ka waiwai o na kanaka, nolaila i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua kau lakou i keia kanawai.

1. Ina hana kekahi i ke dala hoopunipuni i mea e kuai wahahee ai, a ina i kii aku kekahi i kela dala a hai i hana, i mea kuai aku e like me ke kuai ana i ke dala maikai, e hookolokoloia kela kanaka, a maopopo kona hewa, alaila, e laweia oia i ka aina e, malaila e noho ai i elima makahiki.

2. Ina kokua kekahi i ka mea hana dala wahahee, a ike wale paha i kana hana ana me ka hai ole i na'lii, a ina imi waiwai kekahi i ke kuai ana i ke dala hoopunipuni, a me ke dala ana i ike ai he dala ino, ua like ia me ka mea i oleloia ma ka pauku akahi. O ka mea i hana pela, e hookolokoloia oia, a ku ka hewa imua ona, alaila, e laweia oia i ka aina e, malaila e noho ai i elima makahiki.

3. Ina loaa i kekahi ke dala ino na hai mai, a haawi hou aku ua kanaka la i kekahi mea e aku me ka ike ole he dala ino, alaila aole hewa ua kanaka la. E hoihoiia nae kela dala i ka mea nana ke dala mamua, a e haawi mai oia i dala maikai, no kela dala ino i hoihoiia.

4. Ina i loaa i kekahi ke dala hoopunipuni, a mahope iho ike oia, a lohe paha i ka mea ike, he dala ino, alaila, hewa ia kanaka ke kuai aku oia i kela dala ia hai me ka hai ole i ka ino. Ina e hana kekahi pela, eia kona uku: Ina hookahi dala ana i haawi hewa'i, elua dala ana e uku ai i ke kanaka, a hookahi i ke alii. Pela wale no ke ana, a hiki i ka nui loa.

5. Ina he haole mai ka aina e mai, a ma kahi e kana hana ana i ke dala, a pai oia iuka nei me kela dala hoopunipuni, alaila pili keia kanawai ia ia e like me ka pili ana i na kanaka maoli i hana mauka nei.

Aia i ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki e kau ai keia kanawai ma na wahi a pau loa o keia pae aina o Hawaii nei.

Ua hoohoio maikai ia keia mau olelo a pau e na'lii, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la ehiku o Mei, i ka makahiki o ko kakou Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXII.

KANAWAI NO KA HOIKE WAHAHEE.

Okoa loa ka hoopunipuni, okoa loa ka hoike wahahee. Ina i hookolokoloia ke kanaka no kona hewa, a hoole oia i kona hewa oiaio, aole ia he hoike wahahee, he hoopunipuni no ia. Eia ka hoike wahahee; ina e hookolokoloia kekahi kanaka imua o ka lunakanawai, a hele mai ka hoike, a lalau i ka olelo a ke Akua, a hoohiki e olelo ma ka oiaio, a mahope iho hai mai oia i ka olelo wahahee, i mea e hewa'i ka mea

hewa ole, a i mea hoi e pakele ai ka mea hewa, oia ka hoike wahahee. Ina he kuhi hewa wale no, aole ia he hoike wahahee. Aka, ina imi oia iloko o kona naau i mea e pakele ai ke kanaka hewa, a i mea paha e hewa'i ke kanaka pono, a no kona imi ana pela, hai aku oia i ka olelo wahahee, a huna paha i kona ike, oia ke kanaka hoike wahahee, a nolaila, ua pili keia kanawai ia ia.

Ua pili keia kanawai i ka mea i ku imua o na'lii, a o na lunakanawai, a hoike mai ma ka aha hookolokolo, a hai i ka olelo wahahee. O kela hana, he mea hewa loa, nolaila, i ka ahaolelo ana o na'lii, a me ka poe i kohoia, ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai.

1. Ina i hookolokoloia kekahi kanaka, a ku mai ka hoike, a kau i kona lima ma ka olelo a ke Akua, a hoohiki e olelo ma ka oiaio, a mahope iho hoike mai i olelo wahahee, me ka manao e hewa ka mea pono, a e pakele paha ka mea hewa, eia kona uku; Ina he olelo pili i ke ola a me ka make o ke kanaka, alaila, e laweia oia i ka aina e, malaila e noho ai i umi makahiki, a i umi kumamalima paha, e like me ke ano o kona hewa nui, a liilii iho paha.

Ina aole pili kona olelo i ka make a me ke ola o ke kanaka, alaila, e hahauia oia i ke kaula, i iwakalua kaula, a pau ia, alaila, e hoouku-ia oia e like me ka uku no ka hewa ana i hooili wale ai maluna o ke kanaka i pono, a me ka hewa ana i hoole ai paha. Penei, ina i hoike wahahee oia ua aihue ke kanaka, alaila, e hoopaiia oia e like me ka aihue, ina hoike wahahee oia, ua uhauha ke kanaka, alaila, e hoopaiia oia e like me ke kanaka uhauha.

2. Ina i manaoia ua hoike wahahee ke kanaka, aole ia e hoopaiia, a ku mai ka hoike okoa, aole ke kanaka ana i wahahee ai. Ina ku mai ke kanaka okoa, aole ke kanaka i wahaheeia, aole hoi i pili i kekahi aoao, aole pili i kekahi aoao, a hai mai kela kanaka paewaewa ole i ka olelo e maopopo loa'i ka wahahee ana o ua hoike la i hoopiiia, alaila, ua akaka ka hewa, a e hoopaiia oia e like me ka olelo maluna.

3. Ina i hoopaiia ke kanaka no kona hoike wahahee ana, alaila, aole hikiia ia ke ku hou imua o na'lii, a me na lunakanawai i hoike, aole e manao hou ia kana olelo he oiaio.

O ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai keia kanawai ma na wahi a pau loa o keia pae aina o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa, i keia la ehiku o Mei, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXIII.

KANAWAI NO KA HAKAKA.

E hoolohe mai, e ko kela aina, a me ko keia aina, na mea kiekie a me na mea haahaa, no ka mea, aole pakele ke kanaka malama ole i keia mau olelo i kakauia malalo nei.

1. Ke papa aku nei keia kanawai i ka hakaka. Ina hakaka kekahi mau mea, a kui aku kekahi i kekahi, a hahau aku paha, aole nae i

eha nui, eono dala ka uku, e like me ka mea uhauha. Ina i nui ka eha, alaila, nui aku ka uku, a hiki i ka nui loa, e like no me ka poino nui o ka mea i eha.

Aka, ina ike ka lunakanawai, aole i nui ka eha, he ano hewa nui loa nae, no ka noonoo mua paha, a i ole ia, no ke ano noho malie loa o kekahi, a no ke ano ino loa o ka hana ana paha, alaila hiki no i ka lunakanawai ke hooi i ka uku a hiki i ke kanalima o na dala.

2. Ina hoohalua kekahi i kekahi i ka po, a i ole ia, i ke ao paha, a hele malu i kona wahi paha, a lima ikaika aku ia ia, a hahau ia ia paha, a i ole ia, e pepehi aku ia ia, a kui aku paha, aole nae pepehi a make, a ina i halawai kekahi mau mea ma ke alanui a lima ikaika aku kekahi i kekahi no kona huhu mua, a hoeha wale aku ia ia, ua like no keia mau hewa a pau.

Ina i hana ke kanaka i kekahi o keia mau mea a pau, e hookolokoloia oia, a ku ka hewa, alaila, e kipakuia oia i ka aina e, malaila e noho ai i eha makahiki. Aka, ina ike ka lunakanawai, i kekahi mea e hapa'i ka hewa, e hiki no ia ia e hoemi i na makahiki, a i ole ia, e panai i dala, mai ka haneri hookahi, a hiki i na haneri elima, e like me ka nui o ka hewa.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, o ka la mua o Sepatemaba o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Ua holo maikai na olelo a pau o keia kanawai, e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau

inoa i keia la kanakolukumamakahi o Mei, i ka makahiki o ko kakou Haku hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXIV.
KANAWAI NO KA MOE KOLOHE.

Ke papa aku nei keia kanawai i ka moe kolohe. O ke kane a me ka wahine i moe pu me ka mare ole ia e like me ke kanawai o keia aina, he mau mea moe kolohe laua, a e hewa no i keia kanawai, a e hooukuia laua e like me na olelo malalo.

1. Ina pue wale aku ke kanaka me ka limaikaika i ka wahine pono, no ka ae ole ia o kona makemake e ka wahine ana e pue ai, a moe laua me ka ae ole o ka wahine, eia ka uku o kela kane, he kanalima dala. Aka, ina i ikeia ua kanaka la, nana i pue wale i ka wahine, he kanaka koikoi, a he kanaka waiwai paha, a i ole ia, he wahine koikoi paha, a nui loa ka hewa o ke kanaka, alaila, pono i ka lunakanawai ke hooi aku i ka uku o ua kanaka hewa nui la, a ina manao ka lunakanawai pela, hiki no ke kipaku ia ia i ka aina e, malaila e noho ai no na makahiki eha, a i ole ia, e hoohana paha ia ia iloko o ka hale paahao, aia no i ka noonoo ana o ka lunakanawai.

2. Ina i pue wale aku kekahi me ka limaikaika i ka wahine pono, a no ka holo o ka wahine, a no kona ikaika paha, a no kona kahea nui ana, kokuaia mai paha e kekahi, a pakele oia, aole moe io, alaila, e hookolokoloia

kela kane, a ku ka hewa imua ona, e hooukuia oia i hapalua o ka mea i moe io. O na mea a pau i hooukuia no ka pue wale, e haawiia kekahi hapaha o ka uku no ke aupuni, a i ekolu hapaha na ka wahine i pue wale ia.

3. Ina kii malu kekahi kanaka i ka wahine e moe malu me ia i kona wa e hiamoe ana, me kona ae ole, alaila, ua like ia me ka pue wale. O ke kanaka hana pela, e hookolokoloia oia, a ku ka hewa imua ona, alaila, e hoopaiia oia e like me ke kanaka pue wale i oleloia maluna. Aka, o ka wahine ano kolohe, i pue wale ia, aole e loaa ia ka uku, ke uku ke kanaka, o ka wahine pono wale no ka wahine e ukuia e ka poe hewa.

4. Ina he wahine pono ka kekahi kane, aole hihia i ke kanawai mamua, aole hoi he ano kolohe, a kii aku kana kane i ka wahine e, a moe laua, alaila, aia no i kela wahine pono kekahi olelo no kana kane. Ina manao ka wahine, e kaawale laua i ko laua ola'na, ua pono no, a e mare hou no ka wahine i kane nana. Alaila e kipakuia kela kane moe kolohe i ka aina e, malaila e noho ai i eha makahiki. Aka, ina oluolu ka wahine e noho pu me ke kane, oia no, aole e kipakuia oia i ka aina e. Penei no oia e hoopaiia'i. E uku no oia i kanakolu dala, o kekahi hapalua no ka punalua, a i hookahi hapalua no ke aupuni; e lawe mua ia nae ko ka makai, alaila mahele. Aka, ina aole punalua, alaila, no ke aupuni wale no, a me ka makai, a i kaa ole ka uku ma ke dala, aole hoi i ka waiwai e aku, alaila, e hoohanaia oia ma ka hale paahao, i ewalu malama. A ina he wahi-

ne kolohe ka ua kane la, alaila, aole e lilo kekahi olelo i ka wahine, aole laua e kaawale, aole hoi e laweia kela kane i ka aina e. He kanakolu dala kona uku, a i ole ia, o ka hana, e like me na olelo maluna.

5. E like me ka olelo no ke kane a ka wahine pono, a moe kolohe kana kane, pela no ka olelo no ka wahine a ke kane pono, a moe kolohe kana wahine. Ina kii aku kela wahine i ke kane e, a moe kolohe laua, alaila na kana kane ponoi kekahi olelo nona. Ina manao oia e kaawale laua i ko laua ola'na, ua pono no, a e mare hou no ke kane i wahine nana. Alaila, e kipakuia kela wahine moe kolohe i ka aina e, malaila e noho ai i eha makahiki. Aka, ina e oluolu ke kane e noho pu me kana wahine, oia no, aole e kipakuia oia i ka aina e, penei no oia e hoopaiia'i. E uku no oia i kanakolu dala, o kekahi hapalua no ka punalua, a hookahi hapalua no ke aupuni, e lawe mua ia nae ko ka makai, alaila, mahele, aka, ina aole punalua, alaila, no ke aupuni wale no, a me ka makai, a i kaa ole ka uku ma ke dala, aole hoi i ka waiwai e aku, alaila, e hoohanaia oia ma kekahi hale ao, i ewalu malama. A ina he kane kolohe ka ua wahine la, alaila, aole e lilo kekahi olelo i ke kane, aole laua e kaawale, aole hoi e laweia kela wahine i ka aina e. He kanakolu dala kona uku, a i ole ia, o ka hana e like me na olelo maluna.

6. Ina he kane wahine ole, a he wahine kane ole paha a kii aku oia i ka mea i mareia, a moe kolohe laua, eia ka uku o ka mea i mare ole ia, he kanakolu dala, a i ole ia, e hana oia

i ka hana o ke aupuni ma ka hale ao, i eono malama. Aka, ina na ka mea i mareia ke kii, alaila, eia ka uku o ka mea i mare ole ia he umikumamalima dala, a i ole ia, e hana oia i ekolu malama iloko o ka hale ao, a ma ka hana o ke aupuni paha.

7. Ina he kane mea wahine a kii aku oia i kekahi kaikamahine kane ole, he kaikamahine maikai kona ano mamua, aole ano kolohe, a hoowalewale i kela wahine a moe kolohe lua, alaila e uku aku no kela kane i ka makua o ke kaikamahine i umikumamalima dala, a pau ia uku ana, alaila, e hoopaiia oia e like me ka olelo ma ka pauku eha.

8. Ina he kane, a he wahine, aole kane a kekahi, aole wahine a kekahi, a moe kolohe lana, a loaa, ina ma no kua e mare, aole poi mea e pono ole ai ko lua mare ana, e hoopaiia lana, ekolu dala a kekahi, ekolu a kekahi, alaila, mare. Ina aole lua mare ana, e ulu no i iwakalua ka ka ana i kii, i oni ka ka ana i ao. A i ole ka ole ka mea i ola ana hewa, alaila, he umikumamalima ka kekahi, a me kekahi. Ina ola ole, alaila e hoohaui ia ka hana ikaika i elima malama, ka ka mea i kii, i ekolu malama a me ka hapalua ka mea i ae. A ina like ko i ola hewa, alaila, ekolu malama a kekahi, ekolu a kekahi.

9. Ina moe kolohe kekahi wahine, a hapai i kona moe kolohe ana, alaila, aole e hoopaiia kela wahine, a hiki i ka manawa e hanau ai, alaila, ina aole ola ke keiki e hoopai no, aka, ina e ola ana ke keiki, eia ka hoopai, e malama

maikai oia i ke keiki, a i ole oia e malama maikai i ke keiki, alaila, hiki no i na lunakanawai ke hoouku maoli i kela wahine i umikumamalima dala, a e lilo kela mau dala i mea e pono ai ke keiki.

10. Ina kii aku kekahi kane i wahine hookamakama a moe laua, alaila, e uku mai no kela kane i elima dala, a e laweia kela wahine i ka hale ao, malaila e noho ai i eha malama, a e hoohanaia oia e like me ke ano o ka hana ana o na wahine a pau ma ia hale. A o ke kane hoi, ina aole ia e uku, e hoohanaia oia, i eha malama, a i ole ia, e hahauia i ke kaula i iwakalua kaula. Ina na ka wahine ke kii, a hoike ia ia iho i wahine hookamakama, alaila e hoouku ia oia i umi dala, a pau ia, alaila, e laweia oia i ka hale ao malaila e noho ai i eha malama, me ka hana i kolaila hana e like me na wahine a pau i noho ma ia hale. A i ole oia e uku i na dala he umi, alaila, ewalu malama oia e noho ai ma ua hale ao la.

11. Ina na ka makua e haawi i kana keiki e hookamakama, a e moe kolohe paha, alaila, ua pakele ke keiki, aole ia e uku. Eia nae ka uku o ka makua, i kanalima dala, a e laweia kekahi hapalua o kela dala i ke keiki ana i hoomoe kolohe ai, a e hahauia kela makua i ke kaula, i kanakolu kaula. E like me keia olelo no ka makua i haawi i kana keiki, pela ka olelo no ke kane i haawi i kana wahine. A i ole uku, alaila, e hoohanaia i hookahi makahiki.

12. Eia kekahi, o ka weawea i ka hai wahine a me ka hai kane, a o ka weawea i na mea hookamakama, a me na weawea moe kolohe a pau,

o ka mea kokua i ka hookamakama, a hoolilo paha i aina nona, eia ka uku no keia mau mea a pau, i kanalima dala, a i ole ia, hookahi makahiki e hana'i i ka hana kaumaha. Oia ka uku o ka poe a pau loa i hoomoe kolohe ia hai.

13. Ina he wahine ka kekahi kane e ola ana, aole laua i okiia, a kii aku kela kane i ka wahine e e mare, a hele laua i ke kiaaina, a i kona luna paha me ke ano wahahee, a loaa i kela kane ka palapala mare me ka ike ole o ka mea nana mai ka palapala, he wahine kana e ola ana, a mare laua me ka wahine hou, alaila, ua kolohe loa kela kane, e hoopai ikaika ia oia penei. E hoohanaia oia i ka hana kaumaha i elua makahiki, a i hookahi paha, e like me ka ike ana o ka lunakanawai he pono. Aka, ina manao ka lunakanawai o ka uku maoli ka pono, oia no, e like me kona manao, aole nae e oi aku ka uku mamua o na haneri dala elua, aole hoi e emi mai i ka haneri hookahi. Ina i mare naaupo ua wahine la, aole ike, he wahine e ka kana kane, alaila e lilo kekahi hapalua o ka uku i ka wahine. Aka, ina ua ike oia mamua, he wahine e kana, alaila, oia kekahi e uku. He hapalua kona uku i ko kana kane i mare kolohe ai. A o keia mare hope ana, ua lilo ia i mea ole, ua hemo laua.

E like me keia olelo no ke kane mea wahine, a mare hou oia i wahine nana, pela no ka olelo no ka wahine mea kane, a mare kolohe oia i kane hou, e like no ko laua uku, a e lilo ka mare hope ana i mea ole.

14. Eia kekahi, o ka moe kolohe ana o na hoahanau, he mea hewa loa ia, a me ka mare

ana no hoi. Ma ke kanawai no ka mare, ua hoakakaia na hoahanau i hookapuia ka mare ana. Ina i moe kolohe kekahi mau hoahanau i hookapuia ko laua mare ana, e hoouku papalua ia laua, i ko ka uku o na moe kolohe e aku i pili ole ma ka hanauna. Pela no hoi na hoahanau hele hoopunipuni i ke kiaaina, a mare laua me kona ike ole, he mau hoahanau.

A ina i mare kekahi mau mea, a mahope ikeia, he mau hoahanau i hookapuia ko laua mare ana, alaila lilo ka mare i mea ole.

15. Ina he moe kolohe ano e aku, aole i olelo akakaia ma keia kanawai, alaila, e noonoo ka lunakanawai, a e like me kona ike ana, ua kupono i ke ano nui o keia kanawai, pela oia e hoopai aku ai i kela hewa.

16. Ma keia kanawai ua hookapuia na olelo hoohilahila a pau e hoomoe kolohe ai, a me na olelo hoowalewale a pau i pili i ka moe kolohe, a me na kona hilahila e hoala'i i ka manao moe kolohe, a me na puehiliiia, a me na olelo ao aku i na kamalii ma na mea kolohe. O ka mea hana ku e i keia kanawai, e hooukuia oia e like me ka nui o kona hewa. Aole e emi mai i na dala elua, aole hoi e oi aku i na dala he umi.

17. Ina i hala na makahiki elua mahope iho o ka moe kolohe ana o kekahi mau mea, alaila, ua kaawale laua aole laua e hoopaiia.

18. Ina i paa kekahi ma ka hale paahao no kona moe kolohe ana, a ua hoohanaia paha i ka hana kaumaha, a maloko o ka hale ao,* a ua

* Mamua aku o ka paa ana o na hale ao, e hoonohoia na paahao ma kahi a na kiaaina e olelo ai, e like nae ke ano me ka olelo o ke kanawai.

hala kekahi hapalua o ka manawa i oleloia'i, alaila, ina ike ka mea nana i malama, a me ke kumu nana i ao aku, a me kekahi mau kanaka pono e ae, he ano maikai ua [illegible]ahao la, he ano noho malie, a he ano mihi [illegible]ha, alaila, e hai lakou i ke kia[illegible], a pono [illegible] i[illegible] ia ke kau wale i ua kanaka la, aole e hana [illegible], aole e [illegible]aa hou aku, ua pau, ua k[illegible]ai kona [illegible]. Aole nae e pili keia olelo i ka poe i kipo[illegible] ia i ka ai[illegible]e.

Ina i kukalaia keia kanawai [illegible] kekahi kulanakauhale, a ma kekahi ala [illegible]ha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, o ke la mua o Sepetemaba, o keia makahiki, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi [illegible] i ko maua mau inoa i keia la iwakalua[illegible]umamaiwa o Mei, i ka makahiki o ka Haku hookahi tausani, ewalu hanere me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III
KEKAUONOHI.

MOKUNA XXXV.

KANAWAI NO KA HOOHOLO MALU I NA LIO.

Ua maopopo na kanawai i pili i na kanaka i hana kolohe i na holoholona, aole nae i malu pono na lio. He mea nui i kekahi poe ke kii malu i ka lio a hooholo i ka po, a ua make kekahi lio ia hana kolohe ana. Ua akaka no ko lakou hewa nui, aole nae i maopopo ka uku ku pono ma ke kanawai. Nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii me ka poe i kohoia, ua hooholoia keia mau olelo.

1. Ina kii malu kekahi i ka lio o hai i ka po,

me ka lohe ole o ke kahu, a o ka mea nona ka lio paha, a hooholo ia ia, alaila, e uku aku ka mea kolohe i iwakaluakumamalima dala, he umi dala no ka mea nona ka lio, he umi no ke kanaka nana i hai, a elima no ke aupuni. A ina i ino ka lio, e uku hou no i ka mea nona ka lio, e like me ka nui o kona poino. A ina aole ia e uku pela, e hahauia oia i ke kaula, i iwakalua kaula, alaila, e hoohanaia oia i ka hana kaumaha, i elua malama no ke kanaka nona ka lio, a i elua hoi no ke kanaka nana i hai, a ina i ino ka lio ia ia, e hoike aku no ka hana e like me ka hana ku pono i ka uku.

2. Ina hana hou kekahi kanaka i ka mea i oleloia ma ka pauku akahi, mahope iho o kona hoopaiia, alaila, e papalua kona uku i ko ka uku mua ana.

Ina i kukalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, a ma kekahi aina paha, o ka la e kukalaia'i, oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, alaila, o ka la mua o Sepatemaba oia ka la e kau ai ma na wahi a pau loa o Hawaii nei.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai, e na'lii a me ka poe i kohoia, a ua kau hoi maua i ko maua mau inoa i keia la iwakaluakumamakolu o Aperila, i ka makahiki o ko kakou Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXVI.

KANAWAI HOOKAPU I KA AIHUE.

Ke papa aku nei makou i ka aihue, a me ke kaili wale, a me ka hao wale, a me ka lawe malu i ka hai waiwai.

O kela mea keia mea hana pela e like me ke ano o ka aihue maoli, ua hewa oia i keia kanawai; a penei oia e hooukuia'i.

O ka mea aihue, a lawe malu paha e like me ke ano aihue i ka hai waiwai; a o ka mea lawe wahahee me ka huna i ka hai waiwai me he aihue la, eia kona uku e hooukuia'i,

1. Ina uuku iho ka waiwai i aihueia i na dala elua, alaila, e hoouku paha ia oia i ka waiwai ana i aihue ai. Ina hookahi dala i aihueia, eha dala ka uku, a o ke kumu paa ka lima; elua no ke aupuni, a elua no ka mea nona ka waiwai i aihueia'i, a o ke kumu paa ke kolu. Ina elua dala i aihueia, ewalua dala ka uku; eha no ke aupuni, a eha hoi no ka mea nona ka waiwai i aihueia'i. A i ole oia e uku pela, e hoohanaia oia e like me ka hana kupono i na dala o ka uku, no ke aupuni kekahi hana, a no ka mea nono ka waiwai kekahi hana.

2. Ina i oi aku ka waiwai i aihueia mamua o na dala elua, aole nae i hiki aku i ka haneri, alaila, e hooukuia ka mea aihue e like me ka pauku akahi o keia kanawai. A pau ia i ka ukuia, alaila, e hoohanaia oia, ina eha malama oia no, a ina eha malama hou aku, oia no hoi, e like me ka manao o na lunakanawai, i ko lakou noonoo ana i ke ano o kona aihue ana.

3. Ina i oi aku ka waiwai i aihueia mamua o na dala he haneri, alaila, e hoihoiia ka waiwai a pau ana i aihue ai, a e uku aku oia i ka mea nona ka waiwai e like me kona poho.

A pau ia i ka ukuia, alaila, e laweia ua kanaka aihue la i ka aina e, malaila e noho ai, ina elima makahiki, oia no, ina he umi, oia no hoi,

e like me ke ano o kona hewa nui i kona aihue ana. Na ka lunakanawai ka olelo o keia wahi.

4. Ina i hoopaiia kekahi kanaka e like me keia mau olelo maluna, a mahope iho, aihue hou, ina uuku ka waiwai i lilo, a nui paha, pono no e hoolei aku i kela kanaka i ka aina e, e like nae me ka manao o na lunakanawai i ko lakou noonoo ana, i kona paakiki, a me kona hewa nui.

5. Ina ike ole ia ka mea aihue, aole paa mua i ka mea nona ka waiwai, aole hoi ia i ike i ka mea nana i aihue, alaila, e lilo i ka mea hoike kekahi hapaha o ka uku, a hookahi hapaha ka ka mea nana ka waiwai, a me ke kumu paa kekahi.

6. Ina aihue ke kanaka i ka waiwai, a ikeia e ka mea nana ka waiwai, a holo like ko laua manao ma ka uku, aia no ia laua ia. Ua paa no e like me ka laua ae like ana. Aka, ina hu iwaho mahope iho o ka laua olelo ana, alaila, e uku no oia i ke aupuni, e like me ka olelo o ke kanawai, aole nae e uku hou aku i ka mea nana ka waiwai.

7. Ina i hoohewaia kekahi e noho i ka aina e, e like me na olelo ma keia kanawai, a manao oia e uku i ke dala, eia na dala ana e uku ai, elua haneri dala no ka makahiki hookahi, a pela no oia e uku ai i kela makahiki i keia makahiki, a pau ka manawa i oleloia'i e na lunakanawai. A, ina uku ke kanaka hewa pela, oia kona mea e pakele ai, aole e lele i ka aina e, aia nae i ka manao o na lunakanawai.

8. Ina e kalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, o ka la e kala'i, oia ka la e kau ai

keia kanawai; a i kala ole ia, alaila, o ka la mua o Dekemaba, 1840, oia ka la e kau ai, a i keia hana ana ua noa na kanawai aihue i kauia mamua.

Ua holo keia olelo i na'hi o Hawaii nei, i keia la umi o Sepatemaba, i ka ma ahiki o ko kakou Hahu 1840, ma Lahaina, ma ka mokupuni o Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXVII.

KANAWAI HOOKAPU I KA WAWAHI HALE.

Ke hookapu nei makou i ka wawahi hale, a me ke komo malu iloko o na puka makani, a me ka wawahi puka. Ina i hana ke kanaka i kekahi o keia mau mea i ko hai hale, ua hewa oia i keia kanawai.

1. Ina i wawahi malu ke kanaka i ko hai hale paa i ka po, a komo iloko e aihue ai, ina he uuku ka waiwai i lilo, a nui paha, ua like no, e hoouku ia oia e like me ka olelo ma ka pauku ekolu o ke kanawai hookapu aihue.

2. Ina i wawahi malu ke kanaka i ko hai hale paa i ka po, a komo iloko me ka manao kolohe, aole nae he mea i lilo ia ia, e hoohewaia oia e noho i ka aina e, ekolu makahiki.

3. Ina i wawahi malu ke kanaka i ko hai hale paa i ka po me ke ano kolohe, a e noho ana ke kanaka maloko, a aia ma ka lima o ua wawahi hale la ka mea eha e make ai ke kanaka, he hewa nui loa ia, e hoohewaia kela kanaka e noho loa ma ka aina e a make.

4. Ina he hale pili, a he hale paa ole paha ka hale i wawahiia a he mea e ae paha, he mea

e uuku ai ka hewa, alaila e hiki no i na lunakanawai ke hoemi i ka uku, a e hoololi ae paha, aole hoopololei loa ma na olelo i oleloia maluna. Aia no nae i ka noonoo ana o na lunakanawai i ke ano o ka hewa iki, a me ka hewa nui.

5. Ina e kalaia keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, o ka la e kalaia'i oia ka la e kau ai keia kanawai ma ia wahi, a i kala ole ia, alaila o ka la mua o Dekemaba, 1840, oia ka la e kau ai, a i keia hana ana, ua noa na kanawai kahiko a pau i pili i ka wawahi hale.

Ua holo keia olelo i na'lii o Hawaii nei i keia la umi o Sepatemaba i ka makahiki o ko kakou Haku 1840, ma Lahaina, i Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXVIII

KANAWAI NO KA PEPEHI KANAKA.

Ke hai aku nei makou i ka olelo, e hoolohe mai, e ko kela aina, a me ko keia aina, e malama no hoi ko keia, a me ko kela aina: o ka mea i lohe i keia mau olelo, e malama ia; aka, i malama ole e hewa ia.

1. Ke papa aku nei makou i ka pepehi kanaka; mai pepehi ko kela aina maanei, mai pepehi ko keia aina maanei; o ka mea e pepehi wale aku i ke kanaka me ka manao huhu e make loa, e make no ia. O ka mea pepehi aku i ke kanaka me ka manao huhu, aole nae i manao e make loa, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

2. O ka mea kokua i ka pepehi kanaka me ka manao e make loa, e make no ia. O ka mea kokua i ka pepehi kanaka me ka manao make ole, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

3. O ka mea hookonokono, a me ka hoowalewale, me ka huhu e pepehi kanaka, a make loa ia ilaila, e make no ia. O ka mea hookonokono, a me ka hoowalewale e pepehi kanaka aole nae i make, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

4. O ka mea hou i ka mea oioi a me ka hahau, a me ka pehi, me ka manao huhu a make loa ia ia ia, e make no ia. O ka mea hou i ka mea oioi a me ka hahau, a me ka pehi me ka manao huhu e make, a i make ole ia ia ia, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

5. O ka mea i olelo e pepehi i ke kanaka, a i make io ia ia, e make no ia. O ka mea i olelo e pepehi i ke kanaka, a pepehi io oia, aole nae i make, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

6. O ka mea hookaha i ka waiwai a pepehi i ke kanaka a make, e make no ia. O ka mea hookaha i ka waiwai, a i ola mahunehune ke kanaka ia ia, e paa oia i ka hao i na makahiki eha. O ka mea hookaha i ka waiwai a pepehi i ke kanaka a make, e make no ia. O ka mea hookaha i ka waiwai, a i ola mahunehune ke kanaka ia ia, e paa oia i ka hao i na makahiki eha.

7. O ka mea pepehi olulo, a me ke kipaku i ke kanaka i kahi make loa, o ka mea umi keiki mai ka hanau ana mai, o ka mea puhi i ka hale i ke ahi; o keia mau mea a pau, ua kapaia he pepehi kanaka. A i manao ua lawehala la, i paa ai i ka hao e uku mai i ke dala, e pa kanalima ia no na makahiki eha, alaila hemo ua pono; aka i ole, e hooukuia oia i ka hana a pau na makahiki eha alaila hemo. I hewa hou ua pepehi kanaka la, e like me keia hewa ana, e

uku oia i hookahi haneri dala o ka makahiki hookahi: pela e uku hooiia'i a hiki i ka ha o kona hewa, oia ka uku no ka poe i pakele i keia kanawai.

8. Eia kekahi, o ka mea i ohumu i ke alii e make, a hoomakaukau oia i na mea e make ai ia ia, ua like no ia me ka pepehi kanaka, e paa oia i ka hao, a lawe aku ia ia ma ka aina e, malaila oia e noho ai a make.

KAUIKEAOULI.

MOKUNA XXXIX.

O keia kanawai pepehi kanaka, ua kauia i ka makahiki 1835 a ua paa hoi i keia wa. Eia nae na hua hoohemo hewa ia.

9 Ina imi kekahi i mea e pau ai ka noho alii ana o ka mea ia ia ke aupuni, a i mea hoi e lilo ai ke aupuni i ke kahi alii, a i kekahi mea e ae, aole i ke alii nona ke aupuni, o ka mea hana ela, he kipi ia, a e lawe i'ku oia i ka aina e, malaila e noho ai a make, a o ke weia kona waiwai a pau.

10. O ka mea ohumu i ke alii ino e make, a me ka mea i ohumu i kekahi alii nui e make, a olelo ino i na alii i ae e lewa'i, a me ka mea olelo hoowaliwali i kekahi alii nui me ka hoohiki i ka make, a me ke pu o kona noho alii ana, a me ka mea i hana, a olelo ha i kekahi mea e like ana me ke kipi, a hookaika ia hai e kipi i ke aupuni, a i ke kiaina, a i kekahi alii nui; o ka mea hana i kekahi o keia mau mea, ua hewa nui ia, a e hochewa nui ia oia. Eia kona uku, e noho i ka aina e e like me ka manao o na lunakanawai i ko lakou ike ana i ka

hewa. Aole nae e oi aku manua o na makahiki he umi, aole hoi e emi mai i na makahiki eha. Eia hoi kekahi uku e laweia kona waiwai paa a pau loa, aka, ina manao ke alii e haawi i kana keiki, ua pono no, aia no i ka manao o ke alii.

I keia la umikumamalua o Iune i ka makahiki hookahi tausani ewalu haneri me kanahaku na makahi, ua ae aku maua i keia mau olelo hou, nolaila maua e kau nei i ko maua mau lima.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XXXIX.

KANAWAI NO KA ONA RAMA I KAUIA I KA MAKAHIKI O KA HAKU 1835.

1. Ke papa aku nei makou i ka ona rama; o ka mea inu i ka rama a ona, a hele ma ke alanui, me ka uhauha a me ka haukae wale aku i kela kanaka a i keia kanaka, i kela mea i keia mea, ua hewa ia i keia kanawai o ka ona rama. Eia kona uku eono dala, a i ole ia i waiwai e ae, e hoolike ka waiwai me ke kuai ana o na dala eono, ina i ole ia, e uhauia kona kua i na kaula elua umikumamalua, i ole ia, e hana i hookahi malama, a i ole ia, e paa i ka hao i hookahi malama, alaila hemo.*

2 Ina i naha ka pa i ua kanaka ona la, a me ke kanaka haukae ona ole, hookahi anana, e uku oia i hookahi dala, me ia no hoi ka uku ana a hiki i ka nui loa o ka naha o ka pa i ua kanaka la; ina i uku ole oia e like me keia olelo ana, e pono i ua lawehala la, e hana iho a paa i ua pa la e like me ka paa ana i naha'i

* I ke kau ana i keia kanawai hou, haule kekahi mau hua o keia kanawai.

ia ia, aka, he uuku ka naha o ka pa, e laa hoi me ko ka hale; he uuku no hoi ka uku, a i hoole ua lawehala la i keia mau uku, e paa oia i ka hao i hookahi malama, alaila hemo; pela na uku o ka wawahi pa, a me ka wawahi hale.

3. Ina i uku mai ka wawahi pa, a he wawahi hale paha, hookahi dala na ka mea nona ka pa i naha'i, a me ka mea nona ka hale i naha'i ia ia, e uku ae ka mea nona ka pa i naha'i, a me ka mea nona ka hale i naha'i, i ka lunakanawai, penei, i hookahi hapaha noloko mai o ke dala hookahi, a pela no e uku ae ai ia ia, ka mea nona ka pa i naha'i, a me ka mea nona ka hale i naha'i a hiki i ka nui loa o ka waiwai ana, ke uku mai ka wawahi pa, e laa hoi ka wawahi hale.

KAUIKEAOULI.

MOKUNA XL.

KANAWAI NO KA HOOPONOPONO ANA I KE KUAI RAMA.

No ka mea ua ike makou i ka inu rama, a me na mea ona a pau he mea hewa nui ia i ko makou aina nei, nolaila ua imi makou me ko'u mau alii i mea e pio ai.

1. Ke papa aku nei makou i na mea a pau mai kuai iki i ka rama, mai kuai malu, mai kuai ma ke akea ke loaa ole ka palapala kuai rama. O ka mea i loaa maopopo e kuai ana a e hana ana me ke ku e i keia kanawai, eia kona uku he kanalima dala, a ina e kuai hou he haneri dala ka uku, pela e pakanalimaia'i ka uku hooi ana a hiki i ka nui loa o ka hana hewa ana ma keia kanawai.

2. Ina paha i kuai rama kekahi ma ka barela a ma ka pahu nui aku, he haole paha, he kanaka maoli paha, aole ia e pili i keia kanawai, aka, i kuai kekahi ma ka mea uuku iho ua pili no.

3. Ina i loaa i kekahi hale ka palapala kuai rama, e hiki no ia ia ke kuai ma ke kiaha wale no, aole ma na mea nui ae, a e paniia na puka o ua hale la ma ka hora umi o ka po, a e pau ka poe kipa mai, i ka hele aku mai laila aku a ao ka po. A o ka la Sabati aole e weheia ua hale la mai ka hora umi o ka po o ka la Satude a i ke kakahiaka o ka la Monede.

4. Ke papa aku nei makou i ka ona ana ma ua hale kuai rama la. Ina paha e inu kekahi, he haole paha, he kanaka maoli paha, a ona no ua hale la, na ka mea nona ua hale la i ona ai, oia e uku, penei. He umi dala no ka hana hewa mua ana, elua umi no ka lua o ka hewa, a pela e paumiia'i ka uku hooi a hiki i ka nui loa o ka hana hewa ana.

5. E kiai pono na luna i hoonohoia ma ia oihana a e nana lakou i ka hana ana maloko o ua mau hale la me ka noho malie no a me ka oluolu, mai keakea kekahi ia lakou.

6. Ina o ka hale i haawiia ka palapala kuai rama a i hana kuae i keia mau kanawai, a maopopo ia hewa, alaila e laweia ka palapala kuai rama mai ona aku, aole e haawi hou ia ia ia.

KAMEHAMEHA III.

Lahaina, Maraki 20, 1838.

MOKUNA XLI.

KANAWAI HOOKAPU I KA HANA ANA, A ME KA INU ANA I NA MEA ONA.

I ko makou imi ana i na mea e pono ai ke

aupuni, ua maopopo ia makou, o ka hoomahuahuaia o ka ai, oia kekahi mea nui. Ina wi, ua poino loa ka aina ilaila.

Ua oleloia mai i keia manawa ua wi, a ua imi makou i ke kumu. Eia kekahi mea i loaa ia makou. Ua laweia na mea ai, o ka uwala, o ke ko, o ka ipu, a me na mea e ae, a ua hoolilоia i mea ona, a noho wale na kanaka me ka hana ole, no ko lakou moe mau ana ma ka ona: nolaila, ua nahelehele ka aina, a ua ilihune hoi. A no ko makou makemake e malu, a e pomaikai ke aupuni, nolaila, ua'koakoa makou e noonoo, a ke kau nei i keia kanawai.

I. Ina i lawe kekahi kanaka i ka uwala, a i ke ko, a i ka ipu, a i kekahi mau mea ai e ae, a hoolilo i mea ona, a inu iho, alaila, e hooukuia oia, i hookahi dala, a ina hana hou oia pela, elua dala ka uku; a pela e hoopapaluaia'i ka uku ana, i kela hana ana, a i keia hana ana a hiki i ka nui loa.

II. Ina i hana kekahi i na mea ona, e like me ka olelo maluna, a hoohainu ia hai, e hooukuia oia e like me ka olelo o ka paukù akahi o keia kanawai.

III. O ka mea inu wale i mea ona, e like me na olelo maluna, oia kekahi e pili i keia kanawai, a e hooukuia oia e like me ka mea nana i hana.

IV. Ina i hooukuia ke kanaka e like me ka olelo maluna, a nele oia i ke dala, ma ka waiwai e uku ai, a ina i nele i ka waiwai, alaila, o ka hana ka uku, e like me ka hana i kupono i na dala i oleloia, a i ole e hana, e like me keia

olelo, e hoopaneeia'ku ka uku, a i ole ia, e paa i ka hao.

V. A i kukalaia'i keia kanawai ma kekahi kulanakauhale, o ka la e kukalaia'i oia ka la e kau ai ma ia wahi, a i kukala ole ia, o ka la hope o Novemaba, oia ka la e kau ai ma na wahi a pau ma Hawaii nei.

Ua hanaia e na'lii ó Hawaii nei, ma Honolulu Oahu i keia la akahi o Okatoba, i ka makahiki o ko kakou Haku, 1840.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

MOKUNA XLII.

KANAWAI NO KA O PAHI A ME KA LAWE WALE I NA MEA EHA E MAKE AI KE KANAKA.

He nui ka poe naau ino, no na moku, i hana i keia hewa, i kela hewa, i ko lakou kaawale ana mauka nei, me na pahi, a me na mea e ae, e make ai ke kino, a e eha ai ka lala:

No ia mea, ea, ke hoike aku nei keia, i na kanaka a pau, ina e loaa kekahi kanaka, a, kekahi mau kanaka paha, mauka nei, e makaukau ana me ka pahi paha, me ke kookoo pahi paha, me ka mea e ae paha e make ai, e hopu koke ia no ia, a e laweia'ku i ka papu, a, ina aole e hoikeia mai ka mea e pono ai kona makaukau ana me ia mea e make ai, e uku mai no ia no ia hewa, i na dala he umi, a i ole ia, e hahauia oia i iwakaluakumamalima kaula ma kona kua.

E ike houia'ku keia: Ina e hou aku kekahi i kekahi me ka huhu, a eha, aole nae e make loa i ua hou ana la, a hoomaopopoia ka hewa o ua lawehala la, e hahauia ia i hookahi haneri kaula

ma kona kua, a e uku mai hoi i na kala he kanalima, a, ina he uku ole, e paa ia i ka hao i na malama elua.

O ke kanawai e kau ana, ano, no ka pepehi kanaka, e hookoia no ia maluna o na mea hewa a pau.

Ua haawiia malalo iho o ko'u lima i keia la he umikumamalua o Novemaba, 1833.

KAUIKEAOULI.

MOKUNA XLII.

KANAWAI NO KA UKU O NA MAKAI I KO LAKOU HOPU ANA I NA HAOLE.

I keia manawa ua manao ino ia kekahi poe makai, a ua olelo ino ia lakou, ua oleloia ua hoowalewale lakou i kekahi ma ka hewa, a hihia oia, alaila, hopuia, i loaa kana dala, a ua hopu hewa ia kekahi, a nolaila, ua nui ka hewa e ulu nei, no ia hana ana, a no ia olelo ana paha, a nolaila, i ka ahaolelo ana a na'lii, a me ka poe i kohoia, ua hooholoia keia mau olelo a pau.

1. Ina hopu na makai i kekahi haole no kona ku e ana i ke kanawai, a hooukuia kela haole, aole e lilo kekahi o ia uku i ka makai. Ma ka waiwai e e loaa'iko ka makai uku. Aole hoi e lilo kekahi o ia dala i na lunakawai, no ke aupuni no ia e like me ka olelo ma ke kanawai.

2. 'Eia ka uku o na makai i hopu i na haole. I ka wa e hopuia kekahi, e kakau ka lunakanawai i ka inoa o ka makai nana i hopu, a hala ka makahiki, alaila, e nana ka lunakanawai i ka makai i oi aku ka nui o kana hana, a me ka

maikai o kana hana ana, a e hoonuiia kona uku; a o ka makai i emi ka nui o kana hana, a me ka maikai o kana hana ana, e emi pu no kona uku. E ukuia no kela makai keia makai e like me ka nui a me ka maikai o kana hana ana. Ua pono nae i ke kiaaina ke uku liilii aku i ka makai i mea e pono ai kona hemahema, aka, i ka makahiki e hoopau loa ai i kona uku, e like me ke ano pono o kana hana ana.

3. Aole pili keia olelo i na haole mahuka mauka nei, a hopuia, aole hoi i pili i ka poe i hopuia no ko lakou noho ana mauka nei, i ka po mahope iho o ka hora i oleloia'i. E loaa no i na makai ko lakou uku maloko o ke dala a ka haole e haawi mai ai.

A paiia keia olelo a haawiia iloko o ka lima o na makai, alaila, ua kau ma na wahi a pau loa o keia pae aina.

Ua hooholoia na olelo a pau o keia kanawai e na'lii, a me ka poe i kohoia, a ua kau, hoi maua i ko maua mau inoa i keia la kanakolukumamakahi o Mei, i ka makahiki o ko kakou Haku, hookahi tausani, ewalu haneri me kanahakumamakahi, ma Lahaina, Maui.

KAMEHAMEHA III.
KEKAULUOHI.

☞ HE OLELO HOAKAKA.

O na dala elua a ke Kanikela e uku ai i oleloia ma ka mokuna XXVII, pauku 36, ua manaoia na ka luina no e uku, a na ke Kapena e haawi i ka lima o ke Kanikela. Aka, ina aole makemake ke Kanikela e uku, alaila, e laweia ke kanaka hewa i ka pa, a e hoihoiia oia i ke Kapena ke uku mai ia i na dala eono e like me na kanaka paahao a pau.

KAMEHAMEHA III.

ARCHIVES OF HAWAII

NA HUA I PAI HEWA IA ILOKO O KEIA BUKE.

Aoao 39, lalani 14, ua hewa ka hua *hike*, *kike* ka pono.

Aoao 52, 6 mai lalo ae, ua hewa ka hua *uku*, *aku* ka pono.

Aoao 80 lalani 2, ua haule ke *ke*. Penei e heluhelu ai, Ina ike *ke* kanaka.

Aoao 88, ua hewa ka mokuna XX, XV ka pono.

Aoao 92 lalani 6 mai lalo ae, e hoololi i ka *i* a e heluhelu penei, ke aupuni ka palaualelo.

Aoao 104, ua hewa ka hua mua *ian*, *ina* ka pono.

Aoao 106 lalani 19, ua haule ka *ae*, penei e heluhelu ai, ke *ae* ole ke alii.

110, lalani mua, e holoi i ka *a*, a e hookomo i ka *o*, penei, *o* na pa alanui.

Aoao 111, lalani 11, ua hewa ka hua *mehameha*, *hemahema* ka pono.

Aoao 113, lalani 7 mai lalo ae, ua hewa ka hua *Sepatemaba*, o Dekemaba ka pono.

Aoao 127, ua hewa ka hua *imi* ma ka lalani maluna, *emi* ka pono.

Aoao 129, lalani 4, ua hewa ka hua *i*, *ia* ka pono, penei, ina i hana ino *ia* ke dala.

Aoao 130, lalani 10, ua hewa ka hua *pai*, *pae* ka pono.

Aoao 135, 13, ua haule kekahi *ia*. Penei e heluhelu ai, e loaa ia ia ka uku.

Aoao 138, lalani 10, mai lalo ae, ua hewa ka hua *laweia*, *haawiia* ka pono.

Aoao 142 lalani 12, ua hewa ka hua *hoiki*, *loiki* ka pono.

Aoao 143, E hoololi i ka mokuna XXXIX, no ka mea, o na hua malalo iho, oia na hua hope o ke kanawai pepehi kanaka.

HAWAII